

ՀԱՅԿ ՍՍՌ-Ի ԱՆԱՍՆԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՈԶԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՄԱՌՈՏ ՁԵՐՆԱՐԿ ԿՈԼԽՈԶՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Կազմեց՝ գրեցին Ն. Ս. Մալաքյան

Հ Ա Յ Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

636.4
15-14

ՀԱՅԿ. ՍՍՈՒԻ ԱՆԱՍՆԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Կազմեց դոցենտ Ն. Ա. ՄԱԼԱԹՅԱՆ

ԱՅՈՒԿԱՆԵ Է 1961 թ.

**ԽՈԶԱՐՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՑ
ՋԵՌՆԱՐԿ ԿՈԼԽՈԶՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ**

~~9759~~

A $\frac{2}{19094}$

Доц. Н. А. МАЛАТЯН

Краткое руководство по свиноводству для колхозов

(На армянском языке)

Армгиз, Ереван, 1947

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Խոզաբուծությունը անասնապահության կարևոր ճյուղերից մեկն է:

Խոզաբուծության լայն զարգացումը հնարավորություն է կտա արագ թափով ավելացնելու հրկրի մթերային ռեսուրսները՝ ի հաշիվ խոզաբուծությունից ստացվելիք ճարպի և մսի:

Ելնելով այդ հնարավորություններից, Ստալինյան Հորդորդ հնգամյակում խոզաբուծությունը ստանալու է զարգացման ուժեղ թափ:

Խոզաբուծության զարգացումը ընթանալու է գլխաքանակի ավելացման, մետիզացիայի միջոցով տեղական ցածր մթերա-տվություն ունեցող խոզերի որակի բարձրացման, ինչպես նաև խոզերի բտման գործի կարգավորման ուղիով:

«Խոզաբուծության համառոտ ձեռնարկ կոլխոզների համար» վերնագրով այս գիրքը կօգնի կոլխոզներին և խոզաբուծական ապրանքային ֆերմաների աշխատողներին՝ ճիշտ կաշմակերպելու խոզերի բուծման, խնամքի, մատղաշների աճեցման, կերակրման և բտման գործը, որը կբարձրացնի խոզաբուծության եկամուտը և խոշոր չափով կնպաստի անասնապահության այդ կարևոր ճյուղի հետագա զարգացմանը:

ԽՈՉԱՐՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Խողարուծությունն անասնապահության ամենակորեոր ճյուղերից մեկն է: Կոլխոզներում և սովխոզներում խողարուծության լայն զարգացման միջոցով մենք կկարողանանք մասմթերքներով արագ բավարարել Սովետական Բանակին, բնակչությանը և արդյունաբերական կենտրոնները:

Խողը որպես մսի աղբյուր, ունի մի չարք առավելություններ՝ համեմատած մյուս գյուղատնտեսական կենդանիների հետ: Այդ առավելությունները հիմնականում հետևյալներն են.

1. Խողը գյուղատնտեսական կենդանիներից ամենապտղառատն է: Ճիշտ կերակրման ու խնամքի դեպքում խողը մեկ ծնին տալիս է միջին հաշվով 10—12 գոջի, երբեմն էլ՝ 16—18 գոջի:

Ստեփանավանի շրջանի՝ Ստալինի անվան կոլխոզի խողապահ ընկ. Խամբեկյան Մալալը միջին թվով մեկ խողամայրից ստացել է 13 գոջի:

2. Խողը շատ վաղահաս կենդանի է: Արդեն 8—10 ամսական հասակում խողը կարող է ծածկվել (բեղմնաշրջովել), իսկ 12—14 ամսական հասակում տալիս է գոջիների առաջին սերունդը: Նրանք աճում են չափ արագ և ունենում են բավական բարձր կենդանի քաշ:

Այսպես օրինակ, 1939 թ. Համամիութենական գյուղատնտեսական ցուցահանդեսում ցուցադրված էր խոչոր, սպիտակ ցեղի 2 տարեկան 3 ամսական մի վարագ, որը կշռում էր 408 կգ:

3. Խոզն ունենում է ամենաբարձր սպանդային քաշ: Այսպես օրինակ, լավ բուծված խոզի սպանդային քաշը

9—10 ամսական հասակում կազմում է 80—82%, մինչդեռ լավ բուլած տավարինը՝ 50—56%, իսկ ոչխարինը՝ 44—52 %:

4. Խոզնի ավելի լավ և լրիվ է օգտագործում կերի անդամայութերը: Միևնույն քանակի կերից նա 2—2,5 անգամ ավելի շատ միս ու ճարպ է տալիս, քան եզը, և ունի կամ ոչխարը:

5. Խոզը տալիս է բարձրորակ մսամթերքներ: Խոզի միսը, համեմատած տավարի կամ ոչխարի մսի հետ, ավելի շատ աննդանյութեր է պարունակում: Նա համեմատաբար ավելի քիչ ջուր է պարունակում (50—55%), այդ պատճառով էլ խոզի միսը առանց փչանալու կարող է պահվել երկար ժամանակ, մանավանդ պահածո վիճակում:

6. Խոզը տարվա ընթացքում տալիս է ամենաշատ քանակի միս և ճարպ՝ տարվա մեջ նրանից երկու ծին ստանալու դեպքում: Առաջին ծնի գոջինները բուլիս տարվա վերջում կարելի է ստանալ 1000—1400 կգ. խոզամիս: Երկրորդ ծնի գոջինները տարվա վերջում 3—5 ամսական հասակում կունենան 300—700 կգ. կենդանի քաշ: Այսպիսով մեկ մերունից տարվա ընթացքում կարելի է ստանալ 1300—2100 կգ. արտադրանք:

7. Խոզը ամենակեր կենդանի է: Նա շատ լավ օգտագործում է բազմատեսակ կերեր: Խոզը կարող է լավ բազմանալ ոչ միայն գյուղական վայրերում, այլ և քաղաքամերձ տնտեսություններում, հիանալի կերպով օգտագործելով ճաշարանների և այլ թափթիկները:

Խոզը կլիմայի նկատմամբ առանձնապես պահանջկոտ չէ: Նա կարող է հաջողությամբ բազմանալ թե հեռավոր հյուսիսի պայմաններում և թե հարավում:

Այս արժեքավոր հատկությունների շնորհիվ խոզը աչքի ընկնող տեղ է գրավում մյուս գյուղատնտեսական կենդանիների շարքում: Աշխատանքը լավ կազմակերպելու դեպքում խոզաբուծությունը կարող է խոշոր եկամուտ տալ տնտեսություններ:

Գոյություն ունեն խողերի բաղմաթիվ ցեղեր, որոնք իրարից տարբերվում են իրենց էկստերյեքտով (արտաքին տեսք), քաշով, պտղառատությամբ, վաղահասությամբ, կաթնոտությամբ և այլ հատկություններով: Մենք այստեղ կծանոթանանք միայն այն կուլտուրական ցեղերի հետ, որոնք ամենից ավելի շատ տարածված են մեր Միության մեջ և հանդիսանում են որպես պլանային ցեղեր:

1. Խոշոր, սպիտակ ցեղի խոզ (յորկշիր): Այս ցեղի խոզերը վաղահաս են. բոման դեպքում 6 ամսական հասակում ունենում են 90—110 կգ, իսկ 12 ամսական հասակում՝ 250—300 կգ. կենդանի քաշ: Հասուն խոզերի քաշը հասնում է մինչև 450—500 կգ.:

Այս ցեղի մերունները շատ պտղառատ են. մեկ ծրնին տալիս են միջին հաշվով 11—12 գոջի, իսկ շամերուններ՝ մինչև 18—20 և ավելի գոջի: Սրանք կերը շատ լավ են օգտագործում: Այս ցեղի խոզերն աչքի են ընկնում բարձր հասակով (90—105 սմ.), ամուր ոսկրակազմով, լայն և խոր կրծքով, լայն ու ուղիղ մեջքով և դոտկատեղով, լավ զարգացած աղբերքով, ամուր և ուժեղ ոտներով: Նրանց կաշին բարակ է, բացվարդագույն, ծածկված է խիտ, սպիտակ, փափուկ խողանով: Գլուխը միջակ մեծության է, դունչը մի փոքր դեպի ներս ծոված:

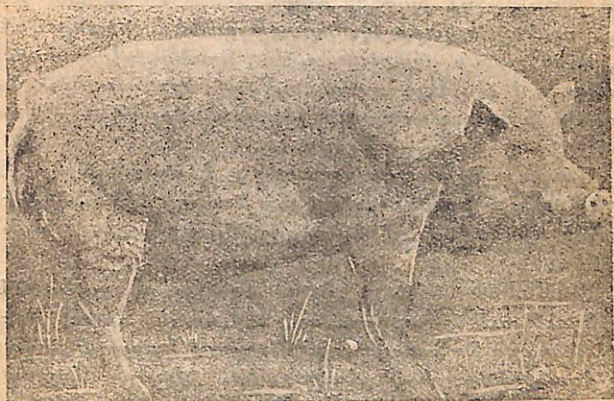
Այս ցեղը լավ է հարմարված արոտային պահվածքին: Համարվում է ունիվերսալ ցեղ և ունի երեք ուղղություն՝ մսային (բեկոնային), մսաճարպային և ճարպային:

2. Բերկշիր ցեղ: Հասակի բարձրությամբ և կենդանի քաշով սրանք զիջում են խոշոր սպիտակ ցեղին: Հասուն բերկշիր խոզերի միջին կենդանի քաշը 180—220 կգ.: Առանձին խոզեր կշռում են 280—320 կգ.: Սրանք վաղահաս են, արագ բովում են և տալիս են շատ բարձրորակ միս և ճարպ: Սրանց միսը բնորոշվում

է ճարպի համաչափ շերտերով («մարմարյա միս»): Համով և հյութալիությամբ բերկչիւրի միսը գերազանցում է խոշոր սպիտակ խոզերի մսին:

Սրանք կերն ավելի լավ են օգտագործում, քան խոշոր սպիտակ խոզերը: Բերկչիւր ցեղի խոզերն ունեն ճարպային ուղղություն:

Բերկչիւրները խոշոր սպիտակներից քիչ ավելի կարճ են, ունեն ավելի կլոր ազդրեր:

Նկ. 1. Խոշոր, սպիտակ ցեղի խոզ .

Սրանց գլուխը մեծ չէ, կարճ է, ականջները կանգնած, միջակ մեծության: Մեջքն ու գոտկատեղը լայն են: Ոտները ամուր են և ուժեղ: Բերկչիւրների խոզանը (մազը) սև է, խիտ ծածկում է ամբողջ մարմինը, ըսպիտակ նշաններ ունենում է ոտների ներքին մասերի և գլխի վրա-ճակատին, աստղերի ձևով: Պոչի ծայրը սպիտակ է:

Բերկչիւրները լավ են հարմարված արոտին: Սրանք պտղառատությամբ քիչ հետ են մնում խոշոր սպիտակից, մեկ ծնին միջին հաշվով տալիս են 8—10 գոջի:

Կենդանիների բուծում ասելով հասկանում են նրանց բաղմացման ու աճեցման, նրանց որակական ցուցանիշների լավացման վերաբերյալ գիտությունը: Բուծման բաղմաթիվ մեթոդներ կան: Մեր խողարբուծության մեջ հիմնականում կիրառվում է բուծման մի մեթոդը—մեախղացիա, այսինքն տեղական խոզերի տրամախաչումը կուլտուրական ցեղերի, մասնավորապես խոշոր ցեղի խոզերի հետ: Մեր տեղական խոզերն ունեն մի շարք պակասություններ. նրանք մանր են, ուշահաս են, պտղառատ չեն, նրանց մսի ու ճարպի որակը լավ չէ: Այդ պակասությունները ուղղելու համար նրանց տրամախաչում ենք կուլտուրական ցեղերի հետ:

Յուրաքանչյուր կոլխոզ պետք է աշխատի իր խոզերի հոտը լավացնել ազնվացեղ խոզերի միջոցով, դրա համար հիմնականում օգտագործելով տոհմական վարազներ:

Տոհմական վարազի ընտրությունը: Վարազը մեծ ազդեցություն է գործում ամբողջ հոտի որակի վրա: Լավ վարազը 2—3 տարվա ընթացքում կարող է լավացնել հոտի որակը և ընդհանրապես, վատը՝ կարող է շատ վատացնել նրա հատկությունները:

Լավ վարազը պետք է բավարարի հետևյալ պայմաններին՝

1) Նա պետք է լինի առողջ, աշխույժ: Առողջ վարազի չարժուճները պետք է լինեն կտրուկ, արագ, աչքերը կենդանի, փայլուն:

2) Վարազը պետք է լինի ամուր, ուժեղ և ունենա պարզ արտահայտված առնական տիպ:

3) Լավ վարազը պետք է ունենա լավ էկստերյեր, մարմնի առանձին մասերը պետք է կանոնավոր ձև ունենան, գլուխը պետք է լինի բավական երկար՝ ճակատի կողմում լայն դեմքի մասում քիչ թեքված պրոֆիլով, վիզը պետք է լինի կարճ և հաստ, կուրծքը՝

լայն և խոր, կողերը՝ երկար, տակառանձան, թիակները՝ շեղադիր, մեջքը՝ լայն և ուղիղ, դոտկատեղը՝ պինդ և լայն: Վարազ ընտրելիս առանձնապես ուշադրություն պետք է դարձնել ոտների ամբուլթյան և հետույքի լայնության վրա: Ոտները պետք է լինեն ամուր, ուժեղ, չոր, առանց կաշվի ծալքերի, լայն դրվածքով, կարճ, ուժեղ, ճկուն ճանով: Վարազի ամբողջ մարմինը պետք է լավ ծածկված լինի փափուկ, խիտ խոզանով, մաշկը բարակ, ախանջները թափանցիկ և ծածկված կարճ, քնքույշ խոզանով: Սեռական օրգանները պետք է լավ զարգացած լինեն. ամորձիները՝ հավասար մեծության: Վարազը պետք է ունենա առնվազն 12 պտուկ:

Վարազի ճիշտ օգտագործումը խոչոր նշանակություն ունի հոտի համար: Պրակտիկայից հայտնի է, որ ճիշտ օգտագործելու, լավ կերակրելու, լավ խնամքի ու պահվածքի պեպքում, վարազները բնդունակ են լինում տոհմական աշխատանքի մինչև 15—16 տարեկան հասակը և տալիս են շատ լավ սերունդ: Վարազների տոհմական աշխատանքի միջին տևողությունը համարվում է 7—9 տարի: Մինչդեռ շատ կոյսոցներում նրանք արդեն 3—4 տարեկան հասակում վատ կերակրման, վատ խնամքի և ոչ ճիշտ օգտագործման հետևանքով անպետք են դառնում:

Վարազների օգտագործման հիմնական կանոններն են՝

1. Երիտասարդ վարազներին 11—12 ամսական հասակից շուտ չպետք է զուգավորել: Առաջին տարին երիտասարդ վարազին պետք է ամրացնել 10—15 մերունից ոչ ավելի: Մերունին երկրորդ անգամ ծածկելուց հետո վարազը պետք է հանգստանա 2—3 օր:

2. Կյանքի երրորդ տարում (երկրորդ օգտագործման տարում) վարազին պետք է ամրացնել 20—25 մերունից ոչ ավելի:

3. Կյանքի չորրորդ տարում և ավելի բարձր հա-

ասկում (օգտագործման երրորդ տարուց) վարազին պետք է ամրացնել 35—40 մերունից ոչ ավելի:

Մատղաչների ընտրությունը նորոգման (ռեմոնտի) համար:

Ոռգերի հոտի նորոգման և ընդարձակման համար պետք է ընտրել զարգացմամբ, արտադրողականությամբ և էկստերյերով լավագույն մերուններից ու վարազներից ստացված մատղաչներին, ընդորում, ավելի լավ է նորոգման համար թողնել գարնան ծիների ժամանակ ստացված մատղաչներին, որովհետև ամառը նրանք լավ կզարգանան:

Նորոգման համար մատղաչների առաջին ընտրությունը կատարվում է նրանց մորից անջատելուց հետո, այսինքն երկու ամսական հասակում: Որպես տոհմացու ընտրված գոջիներից առանձին խումբ են կազմում և նրանց համար ստեղծում են պահվածքի ու կերակրման լավագույն պայմաններ:

Երբ գոջիները դառնում են 4 ամսական, կատարվում է նրանց առաջին խոտանումը, որպես տոհմացու թողնելով ամենից լավ զարգացածներին: Հետևյալ խոտանումը կատարում են էգ խոզերի 9—10 ամսական հասակում, այսինքն զուգավորումից առաջ: Առաջին ծնից և գոջիներին ծծից կտրելուց հետո արդեն վերջնականապես կատարում են էգ խոզերի ընտրությունը՝ նախքան նորոգման և ընդարձակման համար:

Որպես տոհմացու ընտրված մերունները պետք է ունենան ամուր և ուղիղ ոտներ, երկար իրան՝ թեք կողերով, լայն, հարթ և ամուր մեջք, լայն կուրծք, ամուր հետույք: Լավ մերունը պետք է ունենա ոչ պակաս, քան 12 նորմալ զարգացած պտուկ:

ՄԵՐՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒ ՎԱՐԱԶՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶՈՒԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մերուններին և վարազներին զուգավորման համար ընտրելիս, պետք է նկատի ունենալ նրանց արտադրողա-

կան և ժառանգական առանձնահատկությունները: Դրա համար անհրաժեշտ է ուշադրութեամբ ուսումնասիրել յուրաքանչյուր կենդանուն, պարզել, թե նրանց ո՞ր հատկությունները կարիք ունեն լավացման և ո՞ր վարազների ու մեքուներին զուգավորման հետևանքով կստացվի լավ սերունդ:

Մեքուներին և վարազներին զուգավորելիս պետք է խուսափել նեղ ազգակցական բուծումից (հայրը աղջրկա հետ, տղան մոր հետ, եղբայրը քրոջ հետ և այլն), որովհետև փորձը ցույց է տվել, որ նեղ ազգակցական բուծման դեպքում վատանում են սերնդի հատկությունները (պտղատվությունը, կաթնատվությունը, վաղահատվթյունը և այլն):

Լավագույն մեքուներին պետք է զուգավորել լավագույն վարազների հետ: Չի կարելի զուգավորել իրար հետ միատեսակ էկոտերյերային պահասություններ ունեցող մեքուներին ու վարազներին:

Երիտասարդ, առաջին անգամ զուգավորվող մեքուներին պետք է ծածկել լավ զարգացած վարազներով:

Երիտասարդ մեքուներին առաջին անգամ պետք է զուգավորել 10—11 ամսական հասակում: Միջակ որակի մեքուներին տոհմական ֆերմաներում սովորաբար խոտանում են 5 տարեկան հասակում, իսկ ոչ տոհմական ֆերմաներում՝ չորս տարեկան հասակում:

Մեքուների հղիությունը բեղմնավորման մոմենտից սկսած մինչև ծինը տևում է 114—118 օր կամ 3 ամիս, 3 չարաթ և 3 օր: Մեքուների բեղմնավորման օրը հաշվում են վերջին զուգավորման օրը:

ՖԵՐՄԱՅԻ ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ՊԼԱՆԸ

Խոզաբուծական ֆերմայում աշխատանքի ճիշտ կազմակերպման հիմնական պայմաններից մեկը աշխատանքը նախապես լավ մտածված ու կազմված պլանով կատարելն է:

Խողարուծական Ֆերմայի արտադրական պլանը պետք է պարունակի հետևյալ բաժինները.

1) Խոզերի գլխաքանակի աճի և շարժման պլան.

2) Մերունների զուգավորման ու ծնի և դոջիների աճեցման պլան.

3) Խոզերի բտման, պետուխյանը միս հանձնելու և վաճառքի պլան.

4) Խոզի կաշու արտադրման պլան.

5) Կերերի մթերման և Ֆերմայամերձ հողամասում խողարահական բրիգադայի ուժերով կատարվելիք ցանքի պլան.

6) Կերերի ծախսի պլան.

7) Արտադրական սռաջագրանք և աշխօրերի հաշվարկ՝ Ֆերմայի առանձին աշխատողներին համար:

ԽՈԶԵՐԻ ԳԼԽԱՔԱՆԱԿԻ ԱՃԻ ԵՎ ՇԱՐՇՄԱՆ ՊԼԱՆ

Կոլխոզում խոզերի գլխաքանակի պլանավորման հիմնական դրույթը պետք է լինի՝ ապահովել պետական պլանի կատարումը:

Ինչպես հայտնի է, ՍՍՌՄ Ժողկոմսովետը և Համ. Կ(բ)Պ Կենտկոմն իրենց 1939 թ. հուլիսի 8-ի որոշման մեջ նպատակահարմար դտան յուրաքանչյուր կոլխոզում ունենալ երեք անասնապահական ֆերմա — կովարուծական, ոչխարարուծական և խողարուծական: Այդ իսկ որոշմամբ սահմանված էր խողարուծական ֆերմայում, նայած կոլխոզի ունեցած հողային տարածությանը, ունենալ խոզերի մայրական կադմի որոշ միւնիում:

Այդ պատճառով պլանը կադմելիս առանձին ուշադրություն պետք է դարձվի տարվա վերջում սպասվելիք մերունների գլխաքանակի վրա:

Բացի տարեվերջին լինելիք գլխաքանակի սահմանումից, պլանի մեջ պետք է ցույց տրվի, թե որքան դոջի պետք է ստացվի տարվա ընթացքում, այլ և որքան խոզ պետք է դնվի և ռեալիզացիայի ենթարկվի:

Խոզերի գլխաւանակի անի պլան

Հ ա ս ա կ ա յ ի ն խ մ բ ե ր	Կ ա տ ա ր վ ա ս կ զ ր ի ն	Պ ե տ ք է լ ի ն ի տ ա ր վ ա վ ե ր- ջ ի ն
	Գ	Լ
Արտադրող վարագներ	2	2
9 ամսականից բարձր մերուններ . .	26	26
Նորոգման (բեմոռնոի) մատղաշներ 4—9 ամսական	9	7
Բովելիք խոզեր 4 ամսականից սկսած	13	50
Գոջիներ մինչև 4 ամսական	35	71
Ը ն դ ա մ ե ն ը . .	85	156

ԶՈՒԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԵՎ ԾԻՆԵՐԻ ՊԼԱՆԸ

Առաջավոր Փերմանների փորձը ցույց է տալիս, որ յուրաքանչյուր Հասուն մերունից մեկ տարվա ընթացքում երկու ծին ստանալը մեծ հեռանկարներ է բաց անում հանրային խողարուծության զարգացման համար:

Սակայն խողարուծական Փերմանների մեծ մասում մերունները միջին հաշիվով տալիս են դեռևս տարեկան 1—1,5 ծնից ոչ ավելի, որի հետևանքով կոլխոզային Փերմանները յուրաքանչյուր տարի հազարավոր գլուխներով պակաս մատղաշ են ստանում: Դրա պատճառը մայրական նախրի վատ օգտագործումն է՝ որպես զուգավորումների և ծինների ոչ հմուտ կազմակերպման արդյունք: Փերմաններում խոզերի զուգավորումը հաճախ կատարվում է առանց որևէ պլանի, որի հետևանքով ծինները տեղի են ունենում ուշ աշնանը և նույնիսկ ձմեռը, նոյեմբերին—դեկտեմբերին, երբ հաճախ բա-

ցակայում են ձմեռային ծիններն անցկացնելու համար անհրաժեշտ պայմանները:

Դրանից խուսափելու համար առաջավոր ֆերմաներում կատարվում է զուգավորումների խիստ պլանավորում: Զուգավորումների պլանը պետք է անպայման հանդիսանա յուրաքանչյուր ֆերմայի արտադրական պլանի բաղկացուցիչ մասը: Զուգավորումների պլանի մեջ նշվում են մերուկների ծածկման ժամկետները, այլ և վարագույններին մերուկներին ամրացնելը, այսինքն ցույց է տրվում, թե ո՞ր ամսում, մոտավորապես ամսի քանիսին պետք է մերուկը ծածկված լինի և հատկապես որ վարագույն: Զուգավորումների օրացուցային պլանի հիման վրա սահմանվում է, թե ֆերմայում երբ պետք է տեղի ունենան ծիները և որքան դոշի պետք է ստացվի յուրաքանչյուր մերուկից:

Առաջավոր ֆերմաների և ստախանովականների պրակտիկական ցույց է տալիս, որ ծիներ ստանալու համար ամենից ավելի նպաստավոր են հետևյալ ամիսները. փետրվար, մարտ, ապրիլ, օգոստոս և սեպտեմբեր:

Այսպիսով, հաշվի առնելով հղիության տևողությունը (միջին հաշվով 112—115 օր), մերուկների մասնաշաղկան զուգավորումը պետք է կատարել հոկտեմբեր—հունիս ժամանակաշրջանում: Յուրաքանչյուր հասուն մերուկից տարվա ընթացքում երկու ծին ապահովելու համար առաջին զուգավորումը կատարվում է հոկտեմբեր — հունվարին: Այդ շրջանում պետք է ծածկել ֆերմայում եղած բոլոր հասուն աղապ մերուկներին: Այդ հնարավորություն կտա առաջին ծինն ստանալ ապրիլ—մայիս ամիսներից ոչ ուշ:

Երկրորդ մասնաշաղկան զուգավորումը պետք է տեղի ունենա գարնանը, գոշիներին անջատելուց հետո, այսինքն ապրիլից մինչև հունիսի առաջին կեսը: Այդ շրջանում կատարված զուգավորումը հնարավորություն է տալիս երկրորդ ծին ստանալ օգոստոս—սեպտեմբերին:

ԽՈՋԵՐԻ ԲՏՄԱՆ, ՊԵՏՈՒԹՅԱՆԸ ՄԻՍ ՀԱՆՁՆԵԼՈՒ
ԵՎ ՎԱՃԱՌՔԻ ՊԼԱՆԸ

Կոլխոզային խողարուծական ֆերմաների կարևորագույն խնդիրներից մեկը խոզերի բուսան կազմակերպումն է: Միայն խոզերի բուսան լայն կազմակերպումը կոլխոզներին հնարավորութիւն կտա արագ կերպով ավելացնելու մսի արտադրանքը, ժամանակին կատարելու պետական պարտավորութիւնները, բավարարելու Սովետական բանակի պահանջները մսի և ճարպի վերաբերյալ, բարձրացնելու կոլխոզային խողարուծական ֆերմաների եկամուտը:

Թե ինչպիսի հսկայական հնարավորութիւններ կան կոլխոզներում խոզերի բուսումը կազմակերպելու համար, այդ ցույց է տալիս առաջավոր ֆերմաների փորձը: Այսպես, Յարոսլավի մարզի՝ Ստալինի անվան կոլխոզի խողարուծական ֆերմայում երեք տարվա ընթացքում բուսած է ավելի քան 4500 խոզ: Այդ ֆերմայում յուրաքանչյուր մերունից ստանում են 1200—1500 կգ. մսամթերք:

Սակայն շատ կոլխոզային խողարուծական ֆերմաներում խոզերի բուսումը դեռևս վատ է կազմակերպված: Այդ ֆերմաներում խոզերի սերնդի մեծ մասը չի բուսվում, այլ ծախվում է վաղ հասակում: Դրա հետևանքով այստեղ մսի արտադրանքի ելքը կազմում է յուրաքանչյուր մերունի հաշվով ոչ ավելի, քան 2—3 ցենտներ: Հետևաբար, այդ ֆերմաները հարկ եղած եկամուտ և ապրանքայնութիւն չեն տալիս:

Պարտիան և կառավարութիւնը սահմանել են մի կարգ, որով խրախուսվում է պետութեանը լավ բուսած խոզերի հանձնումը: Այսպես, մսի հանձնման պարտավորութիւնը կատարելիս պարտավորութեան մեջ հիշված յուրաքանչյուր մեկ կիլոգրամ կենդանի քաշի դիմաց կոլխոզին հաշվում են՝ 800 գրամ կենդանի քաշ ճարպային խոզի, 850 գրամ՝ կիսաճարպային և բեկո-

նային խողի, 900 գրամ մսային խողերի նկատմամբ, որոնք 75 կգ. և ավելի բարձր կենդանի քաշ ունեն:

Այսպիսով լավ բոված խողերի (ճարպային, կիսաճարպային, բեկոնային) հանձնումը յուրաքանչյուր կոլխողին հնարավորութիւն է տալիս ավելի քիչ խողերով կատարել իր մսի հանձնման պարտավորութիւնները պետութեան հանդեպ: Օրինակ, 250 կգ. կենդանի քաշով մեկ չաղ խող հանձնելիս մսի հանձնման պլանի կատարումը կհաշվի ավելի, քան 10 ոչխար հանձնելիս:

Բացի այդ, պարտիան և կառավարութիւնը սահմանել են պարզե—համեմատման սխեմա՝ կոլխողների կողմից պետգնումների կարգով անասունների վաճառման դեպքում: Այսպես, պետգնումների կարգով պետութեան անասուն ծախող կոլխողներին (իրենց մսի հանձնման պարտավորութիւնները կատարելուց հետո) վճարվում է պարզե—համեմատ գործող գնման գներին՝ հետևյալ չափերով. 10-ից մինչև 20 ցենտներ միս ծախելու դեպքում՝ 200%, 21-ից մինչև 40 ցենտների դեպքում՝ 300%, 41-ից մինչև 50 ցենտների դեպքում՝ 400% և 51-ցենտներից բարձր միս ծախելու դեպքում՝ վճարվում է 500% համեմատ գործող գնման գներին:

Կոլխողներում խողերի բոման լայն կադմակերպումը նյութապես շահագրգռում է նաև հենց խողաբուծական ֆերմաների աշխատողներին: ՍՍՌՄ Մինիստրների Սովետը և պարտիայի կենտկոմը կոլխողներին խորհուրդ են տալիս խողաբուծութեան արտադրանքի ընդհանուր գումարի 30%-ը տալ որպես գրտմական պարգև այն կոլխողներին, որոնք անմիջականորեն աշխատում են ֆերմայում:

ԿԵՐԻ ԾԱԽՍՄԱՆ ՊԼԱՆ

Վերարտադրման և խողերի բոման պլանը լրիվ կատարելու համար անհրաժեշտ է նախ և առաջ ֆեր-

ման ապահովել կերով: Այդ լավ են հաշվի առնում առաջավոր ֆերմաները:

ՍՍՌՄ Ժողկոմսովետը 1941 թ. մայիսի 29-ի «Կոլխոզներում անասնապահության համար կերերի ավելացման միջոցառումների մասին» որոշման մեջ Հայկական ՍՍՌ կոլխոզների համար, սկսած 1941 թվից, կերերի կուտակման նորման սահմանել է մեկ տարվա համար միջին հաշվով մեկ մերունին 20 ցենտներ հյուսթալի կեր:

Բայց այդ, ՍՍՌՄ Ժողկոմսովետը ցանկալի է համարել նախատեսել կոպիտ կերերի կուտակում՝ հաշվելով 3—6 ցենտներ մեկ մերունին:

Ֆերմային մոտիկ հողամասում կատարում են արմատապտուղների և կարտոֆիլի ցանք, հատկապես խոզերին կերակրելու համար:

Կերերի մթերման պլանի մեջ անհրաժեշտ է ցույց տալ առանձին տեսակի կերերի՝ կոպիտ, հյուսթալի և խտացրած կերերի քանակը, որոնք հատկացված են խոզերի տարբեր արտադրական խմբերի համար:

Կերերի ծախսման պլանի մեջ անհրաժեշտ է նախատեսել առանձնացված ֆուրաժի ճիշտ և խնայողաբար օգտագործումը: Հաճախ կերերը աշնանը ոչ ճիշտ և ոչ խնայողաբար ծախսելու հետևանքով արդեն դարձնան կերերի պակասություն է լինում: Դրանից խուսափելու համար ՍՍՌՄ Ժողկոմսովետը պարտավորեցրել է կոլխոզների վարչություններին՝ հոկտեմբերի 1-ից ոչ ուշ ամբողջ մսուրային շրջանի համար հաստատել կերերի ծախսման ամսական պլան, այն հաշվով, որ անասունները ապահովվեն բոլոր տեսակի կերերով մինչև արոտի սկիզբը, ինչպես նաև պարտավորեցրել է ամեն ամիս ստուգել դրա կատարումը:

Ֆերմայի վարիչը կերերն ստանում է պահեստապետից և ֆուրաժիից, կոլխոզի նախագահի և հաշվապահի ստորագրած օրդերներով:

Ֆերմայի վարիչը կոլխոզի վարչության առաջ լիո-

վին պատասխանատու է իր ստացած կերերի պահպանման և ծախսման համար:

Պլանի հենց այդ բաժնում պետք է ցույց տալ, թե որքան և ինչպիսի բնական ու ցանովի արոտներ պետք է հատկացնել խոզերի համար, և ինչպես պետք է դրանք ամրացնել ֆերմային:

ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔԸ ԵՎ ԱՇԽՈՐԵՐԻ ՀԱՇՎՈՒՄԸ ՖԵՐՄԱՅԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ֆերմայի յուրաքանչյուր աշխատող արդեն տարվա սկզբին պետք է դիտենա իր տարեկան արտադրական առաջադրանքը: Արտադրական առաջադրանքի մեջ ցույց է տրվում, թե որքան և ինչպիսի գոջիններ նա պետք է աճեցնի, քանի ցենտներ կենդանի քաշի աճ պետք է ստանա, որքան և ինչ քաշով խոզ պետք է բաի: Կոլխոզում ընդունված դործավարձային գնահատության համապատասխան՝ ցույց է տրվում նաև խողապահին հասանելիք աշխօրերի քանակը՝ արտադրական առաջադրանքը կատարելու դեպքում:

Ֆերմայի արտադրական պլանը պետք է կազմի Ֆերմայի վարիչը՝ բրիգադիւրի, տեխնիկ-անասնապահի կամ գոտաեխնիկի հետ, Ֆերմայի առաջավորների լայն մասնակցութեամբ:

Արտադրական պլանը պետք է մանրամասն քննարկվի Ֆերմայի բոլոր աշխատողների և կոլխոզի ակտիվ արտադրական խորհրդակցությունում: Քննարկումից հետո պլանը քննվում ու հաստատվում է վարչության և կոլխոզնիկների ընդհանուր ժողովի կողմից:

Ճիշտ կազմված պլանը մոբիլիզացնում է Ֆերմայի աշխատողներին՝ պայքարելու կոլխոզային խողարուծության հետագա զարգացման ու ամրացման համար:

ԽՈՋԵՐԻ ԿԵՐԱԿՐՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Պողերի կերակրման ճիշտ կազմակերպումը հանդիսանում է Ֆերմայի արտադրական պլանի կատարու-

մըն ապահովող կարևորագույն պայմաններէց մեկը: Այդ պատճառով էլ խողարուծութեան առաջավորները բարձր մթերատվութեան համար մղվող պայքարում խոշոր ուշադրութեան են դարձնում խողերի կերակըրման կազմակերպմանը:

Խողերի կերակրման ճիշտ կազմակերպման առաջին պայմանը նորմայով կերակրումն է՝ նրանց սննդանյութերի պահանջին և մթերատվութեան համապատասխան: Հետեյալ պայմանը կերերի ճիշտ ընտրութեանն է և դրանց հմուտ նախապատրաստումը խողերին կերցնելուց առաջ:

Խողերին կերցվող բոլոր կերերը կարելի է բաժանել հետեյալ հիմնական խմբերի. կուպիտ, հյութալի, հատիկային կերեր, տեխնիկական արտադրութեան մնացուկներ, կենդանական ծաղում ունեցող կերեր և հանքային կերեր:

Կուպիտ կերերից խողերի համար ամենալայն է համարվում թիթեռնածաղկավոր բույսերի խոտը՝ առվույտը, երեքնուկը, կորնգանը, վիկը և այլն: Այդ խոտերի մեջ, առանձնապես առվույտի և երեքնուկի մեջ պարունակվում է շատ սպիտակուց, վիտամիններ և հանքային նյութեր (կալցիում և ֆոսֆոր): Այդ պատճառով ձմեռվա շրջանում այդ կերերը պետք է անպայման մտնեն խողերի ռացիոնի մեջ:

Առանձին ուշադրութեան պետք է դարձնել խողերի համար մատղաշ թիթեռնածաղկավոր խոտից ալյուր պատրաստելու վրա: Խոտի ալյուրը հնարավորութեան կտա կրճատելու խողերի խտացրած կերերի ծախսը և միաժամանակ նրանց կապահովի սպիտակուցային և հանքային նյութերով ու վիտամիններով:

Հյութալի կերերից խողերի համար մեծագույն նշանակութեան ունեն կարտոֆիլը, ճակնդեղը, դադարը, չաղգամը, դդումը, սիյոսը: Խողերն այդ կերերն ուտում են մեծ ախորժակով: Ծծմայր մերունների ռացիոնի մեջ հյութալի կերեր (բացառութեամբ կարտոֆիլի) մտցնելու դեպքում բարձրանում է նրանց կաթ-

նատվությունը: Հյուսթալի կերերի հիմնական պակասությունը նրանց քիչ սպիտակուց և քիչ հանքային հյուսթեր պարունակելն է: Սակայն դրա փոխարեն, հյուսթալի կերերը պարունակում են զգալի քանակով կլիտամիններ: Առանձնապես շատ վիտամին կա կարմիր և դեղին գազարի մեջ, այդ պատճառով խիստ օգտակար է մատղաշներին գազար տալը:

Խոզարուծության մեջ պետք է լայն չափով տարածվի սիլոսը: Լավ սիլոսը, առանձնապես եգիպտացորենից, արևածաղկից, թիթեռնածաղկավոր խոտաբույսերից և բանջարանոցային թափթփուկներից պատրաստած սիլոսը խոզերն ախորժակով են ուտում և նրանց համար ձմեռ ժամանակ դա հիանալի կեր է:

Ամառը բոլոր խմբերի խոզերը պետք է ստանան կանաչ կեր, ինչպես անմիջականորեն արոտից, այնպես և քաղած վիճակում, որպես լրացուցիչ կեր:

Հատիկային կերերից մեծ նշանակութուն ունեն գարին, աշորան, վարսակը, եգիպտացորենը, այլ և բակրայադեղի հատիկները (բակլա, ոսպ, ոլոռ և այլն):

Խոզերի համար քուսպերից ամենալավն են կտավհատի, արևածաղկի և սոյայի քուսպերը: Նկատի ունենալով, որ քուսպերը պարունակում են մեծ քանակությամբ սպիտակուց և ճարպ, խորհուրդ է տրվում դրանք կերցնել հյուսթալի կերերի հետ միասին:

Կենդանական ծագում ունեցող կերերից խոզերի համար պիտանի են մսոսկրային, մսի, արյան և ձկան ալյուրները, ինչպես նաև կաթնատնտեսության մնացորդները՝ քաշած կաթը, սիճուկը, թանը և այլն: Այդ բոլոր կերերը հարուստ են սպիտակուցով: Առանձնապես օգտակար է դրանք կերցնել մատղաշներին և մեծերուններին:

Խոզերի կերակրման համար մեծ նշանակութուն ունեն կոմբիկերերը: Կոմբիկերը զանազան տեսակի կերերի (5—6 կերից ոչ պակաս) խառնուրդ է, պատրաստվում է հատուկ գործարաններում, յուրաքան-

չյուր տեսակի կենդանու համար առանձին բաղադրու-
թյամբ:

Անտառային շրջաններում խոզերի համար որպես
լրացուցիչ կերի աղբյուր կարող են ծառացել հաճարի
կաղինը, խոզակաղինը և ուրիշ անտառային պտուղ-
ներ: Այս կերերը կարելի է օգտագործել ամառը թարմ
վիճակում և ձմեռը՝ չորացրած կամ բոված: Սրանք
ավելի հարմար են խոզերի բաման համար: Ծիշտ է,
թեև սրանք փափկացնում են խոզաճարպը, բայց բա-
րելավում են նրա համը: Սրանք արտաքինից ծածկված
են հաստ կճեպով (պտղի քաշի $330/0$), որը դժվարա-
մարս է և դրա հետևանքով կերի սննդային արժեքն
ընկնում է: Կճեպից մաքրելուց հետո կորիզը շատ լավ
մարսվում է և մեծ սննդարժեք ունի:

Խոզակաղինը որոշ դառնություն է պարունակում:
Խոզերին մեծ քանակությամբ խոզակաղին կերցնելու
համար անհրաժեշտ է այդ դառնությունը հեռացնել:
Դրա համար այն մի քանի օր պահում են սառը ջրի
մեջ, հաճախակի փոխելով ջուրը:

Խոզերի ռացիոնի պարտադիր մասը պետք է կաղ-
մեն հանքային կերերը: Որպես լրացուցիչ հանքային
կեր խոզերին տալիս են ոսկրալյուր, կավիճ, կրաքար,
փայտածուխ, աղ, կալ, ծծմբաթթվային երկաթ:

ԽՈԶԵՐԻ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ ՆՈՐՄԱՆԵՐՈՎ

Խոզերին ճիշտ կերակրելու համար անհրաժեշտ է
գիտենալ յուրաքանչյուր կենդանու պահանջը սննդա-
նյութերի նկատմամբ: Սննդանյութերը — սպիտակուց-
ները, ճարպերը, ածխաջրատները, վիտամինները, հան-
քային նյութերը և այլն, անհրաժեշտ են կենդանուն,
ինչպես նրա կյանքը պահպանելու, այնպես և մթերք՝
միս, ճարպ, կաթ և այլն արտադրելու համար:

Սննդանյութերի պահանջը տարբեր խմբերի խոզե-
րի համար տարբեր է: Այն կախված է խոզի կենդանի
քաշից, հասակից, մթերատվությունից և այլն: Այս-

պես, օրինակ, հասուն, հղի մերունին սննդանյութերն անհրաժեշտ են ոչ միայն նրա կյանքը պահպանելու, այլև պտղի դարգացման համար: Մատղաչ, աճող մերունին, բացի դրանից, կերն անհրաժեշտ է իր աճի համար, այսինքն մկանային, ոսկրային և այլ հյուսվածքների առաջացման համար: Հասուն ծծմայր մերունը սննդանյութերի կարիք ունի ինչպես իր կյանքը պահպանելու, այնպես և կաթի գոյացման համար:

Բազմաթիվ փորձերի հիման վրա գիտնականները որոշել են սննդանյութերի այն քանակը, որն անհրաժեշտ է տալ տարբեր խմբի խոզերին (հղի, ծծմայր մերուններին, վարաղներին, մատղաշներին, և այլն), տարբեր դեպքերում:

Կերի նորմա ասելով հասկանում են կենդանուն անհրաժեշտ սննդի քանակը՝ արտահայտված կերի միավորներով և մարսելի սպիտակուցի որոշ քանակով, նախած կենդանու քաշին, հասակին, մթերատվությանը և այլն: Կերի նորմաների հիման վրա կազմում են կերաբաժիններ (ռացիոն): Կերաբաժիններ կազմելիս հաշվի են առնում կենդանու մեկ օրվա սննդի պահանջը, տրնտեսության կերերի պաշարը, նրանց որակն ու արժեքը, կենդանիների պահվածքի պայմանները, նրանց անհատական հատկությունները և այլն:

Կերի նորմաներին համապատասխան կերաբաժիններ կազմելու համար անհրաժեշտ է գիտենալ նաև կենդանիներին տրվող կերերի սննդարժեքը:

Տարբեր կերեր ունեն տարբեր սննդարժեք. այդ կախված է նրանց մեջ պարունակվող սննդանյութերի քանակից ու որակից, այլ և մարսելիությունից:

Կերերի սննդարժեքը չափում են որևէ միասնական միավորով: Մեզ մոտ կերերի սննդարժեքի միասնական չափ է ընդունված միջակ որակի մեկ կիլոգրամ վարսակի սննդարարությունը, որը համարվում է մեկ կերի միավոր: Մնացած կերերի սննդարարությունը համե-

մատված է 1 կգ. վարսակի սննդարարության հետ և դուրս է բերված, թե նրանց ո՞ր քանակությունն է հավասար մեկ կերի միավորի, որի հիման վրա էլ կադմրված է կերի միավորների աղյուսակ (տես 2-րդ աղյուսակը, էջ 24) :

Այսպես օրինակ, 3 կգ. կարտոֆիլը սննդարարությամբ հավասար է 1 կգ. վարսակի, այսինքն կերի մեկ միավորի: Մեկ կգ. լավ առվույտի խոտը հավասար է կերի կես միավորի և այլն:

2-րդ աղյուսակում բերված է հիմնական կերերի սննդարարությունը: Աղյուսակում ցույց է տրված, թե այս կամ այն կերի քանի՞ կիլոգրամն է հավասար մեկ կերային միավորի: Աղյուսակում նաև ցույց է տրված, թե ո՞րքան մարսելի սպիտակուց է պարունակվում 1 կգ. կերի մեջ:

Խոզերի համար կերաբաժին կազմելիս պետք է գիտենալ՝ նախ նրանց պահանջը սննդանյութերի նկատմամբ (նորմաները), արտահայտված կերի միավորներով և մարսելի սպիտակուցի անհրաժեշտ քանակով, ապա տնտեսության մեջ եղած կերերի սննդարարությունը: Դրանցից պետք է ընտրել այնպիսիները, որոնք հարմար են խոզերին՝ կերցնելու համար: Ենթադրենք թե անհրաժեշտ է կերաբաժին կազմել մի հասուն ծծմայր մերունի համար, որն ունի 140 կգ. կենդանի քաշ և կերակրում է 10 գոջի: Ֆերմայում կան հետևյալ կերերը. գարի, եգիպտացորեն, թեփ, արևածաղկի քուսպ, կերի ճակնդեղ, սիլոս և առվույտի խոտ:

Ծծմայր մերունների կերակրման նորմաների աղյուսակում (աղյուսակ 5. էջ 39) մենք գտնում ենք, որ այդ ծծմայր մերունին պետք է օրական տալ կերի 6,7 միավոր և 670 գ. մարսելի սպիտակուց:

Հիմնական կերերի սննդարարությունը

ԿԵՐԻ ԱՆՈՒՆԸ	1 կգ. կերի մեջ պարունակվում է	
	Կերի միավոր (կգ.-ներով)	Մարսելի սպիտակուս (գրամներով)
Կոպիտ կերեր		
Երեքնուկի լավ խոտ	0,50	55
Առվույտի »	0,50	100
Կորնզանի »	0,52	100
Արտաքին-պալարացուղներ		
Կարտոֆիլ-միջակ	0,3	10
Գաղար-կերի	0,14	4
Ճակնդեղ »	0,10	1
Սիլոս		
Եգիպտացորենի սիլոս	0,19	6
Արևածաղկի »	0,17	8
Մարգագետնի կանաչի	0,13	10
Կանաչ կեր		
Արոտի կանաչ	0,18	20
Երեքնուկի »	0,15	14
Առվույտի »	0,15	15
Վիկ-վարսակի կանաչ	0,16	13
Հատիկալից կեր		
Վարսակ միջակ	1,0	75
Եգիպտացորեն	1,3	72
Գարի միջակ	1,2	70
Աշորա	1,2	94
Վիկ	1,1	187
Ոլոռ	1,2	173
Տեխնիկական արագրության մնացուկներ		
Ցորենի թեփ	0,8	112
Աշորայի »	0,8	104
Ալյուրի փոշի	0,64	130
Բուսակ կտավհատի (ստանդարտ)	1,1	244
» կանկի	0,7	218
» արևածաղկի	1,1	331
» սոյայի	1,26	360
» բամբակի	1,16	380

ԿԵՐԻ ԱՆՈՒՆԸ

1 ԿԵ. ԿԵՐԻ մԵՋ պարունակում է
ԿԵՐԻ մԻավոր (ԿԵ. ՆԵՐՈՎ) Մարտիկ սպիտակուց (գրամներով)

Կեղանական ծագում ունեցող կերեր		
Կոթ-անարատ	0,2	33
» քաշած	0,1	38
Թան	0,1	38
Շիճուկ-քաղցր	0,1	9
Մսուկրային ալյուր	0,6	161
Մսի ալյուր	1,4	58
Ձկան ալյուր—ճարպից աղքատ	0,7	463

ԵՆԵՐՈՎ տնտեսության մեջ եղած կերերից և նրանց ցանկալի հարաբերությունից, մենք կարող ենք կազմել հետևյալ կերարաժինը.

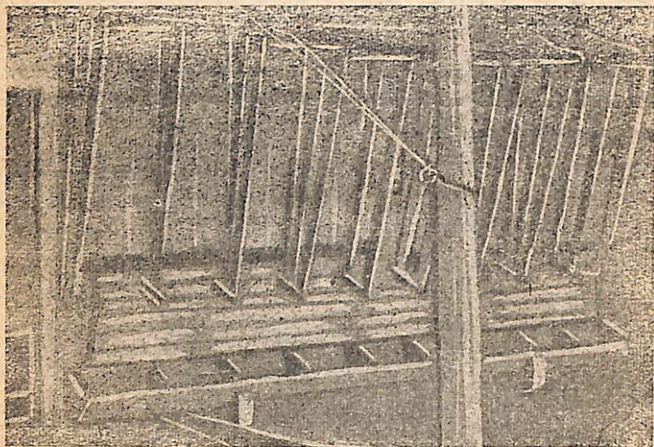
ԿԵՐԻ ԱՆՈՒՆԸ	ԿԵՐԻ քանակը (ԿԵ.)	Նրանց մեջ պարունակվ. է.	
		ԿԵՐԻ մԻավոր (ԿԵ.)	Մարտիկ սպիտակուց (գ.)
Աովույտի խոտ	2	1,0	200
Արևածաղկի սիլոս	2	0,34	16
Կերի ճակնդեղ	6,5	0,65	7
Գարի	1,5	1,80	140
Եգիպտացորեն	1,0	1,30	72
Թեփ	1,5	1,20	156
Կտավհատի քուսպ	0,4	0,44	97
Ընդամենը	—	6,73	638
Պահանջվում է նորմաներով	—	6,70	670

Մենք տեսնում ենք, որ մեր կազմած կերարաժինը և՛ կերի միավորների և՛ մարտիկ սպիտակուցի քանակով միանգամայն համապատասխանում է նորմային:

Սակայն խոզերի համար ճիշտ կերարաժին կազմելը դեռ բավական չէ. անհրաժեշտ է նաև կազմակերպել նրանց կերակրումը: Դրա համար այն խոզանոցներում, որտեղ կան խոզերի կերակրման առանձին շենքեր («սե-

դանատուն»)), պետք է նրանում պատրաստել անհատական կացոցներ մերունների կերակրման համար և խրմբական կացոցներ՝ մատղաշների համար: Մերունների կացոցների լայնութունը պետք է լինի 70 սմ., երկարութունը՝ 160 սմ.:

Մի քանի ֆերմաներում մերունների նորմավորված անհատական կերակրումը կազմակերպելու համար խոզանոցի «սեղանատանը» պատրաստում են հատուկ բաժանարար: Դրա կառուցվածքը յույց է տրված նկարում:

Նկ. 2: Բաժանարար խոզանոցի «սեղանատան»-ը:

Բաժանարարի դործադրումը ոչ միայն ապահովում է մերունների նորմավորված անհատական կերակրումը այլ և զգալի չափով կրճատում է կերերի տեղափոխման և մոուլրների մաքրման աշխատանքն ու ժամանակը:

Այն խոզանոցում, որտեղ չկա այդպիսի առանձին բաժանմունք, «սեղանատան» վերածելու համար, խոզերին պետք է կերակրել կացոցներում:

Կերի նախապատրաստումը ունի բացառիկ կարե-
փոր նշանակութիւն խողերի մթերատվութիւնը բա-
ճըրացնելու համար: Կերերը զանազան եղանակներով
նախապատրաստելու միջոցով խողաբուծութեան ստա-
խանովականները բարձր ցուցանիշների են հասնում՝
խողերի կենդանի քաշի ամելացման գործում:

Կերերն առանց նախապատրաստման կերցնելը չի
կարող ապահովել կենդանիների բարձր մթերատվու-
թիւնը և կերերի ավելորդ ծախս կլինի: Այսպես օրի-
նակ, պարզված է, որ հատիկային կերերը առանց ման-
րացնելու խողերին կերցնելիս կորուստը կազմում է մոտ
30 0/0, որովհետեւ չմանրացրած հատիկը 30 0/0-ով պա-
կաս է մարսվում, քան մանրացրածը:

Կոպիտ կերերի նախապատրաստումը: Խողերին խո-
տը պետք է տալ նախապես մանրացնելուց (2—3 սմ.)
կամ ամէլի լավ է ալյուր դարձնելուց հետո: Խոտի ա-
լյուրը պետք է կերցնել խտացրած կերերի հետ խառ-
նած: Խոտի ալյուրը պետք է պատրաստել ծաղկման
սկզբին քաղված թիթեռնածաղիկ բույսերից՝ առվույ-
տից, երեքնուկից, կորնզանից և այլն, կամ լավորակ
լեռնային խոտից:

Խոտի ալյուրը պատրաստում են հետևյալ կերպ.
սկզբում խոտը մանրում են ծղոտահար մեքենայով, ա-
պա մանրացրած խոտը աղում, ալյուր են դարձնում սո-
վորական աղացներով, երկայնքով և ուրիշ, ամէլի
բարդ աղացներով: Աղալու համար խոտը պետք է լինի
բավականաչափ չոր (10—13 0/0 խոնավութիւն):

Խոտի ալյուրը պետք է պահել վաղ, չոր և մութ
շենքում, պարկերի մեջ պինդ լցրած:

Խոտի ալյուրը խողերին պետք է կերցնել հում վի-
ճակում, եփելու կամ խաշելու դեպքում նրա մեջ եղած
փրամիկները կքայքայվեն:

Եթե խոտի ալյուր պատրաստելու հարմարութիւն

չկա, այն կարելի է փոխարինել խոտի փշրանքով կամ խոտատերևով:

Տերևներն անջատելու համար լավ չորացրած խոտն անց են կացնում կալսիչի թմբուկի միջով կամ խոտը փշրում են շղթաներով: Դրանից հետո ցողունները թափ են տալիս, տերևները պոկվում-ընկնում են: Տերևները կերցնում են խոզերին, իսկ ցողունները՝ տալարին:

Հյուքալի կերերի նախապատրաստումը: Հյուքալի կերերը՝ կարտոֆիլը, ճակնդեղը, գազարը կերցնելուց առաջ պետք է անպայման ջրով լվալ և մանրացնել: Կարտոֆիլը պետք է եփել, փշրել և պաղելուց հետո կերցնել խոզերին: Նփած կարտոֆիլի ջուրը խոզերին չպետք է տալ, որովհետև վնասողար է նրանց համար:

Հատիկային կերերի նախապատրաստումը: Բոլոր հատիկային կերերի խոզերին պետք է կերցնել ջարդած կամ աղացած վիճակում: Չջարդած հատիկները բոված վիճակում կերցնում են միայն ծծկեր գոջիներին, ծընվելուց հետո երկրորդ շաբաթից սկսած:

Բակլայազգի հատիկները (լոբի, ոլոռ, քուռուշնա, իլիկ, սոյա և այլն) պետք է կերցնել եփած վիճակում: Նփելուց առաջ մի քանի ժամ հատիկները պահել ջրի մեջ կամ մանրացնել:

Աղացած հատիկային կերերը, ինչպես նաև ալյուրները կարելի է խոզերին կերցնել դրոժավորելուց, սուղացումից հետո, կամ նրանցից հաց թխելով:

Գոլասպերի նախապատրաստումը: Գոլասպերը կերցնելուց առաջ մանրացնում են քուսպամանրիչ գործիքով, հակառակ դեպքում ջարդում-մանր կտորների են վերածում մուրճի միջոցով: Մանրացնելուց հետո թրջում են սառը ջրով և 10—12 ժամ պահում սառը տեղայդ ժամանակամիջոցում նա ջուրը ծծելով, փափկում-փշրվում է: Գոլասպերը խոզերին տալիս են կամ մաքուր վիճակում կամ ուրիշ խտացրած կերերի հետ:

Բամբակի քուսպը խոզերին կերցնելուց առաջ պետք

է մօտ 1 ժամ եփել: Նկատի ունենալով, որ բամբակի քուսպը որոշ թույն է պարունակում (գոսիպոլ), այն պետք է խողերին կերցնել զգուշութեամբ: Գիտնականների կատարած փորձերը ցույց են տվել, որ բամբակի քուսպը կարող է կազմել խողի կերաբաժնի 10 0/0-ը, մաքսիմում՝ 15 0/0 (կերի միավորների հաշվով), որը մոտավորապես հավասար կլինի օրական մեկ գլխին 0,5—0,6 կգ.:

ՎԱՐԱԶՆԵՐԻ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ ԵՎ ՊԱՀՎԱԾՔԸ:

Առողջ, կենսունակ գոջիներ ստանալու համար մեծ նշանակություն ունի վարազների ճիշտ կերակրումը և պահպանումը:

Վարազները կերի սննդանյութերն օգտագործում են իրենց կյանքը պահպանելու և սպերմա առաջացնելու համար, իսկ երիտասարդ վարազները՝ նաև աճման համար: Վարազի կերաբաժնում անհրաժեշտ քանակի ու որակի սպիտակուցներ, հանքային նյութեր և վիտամիններ չլինելու դեպքում նրա սպերմայի քանակն ու որակն ընկնում է: Դրա համար խորհուրդ է տրվում զուգավորման սեզոնում վարազի ռացիոնի մեջ, բացի սովորական կերերից, մտցնել նաև կենդանական ծագում ունեցող կերեր՝ մսի, արջան և ձկան ալյուր, երեսը քաշած կաթ: Եթե տնտեսութեան մեջ այդպիսի կերեր չըկան, կարելի է դրանք փոխարինել բակլայազգի հատիկներով՝ ոսպ, ոլոռ կամ վիկ: Վարազներին վիտամիններով ապահովելու համար պետք է ձմեռը նրանց տալ լավ որակի թիթեռնածաղկավոր խոտ (առվույտ, երեքնուկ, կորնզան) կամ խոտի ալյուր, իսկ ամառը արածացնել կամ տալ քաղած կանաչ: Վարազների համար կերաբաժին կազմելիս օգտվում են 3-րդ աղյուսակում բերված նորմաներով (տես աղյուսակը, էջ 30):

Ոոչոր նշանակություն ունի նաև զբոսանքը: Վարազները ամառը օրվա մեծ մասը պետք է անցկացնեն արոտում կամ ճամբարներում: Ձմեռը նրանք պետք է

մի քանի ժամով դուրս բերվեն պրոսանքի, երբ եղանակը մեղմ է, օրն արևոտ է և քամիներ չկան:

Զմեռվա շրջանում վարազներին պետք է մաքրել խոզանակով, իսկ ամառը՝ լողացնել գետում: Եթե այդ հնարավոր չէ, նրանց մարմինը լվալ գոլ-ջրով և օժառով:

Աղյուսակ № 3

Արտադրող վարազների կերակրման նորմաները

Կենդանի քաշը (կգ.)	Պետք է տալ օրական մեկ գլխին					
	Զուգավորման նախադարձություն և դուգավորման շրջանում			Ոչ զուգավորման շրջանում		
	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուց (գ.)	Մեկ կերի միավորին մարսելի սպիտակուց (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուց (գ.)	Մեկ կերի միավորին մարսելի սպիտակուց (գ.)

Անոդ, մինչև 3 տարեկան վարազներին

120—140	4,0—4,5	410—450		3,8	380	
140—160	4,2—4,7	460—560		4,0	400	
160—180	4,4—4,9	480—580	110-ից	4,2	420	100-ից
180—200	4,7—5,2	540—620	ոչ պակաս	4,4	440	ոչ պակաս
200—220	5,0—5,3	550—640		4,5	450	կաս
220—250	5,2—5,5	570—660		4,6	460	
250—300	5,3—5,8	580—700		4,8	480	

Հասուն, 3 տարեկանից բարձր վարազներին

180—200	4,2—4,4	420—480		3,3	300	
200—240	4,4—4,7	440—520		3,5	320	90-ից
240—260	4,5—4,8	450—540	100-ից	3,6	330	
260—300	4,9—5,2	490—570	ոչ	3,8	300	ոչ
300—350	5,1—5,6	510—620	ավել	4,2	370	պակաս
350—400	5,5—6,0	550—660		4,5	400	

Վարազներին պետք է պահել մաքուր և չոր խոզանոցներում՝ առանձին կացոցներում (հատակի մակարդակը՝ 9—10,5 քառակուսի մետր): Կացոցի, հատակը

պետք է լինի տախտակից: Յեմենտի հատակն առանց
առատ ցամքարի շատ վտանգավոր է, վարագները հի-
վանդանում են ռեվմատիզմով:

ՄԵՐՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ ՆՐԱՆՅ ԶՈՒԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Զուգավորման համար նախապատրաստվող մերուն-
ների ճիշտ կերակրումը մեծ նշանակութուն ունի ոչ
միայն նրանց ստերվուլթյան տոկոսն իջեցնելու, նրանց
պտղատվությունը բարձրացնելու, այլ և առողջ ու
կենսունակ դռլիներ ստանալու համար:

Գիտնականները պարզել են, որ երբ մերունները
զուգավորումից առաջ կերակրվում են սպիտակուցով,
հանքային նյութերով ու վիտամիններով աղքատ կերե-
րով, այդ դեպքում կամ բոլորովին սեռական ցանկու-
թյուն չեն ունենում և դրա հետևանքով մնում են
ստերվ, կամ թե ծնում են ավելի քիչ և անկենսունակ
դռլիներ:

Զպետք է զուգավորել ոչ հյուծված մերուններին,
ոչ էլ ճարպակալածներին: Դրանք կամ չեն բեղմնավոր-
վում, կամ բեղմնավորվելու դեպքում տալիս են քիչ և
թույլ սերունդ: Միայն միջակ սնվածություն ունեցող
մերուններն են հաջող բեղնավորվում և տալիս են բազ-
մաքանակ ու առողջ սերունդ:

Որպեսզի զուգավորումից առաջ մերուններն ունե-
նան միջակ սնվածություն, անհրաժեշտ է նրանց կերա-
թաթինը (ռացիոնը) կազմել բազմազան կերերից՝ բա-
վարար քանակությամբ սպիտակուցի, հանքային նյու-
թերի և վիտամինների պարունակությամբ:

Կարևոր նշանակություն ունի նաև պահվածքն ու
խնամքը: Զմեռը մայրերը պետք է սխտեմատիկ կեր-
պով դուրս հանվեն զրոսանքի: Ամառը նրանք պետք է
լինեն արոտում. արոտի կանաչ, հյութալի, վիտամին-
ներով հարուստ կերը, մշտական շարժումները մաքուր
օդում՝ առանձնապես լավ են ազդում մայրերի բեղմնա-
վորման և պտղաբերության վրա:

Հղի մերունները սննդանյութերի մեծ պահանջ ունեն։ Նրանք կերի սննդանյութերն օգտագործում են իրենց կյանքը պահպանելու և պտղի զարգացման համար։ Ներիտասարդ մերունները սննդանյութերը ծախսում են նաև իրենց հետագա աճման համար։

Գիտնականները պարզել են, որ պտղի չոր նյութերը հիմնականում կազմված են սպիտակուցից և հանքային նյութերից, այդ պատճառով հղի մերունների ռացիոնի մեջ պետք է լինեն բավարար քանակությամբ այդպիսի նյութեր։

Հղի մերունները առանձնապես կարիք ունեն վիտամինների (A և E)։ Վիտամինների բացակայության հետևանքով նրանք ծնում են մեռած, երբեմն կույր գոջիներ, բացի այդ, ծնվում են քիչ թվով և թույլ գոջիներ։

Վերոհիշյալ սննդանյութերի պակասության հետևանքով հղի մերունները նիհարում, հյուծվում են, այդ պատճառով ոչ միայն թույլ, անկենսունակ գոջիներ են ծնում, այլ և ծնելուց հետո շատ քիչ կաթ են ունենում։

Հղի մերունների համար կերաբաժիններ կազմելիս պետք է օգտվել 4-րդ աղյուսակում բերված նորմաներով։

Հղի մերունները հաճախ փորկապ են լինում, դրա առաջն առնելու համար անհրաժեշտ է նրանց, առանձնապես հղիության երրորդ ամսից սկսած, կերցնել թեփ, որը քիչ թուլացնում է ստամոքսը։

Հղի մերուններին անհրաժեշտ է տալ հյութալի կերեր (կարտոֆիլ, գազար, սիլոս, ճակնդեղ)։

Հղի մերուններին պետք է կերակրել անհատականորեն, օրական 3 անգամ, հավասար ընդմիջումներով. առավոտյան՝ ժ. 4—5, ցերեկը՝ ժ. 1—2 և երեկոյան՝ ժ. 7—8։

Յուրաքանչյուր կերակրումից հետո հղի մերուններ

քին պետք է տալ նրանց ուղածի չափ մաքուր, թարմ
ջուր, 12—14⁰ ջերմությամբ:

Աղյուսակ № 4

Հզի մերունների կերակրման նորմաները

Մերունի քաշը (կգ.)	Հ զ ի ու թ յ ա ն ա մ ի ս ն ե ռ							
	1		2		3		4	
	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտա- կուց (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտա- կուց (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտա- կուց (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտա- կուց (գ.)

Նրիտատարդ մերունները մինչև 3 տարեկան

120—140	4,0	320	4,4	350	4,6	460	4,8	480
140—160	4,2	340	4,6	370	4,8	480	5,0	500
160—200	4,4	350	4,8	380	5,0	500	5,2	520
200—250	4,6	370	5,0	400	5,2	520	5,4	540
250—300	4,8	380	5,2	420	5,4	540	5,6	560

3 տարեկանից բարձր մերուններ

160—180	2,6	210	3,0	240	3,2	290	3,4	310
180—200	2,9	230	3,3	260	3,5	315	3,7	330
200—220	3,0	240	3,4	270	3,6	320	3,8	340
220—240	3,2	255	3,6	290	3,8	340	4,0	360
240—260	3,5	280	3,9	310	4,1	360	4,3	380
260—280	3,8	300	4,2	335	4,4	395	4,6	415
280—300	4,0	320	4,4	350	4,6	410	4,8	430
300—320	4,3	345	4,7	375	4,9	440	5,1	460

Կերակրելուց և ջրելուց հետո պետք է հզի մերուն-
ներին հանել բակ և այնտեղ պահել 20—30 րոպե, որ-
պեսզի նրանք այնտեղ զատարկեն իրենց ստամոքսը.
այդ դեպքում խոզանոցը մաքուր և չոր է մնում:

Հղիության առաջին 1—2 ամիսը մերուններին կա-

բելի է պահել խմբերով՝ յուրաքանչյուր կացոցում 3—4 մերունից ոչ ավելի, հղիության երբորդ ամսին երկու մերունից ոչ ավելի, իսկ հղիության չորրորդ ամսին՝ ամեն մի կացոցում մեկ մերուն:

Հղի մերունի պտղի զարգացման վրա խոշոր չափով ազդում է մերունի խնամքը՝ մաշկի մաքրությունը, մաքուր, թարմ օդը, սխտեմատիկ զբոսանքը օրական մի քանի ժամ, բացի այն օրերից, երբ դուրսը սառնամանիք է կամ անձրև է դալիս: Ձմռանը, զբոսանքի հանելուց առաջ պետք է անպայման ջրել, որպեսզի նրանք դրսում ձյուն չուտեն:

Գարնանն ու ամառը հղի մերունները պետք է արածեն: Այդ նպատակով նրանց խոզանոցից փոխադրում են արոտավայրին մոտիկ թեթև տիպի շենքերի մեջ (վրան-ճամբարներ): Արևը, մաքուր օդը, կանաչ կերը և զբոսանքը շատ լավ են ազդում սաղմի զարգացման վրա:

Վիժումներից խուսափելու համար պետք է հղի մերուններին կերցնել անպայման լավորակ կերեր: Չի կարելի նրանց կերցնել բորբոսնած, հոտած և սառած կերեր:

ՄԵՐՈՒՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ ԵՎ ԾՆԻ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄԸ

Մերունի ծնելու ժամանակը մոտենալիս, 2—3 շաբաթ առաջ, նրան փոխադրում են նախապես լվացված և ախտահանված կացոց: Կացոց փոխադրելուց առաջ պարնանը և ամառը մերունին լվանում են տաք ջրով և սապոնով, իսկ ձմեռը մաքրում են խոզանակով, կուրծքը և պտուկները լվանում են ախտահանիչ նյութով (կրեոլինի, բորաթթվի լուծույթ և այլն):

Ծնելուց 3—5 օր առաջ մերունը սկսում է անհանգստանալ, կուրծքն ուժեղ լցվում է, պտուկները կար-

մըրում, ուռչում և մեծանում են: Կթելիս պտուկներից երեմօն դուրս են գալիս կաթի կաթիլներ:

Այդ շրջանում առանձնապես կարևոր է մերունին պաշտպանել մրսելուց: Սառը հատակը, մանավանդ երբ ցամաքը չկա, միջանցիկ քամին խողանոցում, մերուններին սառը, քամի եղանակին զրոսանքի հանելը պատճառ են դառնում մերունի կուրծի բորբոքման (մաստիտ): Բորբոքված կուրծը պնդանում է, կաթը կրծում մաղարդվում է և փակում նրա մանր անցքերը: Բորբոքված կուրծը շատ զգայուն է, ցավում է, գոջին ծծելիս մերունին խիստ ցավ է պատճառում, այդ պատճառով նա գլխով գոջիներին մի կողմ է հրում, փորի վրա պառկում և նրանց մոտ չի թողնում:

Ծնից մի քանի օր առաջ խողանոցում պետք է ամբողջ օրվա հերթապահություն սահմանել:

Ծնի սկզբին պետք է նախապատրաստված լինի մաքուր սրբիչ, մկրատ՝ պորտալարը կտրելու համար, յոդի կամ կրեոլինի 10 0/0 լուծույթ, մի դույլ տաք ջուր (40—41°): Ծնող մերունի կացոցում ամբողջ ժամանակ պետք է լինի մեկ տաշտ՝ մաքուր, թարմ խմելու ջրով (12—14°): Ծնող մերունը, առանձնապես դժվար ծննդի դեպքում, շատ խիստ ծարավ է զգում, և եթե նրա ծարավը չհագեցնենք, նա կարող է ուտել իր գոջիներին:

Գոջիներին ընդունողը պետք է ձեռքերը լվանա և հաջնի մաքուր գոգնոց:

Գոջիները միշտ ծնվում են թաց վիճակում, լորձով պատած. պետք է զգուշությամբ մաքուր սրբիչով արագ սրբել գոջու բերանի ու քթի լորձը, որպեսզի նա ազատ չնչի, ապա ամբողջ մարմինը սրբել, չորացնել: Դրանից հետո պետք է մկրատով կտրել պորտալարը փորից 5—6 սմ., նրա ծայրը թաթախել յոդի լուծույթի մեջ և 2—3 րոպե պինդ սեղմելով, կանգնեցնել արյան հոսանքը: Ապա գոջուն կռում են և դնում արկղի մեջ, վերևից ծածկում են որևէ չորով և թողնում այդտեղ մինչև ծնի վերջը: Ծինը վերջանալուց հետո, եթե

11½ ժամից ավելի չի անցել, գոշիներին դնում են մոր մոտ ծծելու համար: Որոշ մասնագետներ խորհուրդ չեն տալիս նորածին գոշիներին արկղի մեջ պահել, այլ չորացնելուց և պորտալարը կտրելուց հետո անմիջապես դնում են մոր մոտ՝ ծծելու համար:

Եթե գոշին ծնվում է չապկոպ միասին, պետք է անմիջապես այն պատռել, թե չէ գոշին կխեղդվի:

Հաճախ գոշիները ծնվում են առանց կյանքի որևէ նշանի: Այդպիսի դեպքերում արագ կերպով նրա բերանն ու քիթը լորձից ազատելուց հետո, պետք է ձեռքի ափով թեթև կերպով խփել կողերին ու ազդրերին և առաջին ոտքերը բաց ու խռի սնելով, շնչառություն առաջացնել: Ավելի լավ կլինի դրանից առաջ գոշուն սուզել գուլ ջրի մեջ (40—41°), այնպես որ հեղին մասը և կուրծքը լինի ջրի մեջ, իսկ ականջները, քիթը և բերանը՝ ջրից դուրս: Մի երկու րոպե գոշուն այդպես ջրի մեջ պահելուց հետո գործադրում են վերահիշյալ միջոցները՝ շնչառություն առաջացնելու համար:

Հենց որ ծինը վերջանա, գոշիներին պետք է թողնել մոր մոտ: Եթե ծինը 1—1,5 ժ. ավելի է տևում, պետք է գոշիներին թողնել մոր մոտ, առանց սպասելու ծնի վերջին:

Առաջին կերակրումից հետո, եթե մայրը հանդիսա կերակրում է գոշիներին, կարելի է նրանց նորից արկղի մեջ չդնել, այլ թողնել մոր մոտ: Իսկ եթե մայրն անհանգիստ է, պետք է յուրաքանչյուր ծծելուց հետո գոշիներին դնել արկղի մեջ և մոր մոտ թողնել 1—1,5 ժ. ընդմիջումներով:

Երբեմն գոշիները ծնվում են ոչ ճիշտ դասավորված սուր առամներով և ծծելիս ցավեցնում են մոր պտուկները. դրանցից խուսափելու համար խորհուրդ է տրվում այդ առամների սուր ծայրերը կտրել հատուկ աքցանով, իսկ լնդերին յոդ քսել:

Գոշիներին առաջին անգամ ծծեցնելիս պետք է աշխատել ավելի թույլերին դնել առաջին պտուկների կող-

մը, որոնք ավելի կաթնոտ են, իսկ ուժեղներին՝ վերջին պատուկների մոտ: Մի քանի օր հետո գոջիներն իրենք սովորում են որոշ պտուկի և շարունակում են դրանից ծծել:

ՄՈՐ ՏԱԿ ԹՈՂՆԱԿԵԼԻՔ ԳՈՋԻՆԵՐԻ ԹԻՎԸ ԵՎ ՊՏՈՒԿՆԵՐԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ ՆՐԱՆՑ ՄԻՋԵՎ

Ծնված գոջիներին, մանավանդ երբ նրանք բազմաքանակ են, լրիվ կերպով պահպանելու համար կարելի է կիրառել երկու մեթոդ: Առաջինն այն է, որ բոլոր «ափելորդ» (այսինքն մոր լավ զարգացած պտուկների թրվից ավելի) գոջիներին գցում են ուրիշ մերունի տակ, որը տվյալ մերունի հետ միաժամանակ է ծնել և քիչ գոջի ունի: Այդ նպատակով մերուններին զուգավորում են այն հաշվով, որ միաժամանակ մի քանի մերուն ծնի:

Որպեսզի մերունն ուրիշ գոջիներ ընդունի, նրանց այդ մերունի գոջիների հետ միասին դնում են արևի մեջ, ապա դրանց վրա ցրցանում են կրեոլիների թույլ լուծույթ և գցում մոր տակ: Այս դեպքում սովորաբար մերունը չի կարողանում տարբերել իր գոջիներին օտար գոջիներից և բոլորին ընդունում է:

Երկրորդ մեթոդն այն է, որ մոր տակ թողնում են բոլոր ծնված գոջիներին, մանավանդ եթե մերունը կաթնառատ է: Այս դեպքում բոլոր գոջիներին բաժանում են երկու խմբի. առաջին խմբի մեջ գցում են ամենից ավելի ուժեղ գոջիներին, մոր գործող պտուկների թվին համապատասխան: Երկրորդ խմբի մեջ մնում են մնացած գոջիները: Գոջիների յուրաքանչյուր խումբը հերթով, ժամը մեկ անգամ թողնում են մոր տակ. այդ նպատակով մոր կացոցին կից գոջիների համար պատրաստում են երկու բաժանմունք իրենց մուտքերով, որտեղ նրանց տեղավորում են կերակրելուց հետո:

Մերունների բարձր կաթնատվությունը, այստեղից և գոջիների լավ զարգացումը, հիմնականում կախված է նրանց կերակրումից ու խնամքից:

Որպեսզի ծծմայր մերունը ավելի չափ կաթ արտադրի, պետք է նրան կերակրել առատ և բազմատեսակ կերերով, որոնք պետք է պարունակեն բավարար քանակությամբ սպիտակուց, վիտամիններ և հանքային նյութեր:

Կաթի գոյացման համար առանձնապես կարևոր նշանակություն ունի սպիտակուցը: Անհրաժեշտ է մերունի ռացիոնի մեջ մտցնել այնպիսի կերեր, որոնք հարուստ են սպիտակուցային նյութերով, ինչպես նաև հանքային նյութերով և վիտամիններով: Այս նպատակով անհրաժեշտ է խոզերի համար մթերել թիթեռնածաղկավոր բույսեր, օրինակ, առվույտ, կորնդան, վիկ և այլն, որոնք, ինչպես գիտենք, հարուստ են սպիտակուցով, հանքային նյութերով ու վիտամիններով:

Ծծմայր մերունների ռացիոնը պետք է կազմել հետևյալ նորմաների համաձայն (Աղյուս. № 5, էջ 39):

12 գոջուց ավելի կերակրող մայրերին կերը տալիս են նրա ուղածի չափ (ինչքան կուտի): Ռացիոնում սպիտակուցի քանակը պետք է լինի 100—110 գրամից ոչ պակաս՝ յուրաքանչյուր մեկ միավոր կերին: Իսկ եթե գոջիների թիվը 8-ից պակաս է, նորման համապատասխանորեն պակասեցվում է 0,4 կերի միանալով և 40 գ. սպիտակուցով՝ յուրաքանչյուր պակասող գոջու համար:

Նոր ծնած մերունին լրիվ ռացիոն սկսում են տալ աստիճանաբար 5—6 օրվա ընթացքում: Ծնից հետո առաջին 4—6 ժամը ծծմայր մերունին չպետք է կերակրել, նրան պետք է տալ միայն ուղածի չափ ջուր: Ծնելուց 4—6 ժամ հետո մերունին տրվում է 200—300 գրամ ցորենի թեփ կամ դարու և կամ վարսակի մաղած ալյուր: Այսպիսով ծնելուց հետո առաջին 2—3 օրը մե-

քունը ստանում է միայն 500—700-ական գրամ թեփված ջարդած հատիկ:

Աղյուսակ № 5

Ծծմայր մերունների կերակրման նորմաները

		Օրական մեկ մերունին պետք է տալ, եթե կերակրում է									
		8 գոջի		9 գոջի		10 գոջի		11 գոջի		12 գոջի	
Ֆինլանդի	Քաշը (կգ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուս կույզ (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուս կույզ (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուս կույզ (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուս կույզ (գ.)	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուս կույզ (գ.)

Նրիտասարդ ամուղ մերուններին մինչև 3 արեկամ

120—140	5,9	590	6,3	630	6,7	670	7,1	710	7,5	750
140—160	6,0	600	6,4	640	6,8	680	7,2	720	7,6	760
160—180	6,2	620	6,6	660	7,0	700	7,4	740	7,7	770
180—200	6,4	640	6,8	680	7,2	720	7,6	760	7,8	780

3 տարեկանից բարձր մերուններին

160—180	5,5	550	5,9	590	6,3	630	6,7	670	7,1	710
180—200	5,9	590	6,3	630	6,7	670	7,1	710	7,5	750
200—220	6,2	620	6,6	660	7,0	700	7,4	740	7,8	780
220—240	6,4	640	6,8	680	7,2	720	7,6	760	8,0	800
240—260	6,7	670	7,1	710	7,5	750	7,9	790	8,3	830
260—280	6,9	690	7,3	730	7,7	770	8,1	810	8,5	850
280—300	7,2	720	7,6	760	8,0	800	8,4	840	8,8	880
300—320	7,5	750	7,9	790	8,3	830	8,7	870	9,1	910

Ներքորդ օրից սկսած՝ ծծմայր մերունին ռացիոնի մեջ մտցվում է 300—400 գրամ խտացրած կեր, 500—600 գրամ արմատապտուղ և 200—300 գրամ խոտ: Ամառվա չրջանում արմատապտուղների և խոտի փոխարեն տալիս են 400—500 գրամ նոր հնձած աուլույտ կամ երեքնուկ:

Ծնեկույց 5—6 օր հետո մերունին սկսում են տալ լրիվ ռացիոն:

Ծծմայր մերունի ուսցիներ կազմում են բազմազան կերերից: Խտացրած կերերից պետք է ուսցիների մեջ մտցնել աղացված վարսակ, դարբի, կորեկ, ցորենի թեփ, քիչ քուսպ (0,5 կգ. ոչ ավելի), չիճուկ, քաշած կաթ և այլն. տրվում է նաև խոտի ալյուր, լավորակ սիլոս, հանքային կերեր: 12 գոջուց ավելի կերակրող մերուններին պետք է տալ 200—300 գրամ ձկան ալյուր կամ մսոսկրային ալյուր: Ծծմայր մերուններին բամբակի քուսպ չպետք է տալ: Հյութալի կերերից ամենից լավն է տալ դադար, ճակնդեղ, սիլոս, կարտոֆիլ: Այդ կերերը լավ են ազդում մարսողության վրա, լավացնում են մնացած կերերի մարսելիությունը և բարձրացնում մերունների կաթնատվությունը:

Մերուններին սիլոս կարելի է տալ ծնելուց 10 օր հետո սկսելով 0,5 կգ.-ից, և աստիճանաբար հասցնել օրական մինչև 5 կգ.-ի:

Մերուններին սիլոս կերցնելիս պետք է ուշադրություն դարձնել, որ գոջիները մոր կերատաշտին չմոտենան և սիլոս չուտեն: Եթե գոջիների մեջ փորլուծ առաջանա, պետք է իսկույն և եթ դադարեցնել մերուններին սիլոս տալը:

Մերուններին հանքային կերեր պետք է տալ 10—15 գրամ, յուրաքանչյուր 1 կգ. խտացրած կերի հաշվով. կարելի է կազմել հանքային կերերի հետևյալ խառնուրդը.

սեղանի աղ	40—50	0/0
կալիճ	40—20	0/0
ոսկրալյուր	20—30	0/0

Ծծմայր մերուններին պետք է կերակրել օրական ոչ պակաս, քան 3 անգամ, հավասար ընդմիջումներով. իսկ 10-ից ավելի գոջի ունեցող մերուններին՝ օրական 4 անգամ:

Ծնելուց 5 օր հետո մերուններին անպայման պետք է հանել գոտանքի (առանց գոջիների). ամառը գոտանքի հանել արոտում, առաջին 2—3 օրը 30 բուպեով, ապա 1—1,5 ժամով: Ամառը ծծմայր մերունների արձ-

ծելու համար պետք է հատկացնել լավագույն, մոտիկ արոտները:

ԾԾԿԵՐ ԳՈՋԻՆՆԵՐԻ ԱՃԵՏՈՒՄԸ

Սոցաբուծության ստախանովահանների փորձը ցույց է տալիս, որ գոջինների պահպանման և հաջող աճեցման պայմաններից մեկը նրանց լրացուցիչ կերակրման կազմակերպումն է: Սովորաբար ծնվելուց 3—5 օր հետո արդեն գոջինները կարիք են դնում լրացուցիչ կերերի, հատկապես հանքային նյութերի: Որպես հանքային կեր նրանց տալիս են փայտածուխ, կավիճ, ոսկրալյուր, թաց-կարմիր կավ: Կարմիր կավի մեջ շատ երկաթ կա, որը գոջիններին պաշտպանում է արյան պակասությունից: Այս հիվանդության դեպքում գոջինները արագ թուլանում են, արարկոտ են դառնում, նրանց մեջ փորլուծ է նկատվում: Դրա դեմն առնելու համար շատ կարևոր է գոջիններին ժամանակին սովորեցնել կարմիր կավ ուտելուն: Լավորակ կավ ունենալու համար այն պետք է վերցնել խոր շերտերից— դետնի մակերեսից առնվազն մեկ մետր խորքից:

Ծծկեր գոջիններին հանքային կերերը պետք է տալ հատուկ կերատաշտի մեջ, որը պետք է դնել այնպիսի տեղ, որ միայն գոջինները օգտվեն: Լրացուցիչ կերակրման բաժանմունքը պետք է մոր կացոցին կից լինի:

Բացի չոր հանքային կերերից, շատ օգտակար է ծծկեր գոջիններին տալ ջրի մեջ լուծված երկաթի արջասպ (ծծմբաթթվային երկաթ), 1 լիտր ջրում 1—2 գրամի հաշվով: Գոջինների ծծելուց առաջ մերունի պտուկները պետք է թրջել այդ լուծույթով: Երկաթի արջասպը, ինչպես նաև կարմիր կավը գոջիններին պաշտպանում են արյան պակասությամբ հիվանդանալուց:

Առաջավոր ֆերմաներում, գոջիններին 5 օրական հասակից հետո արդեն սովորեցնում են հատիկային կեր-

րին: Այդ նպատակով լրացուցիչ կերակրման բաժան-
մունքում դնում են կերատաշտ՝ մեջը վարսակի, դա-
րու, եգիպտացորենի, ոլոռի մինչև կարմրելը բոված
հատիկներ: Հատիկները ուտելու դեպքում գոջները
սովորում են կերը ծամել և դա օգնում է նրանց ատամ-
ների արմատների դուրս գալուն:

3—5 օրական հասակից պետք է գոջներին տալ մա-
քուր, 10—12⁰ ջերմություն ունեցող ջուր:

Երբ մերունի գոջների թիվը մեծ է և ինքն էլ սա-
կավակաթ է, գոջներին 5—10 օրական հասակից սկը-
սում են լրացուցիչ տալ կովի կաթ, սկզբում 2—3 ճաշի
գդալ և աստիճանաբար ավելացնելով, երկու ամսական
հասակում հասցնում են ամեն մեկին օրական 0,5 լիտ-
րի:

Հինգերորդ տասնօրյակից սկսած գոջներին ռացիո-
նի մեջ մտցնում են քաշած կաթ՝ ամեն մի գլխին տաս-
նօրյակում 2,5 լիտր: Վեցերորդ տասնօրյակին տալիս
են 4,5 լիտր քաշած կաթ: Գոջներին կաթը խմեցնում
են օրական առնվազն 3—4 անգամ: Ամեն անգամ կաթ
խմեցնելուց հետո կերատաշտը խնամքով լվանում և չո-
րացնում են:

8—10 օրական հասակից պետք է գոջներին տալ
խտացրած կերերի խառնուրդ՝ մազած ալյուրի ձևով:
Այդ խառնուրդը կարելի է կերցնել ինչպես չոր վիճա-
կում, այնպես և շիտի և կիսելի ձևով՝ ջրի կամ քա-
շած կաթի մեջ եփած: Գոջներին կերակրելիս պետք է
հետևել, որ բոլոր գոջները լավ ուտեն և ավելի ուժեղ
գոջները թուլյեբին չճնշեն: Կերակրելուց հետո կերա-
տաշտերը պետք է խնամքով լվալ և չորացնել: Մնվե-
լուց 10 օր հետո, որպես վիտամինային կեր, գոջնե-
րին տալիս են լավ թիթեռնածաղիկ, խոտի տերևներ և
քերած դադար:

20—25 օրական հասակից գոջներին տալիս են մանր
կոտորած հում դադար, ճակնդեղ, դդում և քիչ եփած
կարտոֆիլ:

Գոջներին հաջող մեծացման համար խոշոր նշա-

նակություն ունի խնամքը և պահվածքը: Ձմեռը, սկը-
սած 5 օրական հասակից, ամեն օր, բացառությամբ
ցուրտ և վատ եղանակների, պետք է նրանց դուրս հա-
նել դրոսանքի, սկզբում 5—10 բոպեով, ապա 15 օրա-
կան հասակից դրոսանքի տեղում յոյնը աստիճանա-
բար հասցնում են 30—40 բոպեի: Ձրոսանքի համար խո-
զանոցին կից պատրաստում են փոքրիկ բակեր: Ձրո-
սանքի ժամանակ գոլիները պետք է անընդհատ շարժ-
ման մեջ լինեն, հենց որ նրանք սկսեն մրոել, պետք է
նրանց քել խոզանոց: Ամառը 5—10 օրական հասակից
գոլիներին բաց են թողնում արտա, մոր հետ:

Առանձին ուշադրությամբ պետք է հետևել գոլի-
ների մաքրությանը: Ամառը պետք է նրանց լողացնել
մաքուր ջրում, առնվազն շաբաթը մեկ անգամ:

Այն չենքը, որտեղ պահվում են գոլիները, պետք է
լինի օրինակելի մաքուր վիճակում:

ԾԾԻՑ ԿՏՐԱԾ ԳՈՋԻՆԵՐԻ ԱՃՅՑՈՒՄԸ

Գոլիներին սովորաբար ծծից կտրում են 2 ամսա-
կան հասակում: Իսկ եթե որոշված է նրանց պահել նախ-
րի նորոգման համար, ծծից կտրում են 2,5 ամսական
հասակում, որովհետև այդ հասակում ծծից կտրված
գոլիները ավելի խոշոր և ամուր են լինում, նրանք
հետագայում ավելի արագ և լավ են աճում: Գոլիներ-
ին ծծից կտրում են աստիճանաբար՝ 6 օրվա ընթաց-
քում: Ծծից կտրելուց հետո գոլիներին առաջին 15
օրը պետք է տալ այն կերերը, ինչ որ նրանք լրացու-
ցիչ ստանում էին ծծկերության շրջանում:

Ծծից կտրածների համար ռացիոն կազմելիս պետք
է օգտվել կերի հետևյալ նորմաներից:

Աղյուսակ № 6

Ծծից կտրած գոլիների կերակրման նորմաներ

Գենդանի քաշը (կգ.)	Պահանջվում է օրական	
	Կերի միավոր (կգ.)	Մարսելի սպիտ. (գ.)
15—20	1,1—1,3	140—160
20—30	1,5—1,7	160—190
30—45	1,8—2,1	190—220

Ծծից կտրածներին, բացի խտացրած կերերի խառնուրդից, միաժամանակ տալիս են հյուսթալի կերեր՝ կարտոֆիլ, ճակնդեղ, դադար, դդում և այլն, օրական մեկ գլխին մոտավորապես 1—2 կգ.։ Բացի այդ, պետք է տալ լավ թիթեռնածաղկավոր խոտ։ Ամառը ծծից կտրած գոջիները պետք է օգտվեն լավ արոտից և ստանան լրացուցիչ կանաչ կեր։ Հանքային կերերը կարելի է տալ կամ խտացրած կերերի հետ կամ առանձին, տաշտերի մեջ։

Ծծից կտրած գոջիներին պետք է կերակրել օրական 4—5 անգամ։

Մայրական կաղմի նորոգման համար թողնվող մատղաշներին պետք է առանձնացնել և պահել առանձին, 5—6 գլուխ ամեն մի կացոցում։

Նախրի նորոգման համար մեծացվող մատղաշներին պետք է կերակրել հետևյալ նորմաներով.

Աղյուսակ № 7

Նորոգման մատղաշների կերի նորմաները

Կենդանի քաշը (կգ)	Պահանջվում է օրական մեկ գլխին	
	Կերի միավոր (կգ.)	Մաքուր սպիտ. (գ.)
30—45	1,8—2,1	190—200
45—60	2,0—2,2	200—220
60—75	2,3—2,7	210—250
75—90	2,5—3,1	210—260
90—100	2,7—3,3	230—280
100—120	2,8—3,5	230—290
120—145	2,9—3,7	

Նորոգման (ռեմոնտի) մատղաշների ռացիոնը պետք է կաղմվի բազմազան կերերից։ Ռացիոն կաղմելիս խորհուրդ է տրվում օգտվել ստորև բերված սխեմաներով։

Նորոգման (ռեմոնտի) մատղաշների ռացիոնները (տոկոսներով)

Կենդանի բաշը (կգ.)	Ձմեռվա մսուրային շրջանում									խոտացած կեր
	Առաջին սխեմա					Երկրորդ սխեմա				Ամառը
	Նստացրած կերեր	Արմատա- պուրակներ	Կաթնա- կեր	Սելլու	Նոտ	Նստացրած կերեր	Արմատա- պուրակներ	Սելլու	Նոտ	արոտա- յին շրջ- անում
30—50	48	5	7	10	30	85	7	3	5	80—90
50—70	35	5	10	10	40	80	10	5	5	75—85
70-ից բարձր	20	5	15	10	50	75	15	5	5	70—80

Նորոգման (ռեմոնտի) մատղաշներին օրվա ընթացքում պետք է կերակրել առնվազն 3 անգամ: Ձմեռը նրանց պետք է ամեն օր 2,5—3 ժամով հանել զրոսանքի: Ամառը նրանք պետք է օգտվեն արոտից:

ԽՈՋԵՐԻ ԱՄՍՈՍՅԻՆ ՊԱՀՎԱԾՔԸ

Առաջավոր խոզաբուծական տնտեսություններում սովորաբար ամբողջ ամառը խոզերին պահում են արոտում: Շարժումները, մաքուր օդը, արևի ճառագայթները, սննդաբար կանաչը ամրացնում են նրանց օրգանիզմը և պաշտպանում զանազան հիվանդություններից:

Երբ հզի մերունները օգտվում են արոտից, նրանք ծնում են առողջ, ամուր և խոշոր գոջիներ, որոնք լավ և արագ են զարգանում: Իսկ ծծմայր մերունները արոտից օգտվելիս ավելի շատ կաթ են ունենում գոջիներին կերակրելու համար, բացի այդ, նրանց կաթը ավելի հարուստ է լինում սպիտակուցով, հանքային նյութերով ու վիտամիններով:

Արոտում առանձնապես լավ են զարգանում մատղաշները: Բավոք խոզերը տալիս են ավելի բարձր քաշ և դրանով կրճատվում է նրանց բոման ժամկետը (երբեմն մինչև մեկ երրորդով):

Բացի այս բոլորից, արոտային պահվածքի դեպքում կրճատվում են խոզերի խնամքի ու կերակրման ծախսերը, որի հետևանքով իջնում է մսամթերքների ինքնարժեքը:

ԱՐՈՏՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Խոզերին պետք է հատկացնել լավորակ արոտներ, որոնք հարուստ են սննդարար բուսականությամբ: Այդ տեսակետից շատ հարմար են բազմամյա թիթեռնածաղկավոր բույսերի՝ առվույտի, երեքնուկի, կորնգանի և այլն ցանքերը: Այդ բույսերը տալիս են բարձր սննդարժեք ունեցող կանաչ զանգվածի մեծ բերք, լավ և արագ վերաճում են և արորվելուց քիչ են փչանում:

Բացի այս բույսերից, խոզերի արոտի համար հարմար են նաև վիկի, սոյայի, եգիպտացորենի, աշորայի ցանքերը:

Որպես խոզերի արոտ, կարելի է օգտագործել նաև գետնախնձորի, ճակնդեղի, շաղգամի և այլ արմատապտուղների ցանքերը:

Խոզերի կերակրման համար կանաչ կերը կարելի է օգտագործել երկու եղանակով, — որպես արոտ կամ նոր քաղած վիճակում:

Արոտային բույսերի ցանքը պետք է կատարել որոշ ժամկետներին և որոշ հերթականությամբ, այն հաշվով, որ ամբողջ ամսվա ընթացքում առանց ընդմիջումների խոզերն ապահովված լինեն կանաչ զանգվածով, ուրիշ խոսքով պետք է կազմակերպել կանաչ կոնվեյեր: Դրա համար անհրաժեշտ բույսերի տեսակները, նրանց ցանքի ժամկետները յուրաքանչյուր կոլխոզում առանձին են սահմանվում, ելնելով կլիմայական, հողային և այլ պայմաններից:

ԱՐՈՏՆԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Շատ մեծ նշանակություն ունի խոզերին ժամկետին արոտ դուրս բերելը: Ժամկետից շուտ կամ ուշ արոտն օգտագործելը լավ արդյունք չի տալիս: Տարբեր

բույսեր տարրեր ժամանակ է հարմար օգտագործել որպէս արոտ: Օրինակ, առվույտի, կորնգանի, երեքնուկի ցանքերը պետք է սկսել որպէս արոտ օգտագործել այն ժամանակ, երբ բույսերն ունեն 15 սմ. բարձրութիւն, և պետք է արածելը դադարեցնել լրիվ ծաղկման ժամանակ:

2ի կարելի խոզերին արոտ հանել անձրևի ժամանակ և անձրևից անմիջապէս հետո:

Արոտն ավելի նպատակահարմար կերպով օգտագործելու համար պետք է այն բաժանել առանձին փոքր կտորների: Յուրաքանչյուր արոտակտորը պետք է օգտագործել հերթականութեամբ, 5—6 օրվա ընթացքում: Մեկ կտորը լրիվ արածացնելուց հետո անցնել երկրորդ կտորին, ապա երրորդին և այլն:

Սովորաբար մեկ մերունին միանգամայն բավական է օրական 5—10 ք. մ. տարածութեամբ արոտը, իսկ մատղաշների համար՝ 1,5—2 ք. մետր:

Պետք է սահմանել նաև արածեցման ճիշտ կարգ: Սովորաբար շոգ եղանակին խոզերին դուրս են բերում արոտ օրական երկու անգամ՝ առավոտյան, շոգն ընկնելուց առաջ, ժ. 5—10, երեկոյան, երբ շոգն անցնում է՝ ժ. 4—8: Հով օրերին խոզերին արոտ են դուրս բերում նաև կեսօրին:

Ամբողջ ամառվա ընթացքում պետք է խոզերին կանոնավոր կերպով լողացնել գետերում, առուներում և այլն:

Արոտային շրջանում պետք է օրական 2—3 անգամ լրացուցիչ տալ խտացրած կերեր՝ առավոտյան արոտ հանելուց առաջ և երեկոյան՝ արոտից վերադառնալուց հետո (մոտավորապէս 1 ժ. հետո):

ՃԱՄԲԱՐՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՅՈՒՄԸ

Ինչպէս ցույց է տվել առաջավոր խոզաբուծական ֆերմաների փորձը, խոզերի ամառային պահվածքի ամենալավ ձևը հատուկ սարքավորված ճամբարներում

նրանց պահելն է: Այդ առանձնապես կարևոր է կազմակերպել մեզ մոտ, քանի որ մեր լեռնային արոտները մեծ մասամբ հեռու են տնտեսության վայրերից և այդ պատճառով հնարավոր չէ խողերին արածացնելուց հետո նորից տնտեսություն քել:

Խողերին ճամբարներում պահելու համար կառուցում են թեթև տիպի բազեր, ծածկերով ու ցանկապատերով: Բազերը պատրաստվում են տեղական շինանյութերից՝ տախտակից, գերանակողերից, հյուսած ճյուղապատերից, եղեղնից: Յուրաքանչյուր ճամբարը բաժանվում է երկու մասի. մեկ մասը ծածկի տակ, մյուսը՝ բաց: Ծածկը երեք կողմից պինդ պատվում է տախտակով, իսկ բաց մասը ցանկապատվում է: Կտուրը կարելի է շինել ծղոտից՝ բազի բաց մասի հակառակ կողմը թեքված. յուրաքանչյուր բազ բաժանվում է մի քանի բաժանմունքների, որոնք լրեցնց հերթին բաժանվում են առանձին կացոցների:

ԽՈՋՆԵՐԻ ԲՏՈՒՄԸ

Բոման հիմնական նպատակն է ստանալ միս և ճարպ:

Յուրաքանչյուր կոլխոզ և սովխոզ խողերի բաում կազմակերպելիս իր առաջ պետք է դնի հետևյալ խնդիրները.

1. Բաովող խողերից ստանալ ամենաբարձր օրական աճ:

2. Բաումը վերջացնել կարճ ժամկետում:

3. Յուրաքանչյուր մեկ կիլոգրամ աճի համար ծախսել հնարավորին չափ քիչ կեր և քիչ աշխատանք, որի հետևանքով և կիջնի խողամսի ինքնարժեքը:

4. Ստանալ բարձրորակ խողի միս:

Սակայն բաումը միշտ էլ լավ արդյունքներ չի տալիս: Բոման հաջողությունը կախված է մի շարք պայմաններից, ինչպիսիք են, օրինակ՝ խողերի ցեղը, հասակը, կերը:

1. Յեղը: Բազմաթիվ փորձերը ցույց են տվել, որ կուլտուրական վաղահաս ցեղի խոզերն ավելի արագ են աճում, քան հասարակ տեղական խոզերը: Նրանք ավելի բարձր օրական աճ են տալիս, հետևաբար և լավ են բաժնում: Կուլտուրական ցեղի խոզերին բաժնիս 1 կգ. աճի համար ավելի քիչ կեր է ծախսվում, քան հասարակ խոզերին բաժնիս և կուլտուրական ցեղի խոզերին մորթելիս ավելի շատ միս է ստացվում:

Շատ լավ են բաժնում նաև մեդիսները:

2. Հասակը: Խոզերի զարգացումը կարելի է բաժանել 3 շրջանի.

ա) Ուժեղ աճի շրջան, երբ նրանց օրգանիզմում նոր բջիջներ են առաջանում, օրգանները, մկանները մեծանում են: Այդ շրջանում երիտասարդ խոզերը համապատասխան կերակրման դեպքում կուտակում են առավելագույն միս և շատ քիչ ճարպ: Այդ շրջանը տեւում է ծնվելու օրվանից մինչև 7—8 ամսական հասակը:

բ) Երկրորդ շրջան— 7—8 ամսականից մինչև 9—10 ամսական հասակը: Այդ շրջանում երիտասարդ խոզերի մոտ մսի կուտակումը (մկաններ) քիչ իջնում է և ավելանում է ճարպի կուտակման ընդունակութունը:

գ) Երրորդ շրջան— 14—16 ամսականից բարձր հասակը: Այդ շրջանում խոզերի օրգանիզմն ընդունակութուն ունի կուտակել առավելագույն ճարպ:

3. Կերերը խոշոր ազդեցութուն են թողնում խոզերի բոման հաջողության վրա: Փորձերը ցույց են տալիս, որ կերերն ազդում են ոչ միայն օրական աճի չափի վրա, այլ և մթերքի, այսինքն ճարպի ու մսի որակի վրա: Պարզված է, որ բոլոր այն կերերը, որոնք պարունակում են 4%-ից ավելի բուսական յուղ, վատ ազդեցութուն են գործում մսի և ճարպի որակի վրա: Խոզերին այդպիսի կերերով բաժնիս ստացվում է փափուկ, լարծուն խոզաճարպ, իսկ միսը լինում է փուխր և ոչ դիմացկուն: Այդպիսի բոման դեպքում խոզամիսըն անպիտան է լինում բեկոն, ապուխտ, կալբաս և

այլն պատրաստելու համար, որովհետև դրանք երկար ժամանակ պահելուն չեն դիմանում, փչանում են: Շատ ճարպ պարունակող կերերն են՝ թուսպերը, սոյան, եգիպտացորենը, վարսակը և այլն:

Հյուսիսային կերերը, ինչպես օրինակ, գաղարը, ճակնդեղը, դդումը, կանաչ կերը, ոլոռը, ոսպը, գարին, կորեկը, աշորան և այլն, շատ լավ են ազդում խոզամսի և խոզաճարպի որակի վրա: Խոզերին այդ կերերի խառնուրդներով բուելիս ստացվում է ամուր հատիկավոր և սպիտակ ճարպ, ամուր միս՝ վառ կարմիր գույնի: Այդպիսի խոզամիսն աչքի է ընկնում հիւանալի համով և միանգամայն պիտանի է երկար ժամանակ պահվող մսամթերքներ պատրաստելու համար:

ԽՈԶԵՐԻ ԲՏՄԱՆ ՏԻՊԵՐԸ

Տարբերում են խոզերի բուծան 3 հիմնական տիպեր՝ մսային, մսա-ճարպային և ճարպային:

1. Մսային բուծում: Բուծում են բացառապես երիտասարդ աճող խոզերին, 4—7 ամսական հասակում, երբ նրանք ընդունակ են կուտակելու ավելի շատ միս, քան ճարպ: Սրանց մսեղիքի մեջ ճարպի քանակը սովորաբար 33—35%֊ից բարձր չի լինում:

2. Մսա-ճարպային կամ կիսաճարպային բուծում: Բուծում են երիտասարդ աճող խոզերին, 4 ամսականից սկսած, և բուծումը վերջացնում են 9—10 ամսական հասակում: Այս դեպքում մսեղիքի մեջ ճարպի քանակը կազմում է ընդհանուր քաշի 40—45%֊:

3. Ճարպային բուծում: Բուծում են հիմնականում հասուն խոզերին՝ 14—16 ամսականից վեր: Խոզերին մորթելիս մսեղիքի մեջ ճարպի քանակը սովորաբար հավասար է լինում մսի քանակին կամ նույնիսկ նրանից քիչ ավելի:

Խոզերի մսային բուծան դեպքում կարելի է երկու նպատակ հետապնդել. 1) ստանալ թարմ, հյուսիկ, քնքույշ խոզամիս, եփած կամ տապակած վիճակում անմիջականորեն օգտագործելու համար և 2) ստանալ

կոնսերվ պատրաստելու և երկար ժամանակ պահելու համար պիտանի խոզամիս (բեկոն) :

ԲԵԿՈՆԱՅԻՆ ԲՏՈՒՄ

Բեկոն է կոչվում հատուկ ձևով աղած և թեթև ծխահար արած բարձր որակի երիտասարդ խոզամիսը : Բեկոնը պատրաստվում է երիտասարդ խոզերի մսեղիքի կիսաններից՝ ողնաշարի ուղղուլթյամբ 2 մասի բաժանված : Ստանդարտ պահանջներ բեկոնի և բեկոնացու խոզերի նկատմամբ .

1. Բեկոն արտադրելու համար օգտագործում են երիտասարդ աճող խոզերին (վաղահաս կուլտուրական ցեղի և նրա մետիսները), որոնք բուլված են մինչև 6—7 ամսական հասակը, երբեմն մինչև 8 .

2. Բուլված խոզերը 6—8 ամսական հասակում պետք է ունենան 70 կգ-ից ոչ պակաս և 110 կգ-ից ոչ բարձր կենդանի քաշ : Ամենից լավ որակի բեկոն տալիս են այն բուլված երիտասարդ խոզերը, որոնք 6—7 ամսական հասակում կշռում են 88—92 կգ. :

3. Ճարպի ենթամաշկային շերտի (շալիք) հաստուկ թյունը ողնաշարի մոտ, 6—7-րդ կողի դիմաց պետք է լինի 2,5 սմ. ոչ պակաս և 6 սմ. ոչ ավելի :

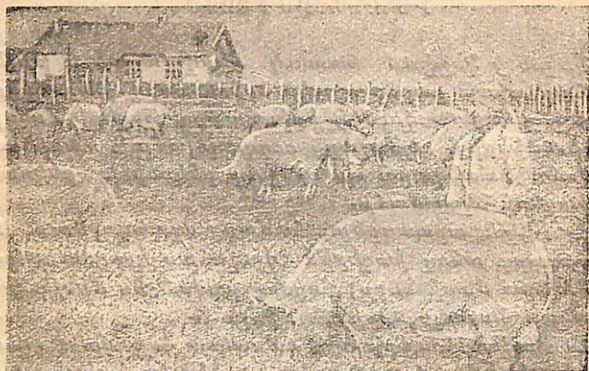
4. Ճարպը պետք է լինի սպիտակ գույնի, սերտ և հատիկավոր :

5. Բեկոնի ամբողջ միսը պետք է ունենա համաչափ ճարպային շերտեր («մարմարյա» միս) :

6. Բեկոնի համար բուլված երիտասարդ խոզերը պետք է ունենան ուղիղ, երկար մեջք, առանց ծովածքների, իրանին սերտ կպած թիակներ, ոչ կախ ընկած փոր, բարակ մաշկ առանց ծալքերի, խիտ, քնքույշ մազեր :

Տեղական ոչ լավացրած խոզերը, չամորձատած վարազները, 4 ամսական հասակից հետո ամորձատած վարազները, երիտասարդ հղի մերունները և թեկուղ մի անգամ ծնած մերունները, հիվանդ խոզերը (ֆինո-

դի, տուբերկուլյոզի և այլ հիվանդությունների նշաններով) բեկոնային բաժան համար անպետք են:

Նկ. 3. Մի խումբ խոզեր զբոսանքում:

Քանի որ բեկոնային բաժան նպատակն է ստանալ մեծ քանակությամբ լավորակ միս, իսկ միան առաջանում է կերի սպիտակուցային նյութերից, ուստի անհրաժեշտ է բավոն մատղաշ խոզերին ապահովել անհրաժեշտ քանակությամբ լիարժեք սպիտակուցով: Բացի այդ, պետք է ապահովել բավոն խոզերի զբոսանքը մաքուր օդում, արևի տակ, որոնք նույնպես նպաստում են հաջող բաժանը: Ամառը նրանք պետք է անպայման օգտվեն արոտից:

Բացի լիարժեք սպիտակուցից, բաժան հաջողության համար խոշոր նշանակություն ունեն նաև կերի վիտամինները (A և D) և հանքային նյութերը:

Բեկոնային խոզերի բաժանը պետք է կատարել ըստ նորմաների (աղյուսակ 8, էջ 53):

Այս նորմաների համաձայն կազմվում են ռացիոն-

Ներքև բաժնով խողերի համար, ելնելով նրանց կենդանի քաշից և սպասվելիք օրական աճից:

Աղյուսակ № 8

Կերի նորմաներ մսային և կիսամսարպային բուժան համար

(Առաջարկված է Համամիութենական Դյուրատնտեսական ակադեմիայի կողմից)

Կենդանի քաշը (կգ.)	Կենսապահ կեր (կերի միավոր)	Արդյունա- վետ կեր (կե- րի միավոր 1 կգ աճին)	Սպիտակուց 1 կերի միա- վորին (գրամ)	Մինիմալ օրական աճը (գրամնե- րով)
25— 30	0,55	2,95	100—120	300—400
30— 40	0,60	3,00	100—120	300—400
40— 50	0,75	3,10	90—100	400—500
50— 60	0,80	3,25	90—100	400—500
60— 70	0,90	3,30	80— 90	500—600
70— 80	1,00	3,35	80— 90	600—700
80— 90	1,05	3,40	80— 85	600—700
90—100	1,10	3,75	75— 80	700—800
100—110	1,18	3,95	75— 70	700—800
110—120	1,27	4,30	60— 65	800—900
120—130	1,33	4,45	55— 60	800—900
130—140	1,41	4,70	50— 55	700—860
140—160	1,47	5,05	50— 55	600—700
160—180	1,58	5,20	50— 55	550—500

Բտման էֆեկտը պարզելու համար անհրաժեշտ է սխտեմատիկաբար, ոչ ուշ, քան ամիսը մեկ անգամ, խողերին կշռել և դուրս բերել օրական աճը այդ ժամա- նակաչրջանում:

Բեկոնային բտման դեպքում խողերին տալիս են բազմազան խտացրած կերեր ռացիոնի 75—95⁰/₀-ի չափ, կարտոֆիլ՝ 15⁰/₀, ճակնդեղ, դազար կամ դդում՝ 5⁰/₀, խոտ կամ սիլոս՝ 5⁰/₀:

ՄՍԱՅԻՆ ԲՏՈՒՄ

Մսային բտման նպատակն է կարճ ժամանակում ստանալ երիտասարդ խողամիս, որը անմիջականորեն օգտագործվում է տապակած կամ եփած վիճակում:

խսկ կոնսերվելու համար անհարմար է: Այս դեպքում բառումը կարելի է կատարել ավելի էժան կերերով, հիմնականում օգտագործելով կարտոֆիլը, եգիպտացորենը և սննդի արդյունաբերության զանազան թավթըփուկները:

ԿԻՍԱՀԱՐՊԱՅԻՆ ԿԱՄ ՄՍԱ-ՀԱՐՊԱՅԻՆ ԲՏՈՒՄ

Խոզերի կիսաճարպային բաժան նպատակն է ստանալ բարձր որակի խոզամիս, որը միանգամայն պիտանի լինի մսային պահածոներ՝ ապուխտ, երշիկ և այլն պատրաստելու համար: Այդպիսի մթերքներ ստանալու համար պիտանի է միայն այն խոզամիսը, որն ստացվում է երիտասարդ, աճող խոզերից:

Մսաճարպային բաժան են ենթարկում վաղահաս, լավացած խոզերին, չորս ամսական հասակում, 35—40 կգ. և ավելի կենդանի քաշ ունենալու դեպքում:

Պետք է այնպես բտել, որ բառումը վերջանա 9—9,5 ամսական հասակում, առնվազն 160—170 կգ. քաշով:

Մսաճարպային բաժան համար խոզեր ընտրելիս առանձին ուշադրություն պետք է դարձնել նրանց առողջության վրա: Որևէ հիվանդություն ունեցողներին բաժան չպետք է դնել, որովհետև նրանք ցածր աճ են տալիս և դրա հետևանքով բառումը երկարում ու թանկ է նստում տնտեսություն վրա:

Մսաճարպային բաժան դեպքում անհրաժեշտ է կենդանիներին ապահովել սպիտակուցով, հանքային նյութերով և վիտամիններով, որոնք անհրաժեշտ են արագ աճման համար:

Մսաճարպային բաժան համար ռացիոններ կազմելիս պետք է օգտագործել № 8 աղյուսակում բերված նորմաները:

ՀԱՐՊԱՅԻՆ ԲՏՈՒՄ

Ճարպային բաժան են դրվում հասուն, խոտանված, պառաված մերունները, այլ և 1½ տարեկանից բարձր այն մերունները, որոնք խոտանված են այս կամ

այն պատճառով և վերջապես, մի անգամ արդեն ստուգված մեքուենները, որոնք այլևս անպետք են սերունդ արտադրելու համար:

Խոզերի ճարպային բաժան գլխավոր նպատակն է ստանալ հնարավորին չափ շատ արտաքին (չպիգ) և ներքին ճարպ և լավացնել մսի որակը:

Ճարպային բաժան դրված խոզերը բաժան վերջում ողնաշարի մասում, 6-7-րդ կողերի դիմաց, ունենում են 6,5 սմ. ոչ պակաս հաստության ճարպի շերտ:

Ճարպային բաժամը խիստ տարբերվում է մսային և մսաճարպային բաժաններից: Եթե վերջինների դեպքում պահանջվում էր, որ խոզերն ապահովվեն մեծ քանակությամբ սպիտակուցային նյութերով, ճարպային բաժան դեպքում այդ չի պահանջվում, որովհետև այս դեպքում կենդանին կուտակում է հիմնականում ճարպ, իսկ ճարպը առաջանում է մեծ մասամբ ածխաջրատներից, այսինքն օսլայից և շաքարից: Ռացիոնում որքան շատ լինի օսլան և շաքարը, այնքան ավելի արագ տեղի կունենա խոզերի ճարպային բաժամը: Խոզերի ճարպային բաժամը տևում է սովորաբար 90—100 օր, երբեմն 120 օր: Բաժան վերջում, որը որոշվում է միայն խոզերի գիրության աստիճանով, նրանց կենդանի քաշը կարող է հասնել 180-200 կգ., երբեմն 300 կգ.:

Խոզերի ճարպային բաժան դեպքում կարելի է օգտագործել բազմատեսակ կերեր (կոպիտ, հյութալի, սիլոս, կանաչ կեր և խտացրած կերեր): Առանձին նշանակություն ունին հյութալի կերերը, առանձնապես կարտոֆիլը, որը պարունակում է մեծ տոկոս օսլա, իսկ հատիկային կերերից՝ եգիպտացորենը, դարին, որոնք նույնպես պարունակում են մեծ տոկոս օսլա:

Պետք է նկատի ունենալ, որ այս տիպի բաժան դեպքում ճարպն օգտագործվում է բարձր տեսակի ծխահարած երչիկներ պատրաստելու համար, հետևաբար նա պետք է լինի բարձր որակի, երկար ժամանակ դիմացող, սերտ, հատիկավոր, սպիտակ գույնի: Ահա այս նպատակով էլ բաժամը վերջացնելուց $1\frac{1}{2}$ ամիս ա-

ռաջ պետք է ռացիոնի մեջ մտցնել աշնայիսի կերեր, որոնք տալիս են բարձր որակի ճարպ:

Խոզերի ճարպային բաղադրանքն անցկացնելիս խորհուրդ է տրվում օգտագործել հետևյալ նորմաները (աղյուսակ 9):

Աղյուսակ № 9

Կերանորմաներ խոզերի ճարպային բաղադրանքի համար

Կենդանի քաշը (կգ.)	Միջին օրա- կան աճը (գկ.)	Կերի միա- վորների ծախսը 1 կգ. աճի համար (կգ.)	Պետք է տալ օրական 1 գլխին	
			Կերի միա- վոր (կգ.)	Մարսելի սպիտակուց

Բաղադրանքն առաջին շրջանում

120	1400		7,0	
140	1500		7,5	60—70
160	1600	5,0	8,0	գլխամ
200	1700		8,5	1 կերի
240	1800		9,0	միավորին

Բաղադրանքն երկրորդ շրջանում

160	1160		8,2	
180	1200		9,0	50—55
200	1200	7,5—7,7	9,0	գլխամ
250	1300		9,8	1 կերի
300	1300		10,0	միավորին

Բաղադրանքն երրորդ շրջանում

190	760		7,3	
220	750		7,8	50—55
240	800	10,4—10,6	8,3	գլխամ
290	850		9,0	1 կերի
340	900		9,5	միավորին

Հավ զիրացած խոզերը ճարպային բաղադրանքն ղեկավարում ունենում են 82—85 % սպանդային քաշ (կաշվի հետ):

ԽՈԶԵՐԻ ԿԵՐԱԿՐՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ԲՏՈՒՄՆԵՐԻ ԴԵՊՔՈՒՄ

Բաժան հաջողությունը զգալիորեն կախված է նաև հետևյալ պայմաններից՝

1. Կերի նախապատրաստումը: Կիրառելով կերերի նախասլառաստման զանազան ձևեր և որոշ հերթա-
կանություններ դրանք խոզերին կերցնելով, կարելի է նը-
րանց ախորժակը միշտ բարձր մակարդակի վրա պահել
և ստիպել, որ նրանք ուտեն մեծ քանակությամբ կե-
րեր: Այս դեպքում կստացվի բարձր աճ:

Պրակտիկան ցույց է տվել, որ կերի նախապատ-
րաստման ամենալավ եղանակը խտացրած կերերի և ե-
փած կարտոֆիլի հավասար խառնուրդից հաց թխելն
է: Թխած հացը կերցնում են բավող խոզերին մանր կը-
տորների ձևով, վրան լցնելով զանազան ջրիկ կերեր
(կվաս, հացի քաղցու, վարսակի կաթ և այլն): Կերերի
պատրաստման այս եղանակը առանձնապես հանձնարա-
րելի է ճարպային և կիսաճարպային բամբակներ չի-
ղջանում: Այդ կերերով կերակրելիս խոզերն ունենում
են մեծ ախորժակ և տալիս են բարձր աճ:

2. Բավող խոզերի խմբերի ընտրությունը: Բավե-
լիք խոզերի խմբերի մեծությունն ու ընտրությունը
մեծ ազդեցություն են գործում օրական աճի վրա:
Փորձը ցույց է տվել, որ բավող խոզերին պետք է բա-
ժանել խմբերի ըստ սեռի. մեկ կացոցում պահել էգ
խոզերին, մյուսում՝ ամորձատաճներին: Եթե միասին
են պահվում, էգերը ցանկություն ունենալով, անհան-
գստանում են և անհանգստացնում ամորձատաճ խոզե-
րին: Դրա հետևանքով էլ ցածր աճ է ստացվում: Լավ
կլինի յուրաքանչյուր կացոցում միասին պահել 4—6
զլուխ խոզ:

3. Կերակրումների թիվն օրվա ընթացքում: Ստա-
խանովական խոզապահների փորձը ցույց է տվել, որ
բավող խոզերին, առանձնապես ճարպային և մսաճար-
պային բամբակ դեպքում, պետք է կերակրել օրական

առնվազն չորս անգամ: Ռադիոնի մեջ 50 % կարտոֆիլ և 25%-ից ավելի ուրիշ հյութալի կերեր մտցնելիս պետք է կերակրել օրական առնվազն 5 անգամ, հավասար ընդմիջումներով:

4. Խոզերի գրոսամբը: Աճման ու զարգացման ամենաուժեղ շրջանում զբոսանքը մատղաշ խոզերի աճի, հետևաբար և բոման արդյունքի վրա խոշոր ազդեցություն է դրոծում: Բտվող երիտասարդ խոզերը բոման առաջին երկու ամիսը ամեն օր պետք է դուրս հանվեն զբոսանքի՝ մաքուր օդում և արևի տակ: Ամենից լավ է զբոսանքի հանել ցերեկվա և իրիկվա կերակրումից առաջ: Զբոսանքից վերադառնալուց հետո խոզերը պետք է առնվազն կես ժամ հանգստանան և ապա կերակրվեն:

5. Կերատաշտերի մաքրությունը: Բոման ժամանակ յուրաքանչյուր կերակրումից հետո պետք է կերատաշտերը մաքրել ու լվալ տաք ջրով, ապա չորացնել, հակառակ դեպքում կերի մնացորդները կթրթվեն և դա կազդի խոզերի ախորժակի վրա: Շաբաթը երկու անգամ կերատաշտերը լվալուց հետո պետք է 4—8 ժամ պահել կրաջրի մեջ և ապա լվալ մաքուր ջրով:

Բոման ժամանակ պետք է նկատի ունենալ նաև մի քանի պայմաններ.

1. Չամորձատած վարազներ չբտել:

2. Խմբային բոման դեպքում խոզերին ընտրել այնպես, որ միևնույն խմբերի խոզերի կենդանի քաշերի միջև տարբերությունը մեծ չլինի, օրինակ 30-ից մինչև 70 կգ. քաշ ունեցող խոզերի բոման դեպքում առանձին խոզերի քաշերի տարբերությունը կարող է լինել 5—9 կգ-ից ոչ ավելի: Խոշոր քաշի (100—150 կգ.) խոզերի բոման դեպքում տարբերությունը կարող է լինել 12—16 կգ.:

Բոլոր անհանդիստ, կովարար, շատ վատ աճող խոզերին պետք է առանձնացնել և նրանցից կազմել առանձին խմբեր կամ ենթախմբեր, կիրառելով անհատական կերակրում՝ բոմանարարների միջոցով:

3. Բաժնող խողերին պետք է կերակրել խիստ որոշ ժամերին, առանց օրվա կարգը խախտելու: Առաջին 3—5 օրը խողերը սովորում են որոշ ռեժիմի, որը փոխելու դեպքում նրանք խիստ անհանգստանում են և դրա հետևանքով նրանց աճն ընկնում է:

4. Առանձին բաժանմունքներում կերակրելուց հետո լավ կլինի 15—20 րոպեով խողերին քշել բակը, որտեղ նրանք թողնում են իրենց արտաթորությունները. այդ դեպքում խողանոցը մաքուր և չոր կմնա:

5. Յուրաքանչյուր կերակրման ժամանակ պետք է ներկա լինի բրիգադիրը, որը պետք է հետևի խողերի ախորժակին. վատ ուտող խողերին պետք է առանձնացնել և հափել նրանց տաքությունը. հիվանդության դեպքում հայտնել անասնաբուժին և ձեռք առնել առաջին օգնություն միջոցառումներ:

6. Բաժնող խողերին ամիսը առնվազն մեկ անգամ, կերակրելուց առաջ, պետք է կշռել:

ԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ԶՈՈՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄ

Լավ կազմակերպված զոոտեխնիկական հաշվառումը հնարավորություն է տալիս հայտնաբերել մերունների և վարաղների որակական ցուցանիշները, պարզել զոջինների աճեցման, խողերի բուժման արդյունքները և այլն:

Խողաբուծական Ֆերմայում զոոտեխնիկական հաշվառումը կատարվում է հետևյալ ձևով.

1. Մայրական կազմի հաշվառման մատյան.

2. Մատղաշների աճեցման հաշվառման մատյան.

3. Ակտ՝ ստացված սերնդի մասին.

4. Կերերի ծախսման տեղեկագիր.

5. Ֆերմայում աշխօրերի և բանվորական օրերի հաշվառման տեղեկագիր.

6. Ակտ՝ մատղաշների աճի և բուժման հանված խողերի քաշի ավելացման մասին:

Մայրական կազմի հաշվառման մատյանի մեջ (տես ձև № 1) գրանցվում են Ֆերմայում եղած բոլոր մե-

ՄԱՅԻՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԻ

[illegible]

բունները. սկզբում մի խողապահին ամրացված բոլոր մերունները, ապա երկրորդ խողապահին ամրացված մերունները, հետո երրորդ և այլն: Ստացված գոջինները և ծծից կտրած գոջինների վերաբերյալ տվյալները մատյանի մեջ գրանցվում են ծնելու կամ ծծից կտրելու օրը:

Այս մատյանը հիմք է ծառայում նաև խողապահներին աշխօրեր գրանցելու՝ ամեցրած գոջինները և գուգավորված մայրերի համար:

Մատղաշների անեցման հաշվառման մատյանը նույնպես Փերմայի վարիչն է տանում: Մատղաշների հաշվառումը կատարվում է խողապահին ամրացված մատղաշների յուրաքանչյուր խմբի համար առանձին:

Այդ նույն մատյանի մեջ կատարվում է առանձին խողապահներին ամրացված մատղաշների և հասուն խոզերի բաժան հաշվառումն՝ ըստ առանձին բաժնի խմբերի: Բաժնի խոզերի քաշը գրանցվում է բաժնի սկսելուց առաջ և բաժնի վերջանալուց հետո:

Տոհմական մատղաշների հաշվառումը կատարվում է անհատականորեն, իսկ բաժնիներին՝ բներով, այսինքն ցույց է տրվում այն ամբողջ սերունդը, որ ըստացված է մեկ մերունից (տես ձև № 2):

Ակտ սերնդի մասին. պետք է կազմել անպայման ծնման օրը (տես ձև № 3): Այդ ակտը հիմք է ծառայում համապատասխան գրանցումներ կատարելու մայրական կազմի հաշվառման մատյանում և մատղաշների ամեցման օրագրում:

Բացի այդ ձևերից, տարվում է նաև կերերի ծախսման տեղեկագիր, որի մեջ գրանցվում է, թե որքան կեր է ծախսված և խոզերի որ խմբերի համար:

Փերմաների համար կերը բաց է թողնվում կոլխոզի վարչության բաշխման համաձայն: Ծախսման հաշվառումը կատարվում է կերերի ծախսման տեղեկագրերով:

Աշխօրերի և բանվորական օրերի հաշվառման տեղեկագիրը Փերմայում (տես ձև № 4) վարում է

[illegible]

« _____ » կախագ

Ձև № 3

Ակտ մերումներ ծնի մասին

« _____ » 194 թ.

Մերումն արագված է _____ (Ազգանուն, անուն, հայրանուն)

Մերումների թիվներ տար. թ.	Մերումների անունը	Ողջ ծնվել են		Բացի արդ ծնվել են մեռած	Կենդանի ծնվածների քանակը (դս.)	Զարգացման զնաչատա- կանը	Մերմի թիվներ տար. թ.	Մերմի անունը	Մերմի անունը ընդհանուր թվով
		Արդ	Եր						
65	Ալմաստ	6	4	—	11,5	Նորմալ	54	—	Պողոսյան

Քիզագիր՝

Չեմբայի վարի՝
Կախագի Գալազան՝

Փերմայի վարիչը կամ բրիգադիրը: Տեղեկագրի մեջ
գրանցվում է կատարված աշխատանքի ծավալը, Փեր-
մայում աշխատող յուրաքանչյուր կոլխոզնիկի աշխո-
րի և բանվորական օրերի քանակը: Այդ գրանցումների
համար հիմք են ծառայում Փերմայում մատյաններում
ու փաստաթղթերում կատարված գրանցումները: Կոլ-
խոզնիկներին՝ աշխատանքների միջանի ցուցանիշների
(կենդանի քաշի ավելացում, գոլջիների աճեցում և
այլն) համար աշխօրեր գրանցելու նպատակով տրվում
է այնքան տեղ, որքան տարբեր աշխատանքներ են կա-
տարված տվյալ շրջանում:

Փերմայի վարիչը կամ բրիգադիրը լրացրած տեղե-
կագիրը հանձնում է կոլխոզի վարչությանը:

Մատղաշների աճի և բուռնից հանված խոզերի
ֆաշի վերաբերյալ ակտը (տես ձև № 5) կազմում է
Փերմայի վարիչը՝ (բրիգադիրը) մատղաշներին մի պա-
տասխանատու անձից մեկ ուրիշին հանձնելիս, մատղա-
շին ավելի մեծ հասակային խումբը փոխադրելիս, անա-
սուններին բուռնից հանելիս և տարվա վերջին մատ-
ղաշներին վերադնահատելիս (հասուն խոզերին բուռնից
հանելիս այդ սյունակները չեն լրացվում):

Ձևակերպելուց հետո ակտը հանձնվում է վարչու-
թյանը, ստուգվում է հաշվապահի կողմից և հաստատ-
վում է կոլխոզի նախագահի կողմից:

Փերմաներում ճիշտ հաշվառում կատարելու հա-
մար յուրաքանչյուր կենդանու պետք է տալ համար և
անուն:

ԽՈԶԵՐԻ ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒՄԸ

Խոզերի համարակալումը պարտադիր է բոլոր խո-
զաբուծական Փերմաների համար:

Խոզերի կանոնավոր և ժամանակին համարակալ-
ման պատասխանատվությունն ընկնում է Փերմայի
վարիչի վրա: Համարակալումը կատարում է ինքը՝

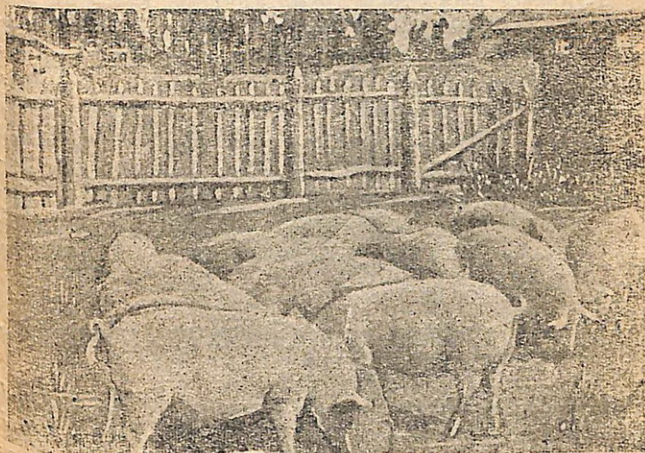
վարիչը կամ նրա հանձնարարությունը՝ կոլլեկտի տեխ-
նիկ-անասնապահը կամ բրիգադիբը:

Ծնի ժամանակ քիմիական մատիտով յուրաքան-
չյուր նոր գոջու վրա գրում են հերթական համարը:
Ծնելուց հետո 3-րդ կամ 4-րդ օրը գոջու ձախ ականջին
դնում են երկու մշտական համար՝ մեկը ականջի ան-
կյունում-սերնդի հերթական համարը, երկրորդը ական-
ջի մեջտեղը՝ բնի համարը:

Բնի համարը ընդհանուր է ամբողջ սերնդի գոջի-
ների համար. նա յուրյց է տալիս ֆերմայում ստացված
ծինների հերթական համարը:

Թե հերթական և թե բնային համար դնում են
միայն նորմալ, միանգամայն առողջ գոջիներին:

1—2 ամսական հասակում յուրաքանչյուր գոջու աջ
ականջին նշվում է բուժարանային համարը: Արու խո-
զերին նշում են կենտ համար, էգերին՝ զույգ: Բուժա-
րանային համարը հերթական է՝ տարվա սկզբից կամ
մի շարք տարիներ:

Նկ. 4. Մի խումբ բովոդ խոզ՝ բն

Գոյութիւնն ունի համարակարման 2 եղանակ-
1) կտածում, 2) կտրում-հանում:

Գոշիւնքի համարակալումը կտածման միջոցով:
Այս դեպքում ականջին համար են դնում հատուկ կտա-
ծող աքցանի միջոցով:

Համարակարման ժամանակ վերցնում են աք-
ցանը և նրա վրա անցկացնում անհրաժեշտ թիվը: Նախ
քան համարակալելը փորձում են կարտոնի վրա, ստու-
գելու համար, թիվը ճիշտ է անցկացրած թե ոչ: Հա-
մարակարման համար անհրաժեշտ է պատրաստել ների
հոլանդական մրից, որը պետք է բաց անել դենատու-
րատ սպիրտով մինչև սերի թանձրութիւնը: Եթե հո-
լանդական մուր չկա, կարելի է մուր պատրաստել հե-
տեյալ ձևով. խծուծը թրջում են նալթով և փառում
կամ թե օգտագործում են լամպ կամ լապտեր՝ Փիտիլն
իջեցրած. կրակի վրա տեղափորում են պարկի ձևով
ոլորած մի կտոր թիթեղեղկաթ, որի վրա և հալաք-
վում է մուրը:

Սպիրտով բաց արած մուրը վրձինով քսում են աք-
ցանի վրա անցկացրած թվերին և դոջու ականջի ար-
տաքին այն մասին, որտեղ պետք է համար դրվի:
Դրանից հետո աքցանը դնում են ականջին և ամուր
սեղմում: Այս դեպքում թվերի սուր ծայրերը պետք
է ծակեն — անցնեն ականջի մյուս կողմը. դրանում
կարելի է համոզվել ականջից լսվող կրճկրճոցից՝ աք-
ցանը սեղմելու ժամանակ: Դրանից հետո աքցանը հա-
նում են և մրի լուծույթը ձեռքով խնամքով չփում են
ծակված տեղում: Համարակալելուց հետո ականջը 3 օր
չեն լվանում:

ԳՈՋԻՆԵՐԻՆ ԱԿԱՆՋԻ ԿՏՐՎԱԾՔՆԵՐՈՎ ՀԱՄԱՐԱԿԱ- ԼԵԼԸ

Այս ձևի համարակալումը կատարվում է հատուկ
աքցանի միջոցով: Այդ աքցանի օգնութեամբ կարելի է
դնել հերթական համարներ մինչև մեկ ու կես հազար:
Ականջի կտրվածքների միջոցով յուրաքանչյուր խողի

կարելի է դնել միայն մեկ՝ բուժարանային (ինվենտարային) համար: Որպեսզի ականջի կտրված—հանված տեղում վերք չառաջանա, անհրաժեշտ է կտրել—հանել չուց առաջ ականջը խնամքով լվալ տաք ջրով, ակտահանել լիդոլի 2 տոկոսանի լուծույթով և լավ չորացնել մաքուր սրբիչով:

Յուրաքանչյուր կտրվածքն ունի իր հատուկ նշանակութիւնը. մեկ կտրվածքը ձախ ականջի վերին եղերքին նշանակում է 10, իսկ ականջի ներքին եղերքին՝ 30, ականջի ծայրին՝ անկյունում՝ 200, ականջի մեջ տեղի կլոր ծակը՝ 800:

Աջ ականջի վերին եղերքին՝ մի կտրվածքը նշանակում է 1, ականջի ներքին եղերքին՝ 3, ականջի ծայրի կտրվածքը՝ նրա անկյունում՝ 100, ականջի մեջտեղի կլոր ծակը՝ 400:

Այդ պայմանական նշանների միջոցով հեշտությամբ կարելի է այս կամ այն համարը դնել խոզի ականջին:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ԵՎ ՎԱՐՁԱՏՐՈՒՄԸ

Խոզաբուծական ֆերմաների աշխատանքի փորձը ցույց է տալիս, որ ֆերմայի տնտեսական հաջողութիւնները ուղղակի կախված են աշխատանքի կազմակերպման եղանակից: Այն տնտեսութիւններում, որտեղ աշխատանքը լավ է կազմակերպված, լիովին վերացված է դիմազրկութիւնը, այնտեղ կան լավ ցուցանիշներ մատղաշների պահպանման ու աճեցման և խոզերի բտման բնագավառում:

Աշխատանքը ճիշտ կազմակերպել նշանակում է ամրացնել մշտական խոզաբուծական բրիգադը, լրիվ վերացնել դիմազրկութիւնը կենդանիների խնամքի գործում և աշխատանքի վարձատրումը կատարել գործարքի հիման վրա, այսինքն նկատի ունենալով ստացվող արտադրանքի քանակը ու որակը:

ՄՇՏԱԿԱՆ ԽՈԶԱՐՈՒԾԱԿԱՆ ԲՐԻԳԱԴԱՆԵՐԻ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

Ֆերմաներում աշխատանքի ճիշտ կազմակերպման հիմքը կազմում է մշտական խոզաբուծական բրիգադան, որը դյուղատնտեսական արտելի կանոնադրության համաձայն կազմվում է ոչ պակաս քան երեք տարով: Սույնոր նշանակութուն ունի աշխատողների ընտրությունը: Բրիգադայի կազմի մեջ պետք է մտցնել փորձված, իրենց դործը սիրող և նրան նվիրված մարդկանց:

Կոլխոզի վարչությունը յուրաքանչյուր խոզաբուծական բրիգադայի պետք է ամրացնի որոշ քանակությամբ սպասարկման համար անհրաժեշտ ինվենտար, քաշող ուժ, անասնաչենքեր՝ խոզանոց, կերախոհանոց, ամբարներ և այլն:

Խոզաբուծական բրիգադայի մեծությունը կախված է ֆերմայում եղած խոզերի քանակից: Որպես կանոն, փոքր ֆերմաներում կազմակերպվում է մեկ բրիգադա, որն սպասարկում է բոլոր խոզերին: Սույն ֆերմաներում կազմակերպվում է մի քանի բրիգադա այն հաշվով, որ յուրաքանչյուր բրիգադա սպասարկի 21—24 մերուն՝ իրենց սերնդի հետ:

Բրիգադայի բոլոր աշխատանքները ղեկավարում է բրիգադիրը, որը նշանակվում է կոլխոզի վարչության կողմից ոչ պակաս, քան երկու տարով: Այն ֆերմաներում, որտեղ խոզերին սպասարկում է մեկ բրիգադա, բրիգադիրը միաժամանակ հանդիսանում է ֆերմայի վարիչ:

Մշտական խոզաբուծական բրիգադայում աշխատողների քանակը սահմանում է կոլխոզի վարչությունը, ելնելով բրիգադային ամրացված խոզերի գլխաքանակի լրիվ և կանոնավոր սպասարկումից և կոլխոզում ընդունված բեռնավորման նորմաներից:

Միջին հաշվով յուրաքանչյուր խոզաբուծական բրիգադայում, որն սպասարկում է 21-24 մերուն, պետք է աշխատեն 3 խոզապահ, որոնցից մեկը՝ ավագը կա

տարում է բրիգադիրի պարտականությունները: 5—8 մերուն ունեցող Ֆերմաներում սպասարկման համար նշանակվում է մեկ խոզապահ, 12—14 մերուն ունեցող Ֆերմաներում՝ 2 խոզապահ, որոնցից մեկը միաժամանակ հանդիսանում է բրիգադիր և Ֆերմայի վարիչ:

Նոր կազմակերպված Ֆերմաները երբեմն ունենում են միայն մատղաշներ, այդ պատճառով և խոզապահները լրիվ բեռնվածություն չեն ունենում: Այդ դեպքում կոլխոզի վարչությունը ժամանակավորապես պետք է սահմանի Ֆերմայում աշխատելու համար նշանակված աշխատողի բեռնվածության նորման և աշխատանքի վարձատրությունը:

Ամառը խոզերին արածացնելու համար խոզապահին որպես օգնական, կոլխոզի վարչության հայեցողությամբ պետք է նշանակվեն խոզարածներ: Այդ հնարավորություն կտա ապահովել խոզերի կանոնավոր արածացումը և թույլ չի տա դիմադրելություն նրանց սպասարկման դործում՝ ամառվա չրջանում:

Խոզարածին նախ և առաջ հանձնվում են նորոգման (ռեմոնտի) խոզերը, աղասլ և 1—1 ամսական հղի մերունները:

Բացի այդ, բրիգադայի կազմի մեջ պետք է մտցնել մի կոլխոզնիկ՝ օժանդակ, նախապատրաստական աշխատանքներ (ջուր կրել, կեր, վառելիք մատակարարել, աղբը դուրս թափել, ջուր եռացնել) կատարելու համար:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԿԱՐԳԸ ՖԵՐՄԱՅՈՒՄ

Խոզերի խնամքի վերաբերյալ բոլոր աշխատանքները ժամանակին կատարելու համար յուրաքանչյուր խոզարուծական Ֆերմայում պետք է սահմանվի աշխատանքների խիստ կարգ: Որպես օրինակ բերում ենք մի առաջավոր խոզարուծական Ֆերմայում ընդունված աշխատանքների կարգը:

Առավոտյան ժամը 5-ից մինչև 6—խողերի զննումը և ընդունումը գիշերային պահակից: Կերերի նախապատրաստումը առավոտյան կերակրման համար:

» ժ. 6-ից մինչև ժ. 6³⁰—բոլոր խողերի կերակրումը:

» ժ. 6³⁰-ից մինչև ժ. 7—կերերի նախապատրաստումը ցերեկվա կերակրման համար:

» ժ. 7-ից մինչև ժ. 8—կացոցների մաքրումը, մաքրելու ժամանակ հասուն խողերին դուրս են քջում զբոսանքի:

» ժ. 8-ից մինչև ժ. 10—ընդմիջում:

ժ. 10-ից մինչև ժ. 10³⁰—գոջիների լրացուցիչ կերակրում:

ժ. 10³⁰-ից մինչև ժ. 12—աշխատանք խոհանոցում (կարտոֆիլ լվալը, կաթսայի մեջ լցնելը և այլն):

ժ. 12-ից մինչև ժ. 13³⁰—բոլոր խողերի կերակրում. կերակրումից հետո կերերի նախապատրաստումը երեկոյան կերակրման համար:

ժ. 13³⁰-ից մինչև ժ. 17—ընդմիջում. այս ընդմիջման ժամանակ արտադրող վարադները 1—1½ ժամով դուրս են հանվում զբոսանքի:

ժ. 17-ից մինչև ժ. 18—խողանոցում յնոռարանները վառել և կերերը խոհանել երեկոյան համար:

ժ. 18-ից մինչև ժ. 19—խողերի կերակրում:

ժ. 19-ից մինչև ժ. 20—կացոցների մաքրումը և կերերի պատրաստումը առավոտյան կերակրման համար:

Երեկոյան ժ. 8-ից հետո ֆերմայում մնում է պահակը, որը

բացի անասուններին պահպանելուց, եփում է կարտոֆիլը և չուր
է տաքացնում՝ խոզերի առավոտյան կերակրման համար:

Նույն ֆերմայում արոտային շրջանում սահմանված է աշ-
խատանքների հետևյալ կարգը:

Արոտային շրջանում

Առավոտյան ժամը 5-ից մինչև ժ. 6—բոլոր խոզերի կերակը-
րում:

» ժ. 6-ից մինչև ժ. 10—խոզերի արածացում:

» ժ. 6-ից մինչև ժ. 7³⁰—կացողների և կերատաշ-
տերի մաքրում:

» ժ. 7³⁰-ից մինչև ժ. 10—ընդմիջում:

» ժ. 10-ից մինչև ժ. 11—խոզերին արոտից հետ-
քել և գոջիներին լրացու-
ցիչ կերակրել:

ժ. 11-ից մինչև ժ. 12—կերերի նախապատրաս-
տումը ցերեկվա կերակըր-
ման համար:

ժ. 12-ից մինչև ժ. 13³⁰—բոլոր խոզերի կերակը-
րում և կերատաշտերի մաք-
րում:

ժ. 13³⁰-ից մինչև ժ. 16—ընդմիջում:

ժ. 16-ից մինչև ժ. 19—խոզերի արածացում, ա-
րոտ քշելուց առաջ գոջի-
ների լրացուցիչ կերա-
կըրում:

ժ. 19-ից մինչև ժ. 20—կերերի նախապատրաս-
տումը երեկոյան կերակըր-
ման համար:

ժ. 20-ից մինչև ժ. 21³⁰—խոզերի կերակրում, կե-
րակրելուց հետո կերատաշ-
տերի և կացողների մաք-
րում:

Ժամը 21³⁰-ին աշխատանքները վերջանում են և ֆերմա է
գալիս գիշերվա պահակը:

Խողարուծական Փերմաներում աշխատանքի ճիշտ կադմակերպումը սերտ կերպով կապված է անհատական դործավարձի հետ:

Յուրաքանչյուր խողապահին պետք է ամրացված լինեն որոշ քանակի մերուկներ իրենց սերնդի հետ: ՍՍՌՄ Հողօգտակամատի հրահանգի համաձայն, խողապահը է արվում յուրաքանչյուր խողապահին կլեյ 7—8 մերուկ իրենց գոլիների հետ: Խողապահին ամրացված յուրաքանչյուր մերուկից ստացված գոլիները կերակրում ու խնամում է ինքը՝ խողապահը մինչև նրանց ծախելը կամ հիմնական արտադրական նախրի մեջ փոխադրելը, այսինքն մոտավորապես մինչև 9—10 ամսական հասակը: Այսպիսով խողապահը անձնական պատասխանատվություն է կրում մատղաշների աճեցման համար՝ նրանց ծնվելու մոմենտից մինչև ռետիլացիան կամ հիմնական նախրի մեջ փոխադրելը:

Այն Փերմաներում, որտեղ բավող խոզերի քանակը հնարավորություն է տալիս լրիվ կերպով ծանրաբեռնել առանձին աշխատողի աշխատանքային օրը, մատղաշների բոլորը 3—4 ամսական հասակից կատարում է հատկապես նշանակված աշխատողը:

Այնտեղ, որտեղ խողապահը իրեն ամրացված մերուկներից ստացված գոլիներին սպասարկում է միայն մինչև 3—4 ամսական հասակը, նրա բեռնավորման նորման պետք է բարձրացվի մինչև 10—12 մերուկի:

Այլադ խողապահ — բրիգադիրին նույնպես ամրացվում են որոշ թվով մերուկներ՝ իրենց գոլիների հետ: Բրիգադիրն ամրացված արտադրող վարձպետներին սպասարկում է բրիգադիրը: Բրիգադիրը մայրական կադմի անմիջական սպասարկումից ազատվում է միայն այն դեպքում, երբ նա միաժամանակ հանդիսանում է նաև Փերմայի վարիչը:

Մի խողապահին ամրացված մերուկները պետք է ըստ հնարավորին տեղավորվեն մի շարքի վրա գտնվող

կացոցներում: Այդ կպակասեցնի մի կացոցից մյուսին անցնելու համար գործադրվող ժամանակի ծախսը:

Յոգապահին ամրացվող մեքուներին՝ վերևում հիշված նորման համարվում է օրինակելի: Բեռնավորման նորմաները յուրաքանչյուր կոլխոզում պետք է մշակվեն՝ հաշվի առնելով խոզերի քանակը և դրուժյունը, խոզանոցների կահավորումը, նրանց մեքենայացումը և այլն: Բեռնավորման նորմաները և գործավարձային գնահատումները անպայման պետք է քննվեն և հաստատվեն կոլխոզնիկների ընդհանուր ժողովի կողմից:

Յոգաբուծական ֆերմայում աշխատող կոլխոզնիկների աշխատանքի վարձատրությունը պետք է ուղղակի կապել նրանց աշխատանքի արդյունքների հետ, այսինքն ստացված արտադրանքի որակի ու քանակի հետ:

Խոգաբուծական ֆերմաների հիմնական խնդիրն է մատղաշների անեցումը և խոզերի բուծումը, ուստի խոգապահներին աշխօրեր գրանցելիս պետք է նկատի ունենալ անեցրած մատղաշների և բուծած խոզերի քանակն ու որակը: Որքան շուտ և լավ որակի մատղաշներ են անեցված և որքան լավ են բուծված խոզերը, այնքան ավելի շատ աշխօրեր պետք է գրանցել խոգապահին:

Գոջիների անեցման համար աշխօրերի գրանցումը պետք է կատարել համաձայն նրանց կենդանի քաշի՝ ծծից կտրելիս: Յուրաքանչյուր ծծից կտրած առողջ գոջու համար 12 կգ. քաշի դեպքում խորհուրդ է տրվում խոգապահին գրանցել 2,5 աշխօր, իսկ 12 կգ.-ից ավելի քաշի դեպքում՝ 4,5 աշխօր, այսինքն 2 աշխօր ավելի: Այսպիսով ֆերմայի աշխատողների մեջ ստեղծվում է նյութական շահագրգռվածություն՝ մատղաշներին ավելի լավ անեցնելու գործում:

Մայրական կազմն ավելի լավ օգտագործելու և մատղաշներին պահպանելու գործում շահագրգռվածություն առաջացնելու համար ՍՍՌՄ Անասնապահության Մինիստրությունը խորհուրդ է տալիս կատարել

լրացուցիչ աշխօրերի գրանցում սահմանված նորմաներից դուրս: Այսպես օրինակ, 12 գոջուց ամելի՝ (միջին հաշվով յուրաքանչյուր սպասարկվող մերունից) սորանալու և պահպանելու գեպքում խորհուրդ է տըրվում խողապահին գրանցել 1,5-ական աշխօր ամեն մի գոջու համար:

Բացի գոջիներին պահպանելու և աճեցնելու համար աշխօրեր գրանցելուց, աշխօրեր են գրանցում նաև խողերի կենդանի քաշի ավելացման համար: Կենդանի քաշի յուրաքանչյուր մեկ ցենտներ աճի համար ՍՍՌՄ Անասնապահության Մինիստրությունը խորհուրդ է տալիս գրանցել խողապահին 10-ական աշխօր:

Բավող խողերի որակի բարձրացման գործում մեծ շահագրգռվածություն առաջացնելու համար առաջավոր ֆերմաներում սահմանված է լրացուցիչ աշխօրերի գրանցում:

Տոհմական ֆերմաներում սահմանվում է լրացուցիչ գրանցում՝ 5 աշխօր յուրաքանչյուր ծախված էլիտ կամ 1 կուրդի 4 ամսականից ոչ ցածր երիտասարդ գոժու համար:

Բրիգադիերի աշխատանքի վարձատրությունը պետք է նույնպես ուղղակի կախված լինի նրա աշխատանքի որակից: Նրան ամբացված մերունների և սրանց գոջիների սպասարկման համար բրիգադիերին գրանցվում են աշխօրեր նոր գնահատումներով, որոնք սահմանված են խողապահների համար: Վարազների սպասարկման համար բրիգադիերին գրանցվում է 1,5—2 աշխօր՝ վարազով ծածկված (բեղնավորված) յուրաքանչյուր մերունի համար: Բացի այդ, աշխատանքների գեկավարման համար բրիգադիերին լրացուցիչ գրանցվում է աշխօրեր նրա վաստակած աշխօրերի 20—30% չափով:

Սողաբուծության զարգացման պետական պլանի գերակատարման նպատակով ՍՍՌՄ Ժողկոմսովետի և Համ. Կ(բ)Պ Կենտկոմի 1939 թ. հուլիսի 8-ի որոշման մեջ («Կոլխոզներում հանրային անասնապահության

զարգացման միջոցառումների մասին») խորհուրդ է տրվում այն կոլխոզներում, որոնք կատարել են մսի հանձնման տարեկան պլանը և անասնապահության զարգացման պետական պլանը, կոլխոզնիկների ընդհանուր ժողովի որոշմամբ լրացուցիչ աշխօր դրանցել կոլխոզների նախագահներին, զոոտեխնիկներին և անասնաբուժականներին — կոլխոզի անդամներին՝ տարվա վերջում կոլխոզում պլանից դուրս առկա յուրաքանչյուր մեկ մերունի համար 3 աշխօր:

Միաժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ համաձայն դյուղատնտեսական արտելի կանոնադրության 15-րդ կետի, եթե խոզաբուծական բրիգադան իր լավ աշխատանքի հետևանքով ապահովում է անասունների բարձր գիրությունը, մատղաշների լրիվ պահպանումը, այդ դեպքում արտելի վարչությունը տարվա վերջում այդ բրիգադայի բոլոր անդամներին եկամուտ է դրանցում նրանց վաւտակած աշխօրերի մինչև 10% չափով, բրիգադայի աչքի ընկնող հարվածայիններին՝ մինչև 15% չափով, իսկ բրիգադիկին և Փերմայի վարիչին՝ մինչև 20% չափով:

Եթե խոզաբուծական բրիգադան վատ աշխատանքի հետևանքով ավելի ցածր ցուցանիշներ է ստացել անասունների բուվածության և մատղաշների պահպանման գործում, ապա արտելի վարչությունն այդ բրիգադայի բոլոր անդամների եկամուտը պակասեցնում է նրանց վաւտակած աշխօրերի մինչև 10% չափով:

1945 թ. հունիսի 3-ին հրապարակվեց ՍՍՌՄ Ժողկոմսովետի և Համ. Կ(բ)Պ Կենտկոմի որոշումը Հայկական ՍՍՌ Կոլխոզներում մատղաշի աճեցման և հասակավոր անասունների պահպանման առաջադրանքների դերակատարման համար, կոլխոզնիկների աշխատանքը լրացուցիչ վարձատրելու մասին:

Համաձայն այդ որոշման, խոզաբուծական Փերմաների աշխատողների համար սահմանված է լրացուցիչ վարձատրման հետևյալ չափը.

ա) Խոզաբուծական Փերմաներում աշխատող կոլխոզնիկներին՝ ամբողջված բոլոր մերունների մեկ ծնից

միջին հաշվով մինչև 2 ամսական 6 գոշուց ավելի ստանալու և աճեցնելու համար տալ վերոհիշյալ քանակից ավելի աճեցրած երկու ամսական հասակի յուրաքանչյուր հինգերորդ գոշին:

բ) Խոզաբուծական ֆերմաներում աշխատող կոլխոզնիկներին, որոնք սպասարկում են հասակավոր խոզերին և երկու ամսականից բարձր գոշիներին, մեկ տարվա ընթացքում իրենց ամրացված խոզերի առնվազն 95 տոկոսը պահպանելու դեպքում տալ 2 ամսական մեկ գոշի:

գ) Խոզաբուծական բրիգադաների կոլխոզնիկներին՝ խոզերի գիրացման և նրանց միջին կենդանի քաշի պլանը գերակատարելու համար տալ 15 կգ. միս (կենդանի քաշով հաշված), գիրացված խոզերի ամբողջ քանակից պլանից ավելի ստացված յուրաքանչյուր 100 կգ. քաշածի համար:

դ) Խոզաբուծական ֆերմայի վարիչին՝ ֆերմայում գլխաքանակի առնվազն 95 տոկոսը պահպանելու և ամրացված բոլոր մեբուռների միջին հաշվով մեկ ծնից առնվազն 6 գոշի աճեցնելու դեպքում, տալ խոզաբուծական ֆերմաների աշխատողներին, որպես լրացուցիչ վարձատրություն տրվող խոզերի մեկ չորրորդ մասը:

ե) Առաջին կիսամյակում ստացված ծնից ավելի քան 6 գոշի աճեցնելու համար լրացուցիչ վարձատրություն տալ առաջին կիսամյակում ծնված գոշիները մեբուռներից անջատելուց հետո, առաջին կիսամյակի մոխի պարտադիր հանձնումները կատարելու դեպքում, իսկ երկրորդ կիսամյակի ծնից ստացված և աճեցված գոշիների համար լրացուցիչ վարձատրություն վճարել տարեվերջին:

զ) Բրիգադիերին կամ ֆերմայի վարիչին՝ խոզերի գիրացման պլանն ամբողջ ֆերմայում գերակատարելու համար տալ 4-ական կգ. միս (կենդանի քաշով հաշված), գերացված խոզերի ամբողջ քանակից պլանից ավելի ստացված յուրաքանչյուր 100 կգ. քաշածի համար:

Աշխատանքի ճիշտ կազմակերպման և վարձատրե-

ման հետ միաժամանակ անհրաժեշտ է ֆերմաներում լայն կերպով ծավալել սոցիալիստական մրցությունը առանձին աշխատողների և բրիգադների միջև՝ պարտիայի և կառավարութան՝ հանրային անասնապահության զարգացման վերաբերյալ ցուցմունքները լավագույն կերպով կատարելու համար: Ֆերմայի աշխատողների որակը բարձրացնելու համար պետք է կազմակերպել զոռտեխնիկական խմբակներ, ֆերմայի աշխատողների կվալիֆիկացիայի բարձրացման կուրսեր և այլն:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՀԱՇՎԱՌՈՒՄԸ

Խոզապահների աշխատանքի վարձատրումը ճիշտ կազմակերպելու համար անհրաժեշտ է օրինակելիորեն տանել արտադրական հաշվառումը ֆերմայում: Նախնական հաշվառման տվյալների հիման վրա խոզապահներին աշխօրեր են գրանցվում գոլջինների աճեցման, խոզերի բաման և մերունների զուգավորման համար, այլ և որոշվում է նրանց տրվելիք խոզարուծական միջերջների չափը՝ որպես աշխատանքի լրացուցիչ վարձատրություն:

Խոզերի կենդանի քաշի աճման համար աշխօրեր գրանցվում են համաձայն նրանց փաստական քաշին՝ պետութայնը մսի հանձնման հաշվին խոզեր հանձնելիս, ֆերմայից գոլջիններ և խոզեր ծախելիս, մատուցողներին արտադրական նախրի մեջ փոխադրելիս և կոլխոզի կարիքների համար խոզեր մորթելիս:

Այն ֆերմաներում, որտեղ կազմակերպված է խոզերի ամսե-ամիս կշռումը, աշխօրերի գրանցումը կատարվում է կենդանի քաշի փաստական աճի համապատասխան: Գոլջինների աճեցման և պահպանման համար աշխօրերը գրանցվում են նրանց մորից անջատելուց հետո:

Ֆերմայում աշխատանքի հաշվառումը կատարում է բրիգադիրը:

Կողխողային խողարածության կաղմակերպման համար խոշոր նշանակութիւն ունի Փերմայի տեղի ընտրութիւնը և խողանոցների կառուցումն ու կահավորումը:

Փերմայի համար հատկացված հողամասը պետք է լինի անասնաբուժական—սանիտարական տեսակետից միանգամայն առողջ և բնակելի ու տնտեսական շենքերից, ինչպես նաև բանուկ ճանապարհներից, առնվազն 200—300 մետր հեռու:

Հողամասի տարածության չափը կախված է Փերմայի խոզերի քանակից և դրա հետագա աճից:

Սոզանոցի կառուցման տեղն ընտրելիս առանձնապես պետք է ուշադրութիւն դարձնել նրա դիրքին՝ լույսի նկատմամբ: Որպեսզի խողանոցը ամբողջ օրվա ընթացքում համաչափ լուսավորվի և տեղական իշխող քամիները չիջեցնեն խողանոցի տաքութիւնը, այն պետք է հողամասում դասավորել երկարությամբ հյուսիսից դեպի հարավ:

Սոզանոցին անմիջապես մոտիկ պետք է կառուցվի շենք՝ կերերի պատրաստման համար (կիսախոհանոց): Նրան մոտիկ տեղավորում են խտացրած և կոպիտ կերերի, արմատապտուղների պահպանման համար կառուցվելիք շենքերը, այլ և սիլոսային կառուցվածքները:

Գոմաղբահորը պետք է կառուցվի խողանոցից 100 մետր հեռու՝ հողմահար կողմի վրա:

Սոզերի զրոսանքի համար անհրաժեշտ է խողանոցին մոտիկ պատրաստել զրոսաքակեր:

Հիվանդ և հիվանդությամբ կասկածելի խոզերին պահելու համար պետք է խողանոցից 200 մետր և բնակելի շենքերից 300 մետր հեռավորությամբ կառուցել մեկուսարան (իզոլյատոր) և խիտ ցանկապատել բոլոր կողմերից:

Լավ խողանոցը պետք է լինի մաքուր, չոր, լուսավոր և տաք: Այն պետք է լավ օդափոխվի և հարմար

լինի խողապահներն աշխատանքի համար: Դրա համար խողանոցի կառուցման ժամանակ պետք է կատարել հետեւյալ հիմնական պահանջները: Խողանոցի արտաքին և ներքին պատերը պետք է կառուցել տեղական շինանյութերից— փայտից, դարմանից, աղյուսից, քարից և այլն: Պատերի կառուցման համար ամենալավ շինանյութը տախտակն է: Խողանոցի առաստաղի բարձրությունը պետք է լինի ոչ պակաս 2,2 մետրից և ոչ ավելի 2,6 մետրից:

Առանձին ուշադրություն պետք է դարձնել խողանոցի հատակի կառուցմանը: Հատակը ճիշտ չպատրաստելու դեպքում կացոցները լինում են խոնավ ու կեղտոտ, որի հետևանքով առաջանում են զանազան հիվանդություններ և մատղաշների մեծ կորուստ:

Հատակը պետք է լինի տաք և ջրի ու մեզի համար անթափանցելի: Ամենալավը տախտակյա հատակն է, որը զցված է կավից կամ ցեմենտից պատրաստված գետնի վրա:

Կացոցների միջապատերը բոլոր խողերի համար պետք է կառուցել ցանցակերպ (ճաղերով) ձողերից, ուղղանկյուն դասավորված, մեկը մյուսից 5—6 սմ. հեռու: Խուլ միջապատերը խանգարում են մաքուր օդի հոսանքին և միջնեցնում են կացոցները:

Կացոցների չափերը պետք է լինեն՝ 2,5 մետր խորության և 2,1 մետր լայնության, այսինքն 5,25 քառ. մետր:

Մեծ նշանակություն ունի խողանոցի լուսավորությունը: Որպեսզի խողանոցը լավ լուսավոր լինի, պետք է լուսամուտների մակարդակը կազմի հատակի մակարդակի¹/₉ —ից մինչև¹/₁₃ —ը մասը: Լույսը լավ է ազդում խողերի վրա, բացի այդ նա ոչնչացնում է զանազան հիվանդություններ առաջացնող բակտերիաներին:

Կենդանիներին սառն և միջանցիկ քամիներից պաշտպանելու համար, խողանոցի դրսի դռների մոտ չինում են տամբուրներ:

Լավ էլինի խողերի համար պատրաստել առանձին
 ճաշարան: Փորձը ցույց է տվել, որ խողերին առանձին
 ճաշարանում կերակրելու դեպքում հնարավոր է խո-
 զանոցում պահպանել մաքրություն և չորություն:
 Բացի այդ, հեշտանում է խողապահների աշխատանքը:

Կոլխոզներում նոր խոզանոցներ պետք է կառուցել
 միայն «Գյուղչինպրոեկտի» տիպարային պրոեկտով,
 նկատի ունենալով ոչ միայն ֆերմայի առկա խողերի
 քանակը, այլ և նրանց հետագա ավելացումը:

Մոտավորապես պետք է հաշվել, որ մեկ մերունին
 իր գոջինների հետ միասին անհրաժեշտ է ոչ պակաս
 քան 2—2½ կացոց:

ՀԻՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿԱՆԽԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

Վարակիչ հիվանդությունների առաջանալը և տա-
 րածվելը կանխելու համար կիրառվող միջոցառումնե-
 րի սխեման կոչվում է պրոֆիլակտիկա:

Նկ. 5. Խողանոցի ներքին տեսքը:

Պրոֆիլակտիկայի հիմնական միջոցներից մեկը

վարակիչ հիվանդությունների հարուցիչների ոչնչացումն է: Այդ նպատակով օգտագործում են զանազան քիմիական նյութեր, որոնց ջրային լուծույթները ազդում են միկրոբների վրա որպես թույն:

Քիմիական նյութերի՝ վնասակար միկրոբներին ոչնչացնելու այդ հատկությունը կոչվում է անտահանում կամ դեզինֆեկցիա:

ԱՄԵՆԻՑ ԱՎԵԼԻ ՇԱՏ ԳՈՐԾԱԾԱԿԱՆ ԱԽՏԱՀԱՆԻՉ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

1. Ձեանգած կիր: Օգտագործվում է 10—20 տոկոսանի լուծույթի ձևով, որը կոչվում է կրակաթ:

Կրակաթ պատրաստելու համար վերցնում են 1 կգ. չհանգած կիր և հանգցնում են 1 լիտր ջրի մեջ: Այս հանգած կիրը բաց են անում 4 լիտր ջրի մեջ և ստանում են 20 տոկոսանի կրակաթ, իսկ 8 լիտր ջուր ավելացնելու դեպքում՝ 10 տոկոսանի կրակաթ: Կրակաթը պատրաստում են թարմ հանգցրած կրից և օգտագործում են 6 ժամվա ընթացքում, որովհետև դրանից ավելի երկար պահելիս այն կորցնում է իր անտահանող հատկությունը:

Կիրը պետք է հանգցնել զգուշությամբ, որպեսզի նրա տաք կտորները երեսին կամ ձեռներին չընկնեն:

2. Մոխրաջուր: Պատրաստում են այսպես. 10 լիտր ջրին վերցնում են 2 կգ. փայտամոխիր, խառնուրդը եփում են 2 ժամ, միաժամանակ խառնելով, ապա քամում են մաղի կամ կտորի միջոցով: Գործածելուց առաջ մոխրի լուծույթը 2—4 անգամ նոսրացնում են եռացրած ջրով: Մոխրաջուրը թույլ անտահանող հատկություններ ունի, այդ պատճառով այն գործադրում են միայն հատակը, պատերը և կերատաշտերը լվանալու համար:

3. Քլորակիր: Ունի ուժեղ անտահանիչ հատկություններ: Գործադրվում է ա) 10—20 տոկոսանի լուծույթի ձևով՝ խոզանոցների անտահանման համար,

բ) Հոր վիճակում՝ մեղր, գոմաղբահյուսքը, խոնավ հողը և այլն ախտահանելու համար: Լուծույթը պատրաստում են հակազաղ և ձեռնոցներ հագած:

4. Լիգոլ: Կարծաղբորչ գույնի յուղանման թափանցիկ հեղուկ է, գործադրվում է՝ ա) 3—5 տոկոսանի լուծույթի ձևով՝ շենքերի ախտահանման համար, բ) 1—2 տոկոսանի լուծույթի ձևով՝ խոզերի մաշկը և նրանց խնամող պերսոնալի ձեռքերը ախտահանելու համար:

5. Կրեոլին: Մուգ գորչ գույնի, բնորոշ հոտով, յուղանման հեղուկ է, որը ջրի հետ խառնելիս ստացվում է կաթնագույն լուծույթ: Գործադրվում է՝ ա) 4—5 տոկոսանոց լուծույթի ձևով՝ շենքերի ախտահանման համար, բ) 1—2 տոկոսանի լուծույթի ձևով՝ կենդանիների մաշկը, մարդկանց ձեռքերը ախտահանելու համար:

6. Ֆորմալին: Գործադրվում է ա) 2 տոկոսանի լուծույթի ձևով՝ կենդանիների մաշկի ախտահանման համար, բ) 1 տոկոսանի լուծույթի ձևով՝ ձեռքերի ախտահանման համար:

7. Բյուրեղանման կարբոլաքթոլ: Գործածվում է 2—3 տոկոսանի լուծույթի ձևով՝ ձեռքերի ախտահանման համար:

8. Յոդի ալկոհոլային լուծույթ: Գործադրվում է գոջիների պորտալարի կտրված տեղին, ամեն տեսակ քերծվածքներին, վերքերին քսելու համար:

ՊՐՈՓԻԼԱԿՏԻԿ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ ԽՈՋՆԵՐԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿԱՆԽԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Բազմամյա փորձերը ցույց են տվել, որ ամելի հեշտ է հիվանդությունները կանխել, քան նրանց բուժել: Այդ տեսակետից խոզերին զանազան հիվանդություններից պաշտպանելու համար անհրաժեշտ է առաջին հերթին գործադրել ախտահանիչ (պրոֆիլակտիկ) միջոցառումներ:

Չմեռը խողերը պետք է պահվեն լուսավոր, տաք, չոր և լավ օդափոխվող մաքուր խողանոցում: Խողանոցում մաքրություն պահպանելու համար անհրաժեշտ է օրական երեք անգամ՝ առավոտը, կեսօրին և երեկոյան դոմաղբը մաքրել և դուրս թափել: Խողերի տակ միշտ պետք է փռել մաքուր և չոր ցամաք:

Խոնավության դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է գիշերը խողանոցի միջանցքներում չալ տալ հանգած կիր, իսկ ցերեկը՝ չոր փայտաթեփ:

Այն շենքում, որտեղ պահվում են ծծմայր մերուններ իրենց դոջիների հետ և ծծից կտրած դոջիները, ջերմությունը պետք է լինի 10—12 աստիճան, իսկ մնացած խմբերի խողերի շենքերում՝ 8—10 աստիճան: Հասուն բովոջ խողերի շենքում ջերմությունը կարող է լինել մինչև 3—5 աստիճան:

Պետք է նաև ուշադրությամբ հետևել խողերի մարմնի մաքրությանը: Նրանց պետք է ամեն օր մաքրել խողանակով:

Անհրաժեշտ է խողերին ամեն օր, բացի շատ ցուրտ և վատ եղանակներից, հանել դրոսանքի: Ամառը խողերը պետք է օգտվեն արոտից և պահվեն ճամբարներում:

Հենց որ նկատվի որևէ վարակիչ հիվանդության նշան, հիվանդ խողերին պետք է առանձնացնել ընդհանուր նախրից և պահել մեկուսարանում: Մեկուսարանում պետք է պահել նաև այն խողերին, որոնք սերտ չփման մեջ են եղել հիվանդ խողերի հետ: Հիվանդ խողերին առանձնացնելուց հետո պետք է խողանոցը խրնամքով մաքրել և ախտահանել: Սովորաբար այդպիսի դեպքերում դոմաղբը և ցամաքըրը այրում են, իսկ խողերի կացոցներն ու ինվենտարը լվանում են տաք սոդաջրով և ոպիտակացնում նոր հանգցրած կրի 20 տոկոսանի լուծույթով:

Ներքեմն վարակիչ հիվանդությունների տարածման պատճառը հանդիսանում են վարակիչ հիվանդությամբ սատկած կենդանիների դիակները, երբ նրանք չեն

Թաղվում, այլ մնում են փոս տեղերում, ձորերում: Անհրաժեշտ է կենդանիների դիակներն անպայման թաղել անասնադերեզմանոցում, ոչ պակաս 2 մետր խորությամբ, կամ այրել:

ԽՈՉԱՆՈՑՆԵՐԸ ՁՄԵՌՎԱ ՊԱՀՎԱԾՔԻ ՀԱՄԱՐ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼԸ

Խոզանոցները խոզերի ձմեռվա պահվածքի համար կանոնավոր և ժամանակին նախապատրաստելը ամենակարևոր պրոֆիլակտիկ միջոցառումներից մեկն է: Այդ նախապատրաստումը պետք է սկսել դարնանից, երբ խոզերին փոխադրում են արոտային պահվածքի: Ամառվա ընթացքում խոզանոցը խնամքով մաքրում են, աղբը դուրս թափում և ապա լավ ախտահանում: Ասանձնապես խնամքով պետք է ախտահանել այն խոզանոցները, որտեղ ձմեռը խոզերը հիվանդացել են որևէ վարակիչ հիվանդությամբ: Այդ խոզանոցներում պետք է հատակի տախտակները հանել, փոխել նրանց տակի կավի և հողի այն շերտը, որը ներծծված է միզահյութով:

Սխտեմատիկ կերպով, ամսական մեկ անգամ խոզանոցները պետք է ախտահանել: Ախտահանման միջոցով ոչնչացվում են վարակիչ հիվանդություններ առաջացնող միկրոօրգանիզմները: Ախտահանումը կարելի է կատարել մոխրաջրով, չհանգած կրով, քլորակրով և այլն: Պետք է ախտահանել ամբողջ խոզանոցը՝ պատերը, հատակը, առաստաղը, միջապատերը, կերատաշտերը: Վարակը խոզանոց չթափանցելու համար մուտքի առաջ դնում են մեկ արկղ՝ մեջը ախտահանիչ նյութով թրջված բարձիկ: Խոզանոց մտնողներն իրենց կոշիկները պետք է քսեն այդ բարձիկին, որպեսզի վարակը ներս չտանեն: Այդ նույն նպատակով արգելվում է կողմնակի մարդկանց առանց ֆերմայի վարիչի թույլտվությամբ խոզանոց թողնելը:

Տարին մեկ անգամ պետք է արտահանել նաև խոզանոցի շրջակայքը:

ԽՈԶԵՐԻ ԶՆՆՈՒՄԸ

Հիվանդ խոզերին ժամանակին հայտաբերելու նպատակով անհրաժեշտ է ամեն օր զննման ենթարկել Ֆերմայի բոլոր խոզերին:

ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԽՈԶԱՐՈՒԾԱԿԱՆ ՖԵՐՄԱՆ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ

Խոզաբուծական ֆերման վարակիչ հիվանդություններից զերծ պահելու համար ուրիշ տեղում ձեռք բերված խոզերը չի կարելի իսկույն թողնել Ֆերմայի ընդհանուր նախրի մեջ, այլ պետք է նախապես պահել Ֆերմայից և բանուկ ճանապարհներից ոչ պակաս, քան 0,5 կիլոմետր հեռու շենքում: Այդպիսի հեռու շենքում (կարանտինային կետ) խոզերին սպասարկում են հատուկ առանձնացված աշխատողներ, որոնք խոզաբուծական ֆերմայի մնացած աշխատողների հետ չպետք է չիման մեջ լինեն:

Կերերը, ցամքարը, ջուրը կարանտինային կետ են փոխադրում հատուկ, առանձնացված ձիերի և սայլերի միջոցով:

Խոզերի խնամքի հետ կապված բոլոր իրերը (դույլեր, կերատաշտեր, ավելներ, բահեր, կշեռք և այլն) կարանտինային կետում նույնպես պետք է առանձին լինեն:

Նոր ձեռք բերված խոզերին կարանտինային կետում պահում են 30 օր, եթե վարակիչ հիվանդություն չկա:

Կարանտինային կետը մտնելու իրավունք ունեն նրան սպասարկող անձնավորությունները, անասնաբուժական արխատակիցները և կոլխոզի նախագահը: Կարանտինային կետն այցելող անձնավորությունները

գողնոց են հաղնում և ախտահանում են իրենց կոշիկները: Դրա համար կարանտինային կետի մուտքի մոտ դրվում է ախտահանիչ նյութերով ներծծված փալասի կամ թաղիքի մի կտոր:

Արգելվում է կարանտինային կետին մոտիկ արածացնել կամ քշել բոլոր տեսակի կենդանիներին:

Խոզաբուծական Ֆերման վարակիչ հիվանդություններից պաշտպանելու համար Ֆերմայի բակում, մուտքի մոտ շինում են հատուկ «կյուվետներ»—փոսեր: Կյուվետը շինվում է բետոնից, այն հաշվով, որ ավտոմեքենայի, սայլի անիվները նրա ախտահանիչ նյութի մեջ կարողանան երկու պտույտ անել: Կյուվետի լայնությունը հավասար է բեռնատար մեքենայի լայնությանը, խորությունը՝ 25—30 սմ: Կյուվետը պետք է միշտ լցված լինի կծու նատրիումի 2 տոկոսանի լուծույթով: Ֆերման պետք է ցանկապատված լինի, որ պեպի շրջափա գյուղերից այդտեղ վարակ չբերվի:

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻՆ ԽՆԱՄՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ամեն անգամ խոզանոցը մաքրելուց հետո անհրաժեշտ է ավելները, բահերը, եղանները և ուրիշ առարկաները սուղել կրեոլինի կամ ուրիշ ախտահանիչ նյութի 2 տոկոսանի լուծույթի մեջ: Այդ նպատակով յուրաքանչյուր խոզանոցում պետք է ունենալ ախտահանիչ նյութով լցված մի տակառ, որը պետք է պահել սռանձին, փակվող մատանում:

Վարակը կոշիկների հետ ներս բերելուց խուսափելու համար խոզանոցի մուտքի մոտ դնում են փայտե արկղներ (100 սմ. երկարությամբ, 60 սմ. լայնությամբ և 10—15 սմ. բարձրությամբ), մեջը ախտահանիչ նյութ լցրած (երկու տոկոսանի Ֆորմալին կամ կրեոլին): Յուրաքանչյուր ոք խոզանոց մտնելիս պարտավոր է ախտահանել իր կոշիկները՝ ներքանը թրջելով ախտահանիչ նյութով:

Խոզերին խնամող պերսոնալին պետք է ապահովել արտահագուստով, որը պահվում է պահարանում:

Պահարանը բաղկացած է երկու բաժանմունքից. մեկի մեջ պահվում է աշխատողներին պատկանող հագուստն ու կոշիկները, մյուսում արտահագուստը՝ զուգնոցը և կոշիկները: Աշխատանքից հետո կոշիկները լվանում և արտահանում են, իսկ զուգնոցները կեղտոտվելու դեպքում լվանում են:

Խոզանոցում աշխատանքն սկսելուց առաջ և աշխատանքը վերջացնելուց հետո խոզապահները պետք է իրենց ձեռները լվան օձառով և արտահանեն: Այդ անհրաժեշտ է անել նաև աշխատանքի ընթացքում՝ ամեն անգամ կեղտերը մաքրելուց հետո: Այդ նպատակով յուրաքանչյուր խոզանոցում պետք է ունենալ լվացարան, օձառ, սրբիչ, անհրաժեշտ արտահանիչ լուծույթ (2 տոկոսանի կրեոլին, լիզոլ, բյուրեղային կարբոլաթթու և այլն):

ԻՆՁՊԵՍ ՃԱՆԱՁԵԼ ՀԻՎԱՆԻ ԽՈԶԵՐԻՆ

Հիվանդ խոզերին մեծ մասամբ կարելի է ճանաչել նրանց կեր ուտելու ձևից: Այն խոզերը, որոնք մոտենում են լավ կեր պարունակող կերատաշտերին, բայց կերը քրքրելով, կամ քիչ են ուտում կամ բոլորովին չեն ուտում, պետք է անմիջապես խնամքով գննվեն, պարզելու համար, թե արդյոք նրանց մաշկի վրա կարմիր բծեր կամ հիվանդության ուրիշ նշաններ չկա՞ն: Այդ պիսի խոզերի ջերմությունը պետք է անմիջապես չափել: Ջերմությունը չափում են հատուկ ջերմաչափի միջոցով. գործածելուց առաջ ջերմաչափը արտահանելու նպատակով սրբում են կրեոլինի, լիզոլի 2 տոկոսանի լուծույթի կամ 50 տոկոսանի դենատուրատ ալկոհոլի մեջ թրջված բամբակով: Ձեռքի ուժեղ չարժումով վերից վար թափ են տալիս ջերմաչափը, որպեսզի սնդիկի սյունիկը իջնի ջերմաչափի բարակ մասը: Խոզի ջերմությունը չափելու համար ջերմաչափը մտցնում են

նրա հետանցքի մեջ և այդտեղ պահում 3—5 բուպե: Խո-
զերի մարմնի նորմալ ջերմաստիճանը 38—40°-ն է:

Այն խոզերին, որոնք հիվանդացել են և ունեն
40°-ից բարձր ջերմություն ու կերերից հրաժարվում
են, պետք է անմիջապես խոզանոցից տեղափոխել ուրիշ
շենք: Այն վանդակը, որտեղ մնում էր հիվանդ խոզը,
ախտահանվում է:

ՈՐՏԵՂ ՊԱՀԵԼ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅԱՄԲ ՀԻՎԱՆԴԱՑԱԾ ԽՈԶԵՐԻՆ

Վարակիչ հիվանդության նշաններ ունեցող խոզե-
րին տեղափորում են առանձին խոզանոցում— մեկու-
սարանում, որը չինվում է խոզարուծական ֆերմայի
ցանկապատից դուրս, ոչ պակաս, քան 200 մետր նրա-
նից հեռու: Մեկուսարանի հետ մի կտուրի տակ կառու-
ցում են առանձին շենք դեղաբերիչ համար, սենյակ՝
աշխատող պերսոնալի համար, բաժանմունք՝ կերերի
նախապատրաստման համար, բաժանմունք՝ սատկած
կենդանիների դիահատման համար և այլն:

Հիվանդ խոզերին սպասարկում են հատկապես նը-
շանակված աշխատողներ, որոնց տալիս են գոգնոց և
կոշիկ, մեկուսարանում աշխատելու համար: Աշխատան-
քը վերջանալուց հետո գոգնոցն ու կոշիկները թողնում
են մեկուսարանում՝ պահարանի մեջ:

Հիվանդ խոզերին կերակրում են հեշտ մարսվող
կերերով (մանր աղացած վարսակ, գարի և ուրիշ հա-
տիկային կերեր, քաշած կաթ, անարատ կաթ, մսա-
ջուր, արմատապտուղներ, կանաչ առվույտ, երեքնուկ
և այլն):

Մեկուսարանի համար հատկացվում է առանձին ին-
վենտար (կերատաշտեր, դուլյեթ, բահեր և այլն), որը
չպետք է տանել ֆերմա: Մեկուսարանի աշխատողները
կարող են ֆերմայի աշխատողների հետ չփվել միայն
ֆերմայի ու մեկուսարանի տերիտորիայից դուրս, ի-
րենց սեփական հագուստով և կոշիկներով:

Մեկուսարանի, դիահերձարանի, դեղատնակի մուտքի մոտ պետք է դրված լինի ախտահանիչ լուծույթով թրջված փալատի բարձիկ:

Հիվանդ կենդանիների աղբը կուտակելու համար մեկուսարանի տերիտորիայում կառուցում են առանձին գոմաղբահոր: Մեկուսարանի տերիտորիան պետք է ցանկապատել:

ԽՈՋԵՐԻ ԱՆԿՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌԸ ԳՏՆԵԼԸ

Վարակիչ հիվանդություններից սատկած խոզերի դիակները կարող են ուրիշ խոզերի վարակման աղբյուր ծառայել: Եթե խոզը հանկարծակի է սատկում, անհրաժեշտ է ֆերմա հրավիրել անասնաբուժին՝ անկման պատճառը պարզելու համար, կամ դիակն ուղարկել մոտակա անասնաբուժական-բակտերիոլոգիական լաբորատորիան: Վարակը չտարածելու համար պետք է դիակը փոխադրել լաբորատորիա՝ պահպանելով հետեյալ կանոնները. սատկած անասունի քթածակերը, բերանը և հետանցքը փակել ախտահանիչ նյութով (3—5 տոկոսանի կարբոլաթթու, կրեոլին և այլն) ներծծված բամբակով, ապա գլուխը փաթաթել, պինդ թղթով: Դրանից հետո դիակը տեղափոխում են լավ փակվող արկղի մեջ և ուղարկում մոտակա անասնաբուժական-բակտերիոլոգիական լաբորատորիան:

ԴԻԱԿՆԵՐԸ ՀԱՎԱՔԵԼԸ

Սատկած խոզերի դիակները թաղում են լավ կառուցված անասնադեղերգմանոցներում, ոչ պակաս, քան 2 մետր խորությամբ: Դիակները տեղափոխում են հատկապես պատրաստված արկղներով, որոնք ներսից պատած են ցինկապատ կամ ներկված թիթեղով, որպեսզի դիակի հեղուկ արտաթորությունները չծծվեն արկղի փայտյա մասի մեջ և ամեն անգամ դիակը փոխադրելուց հետո հեշտ լինի արկղը ախտահանել:

Դիտելը վերցնելուց հետո նրա ընկած տեղը այրում են, ապա հողի վերին շերտը հանում են և դիակի հետ միասին տանում անասնադերեզմանոց: Այն տեղը, որից վերցրել են հողի շերտը, երկրորդ անգամ այրում են ծղոտ կամ ցախ վառելով կամ անտահանում են քլորակրով:

ԽՈՋԵՐԻ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Խոզերի ժանտախտը

Խոզերի ժանտախտը շատ վարակիչ հիվանդություն է բոլոր հասակի խոզերի համար: Խոզերը ժանտախտով կարող են հիվանդանալ տարվա բոլոր եղանակներին:

Ոչ մի վարակիչ հիվանդություն այնքան վնաս չի հասցնում տնտեսությանը, որքան ժանտախտը:

Ժանտախտի հարուցիչը շատ կայուն է: Ուժեղ սառնամանիքը չի թուլացնում ժանտախտի վարակման ուժը: Ժանտախտով հիվանդ խոզերին մորթելու դեպքում նրանց միսը աղ դնելիս 3—6 ամիս իր մեջ պահում է վարակը:

Ժանդախտի հարուցիչը արագ ոչնչանում է քլորակրի 10—20 տոկոսանի լուծույթի և կծու նատրիումի 2 տոկոսանոց լուծույթի միջոցով: Կրեոլինը, կարբոլյան թթուն, սուլեման և այլ նյութեր թույլ են ազդում նրա վրա:

Վարակված մսի կտորները $1\frac{1}{2}$ —2 ժամ լավ եփելու դեպքում վարակագրերն են դառնում: Ժանտախտով վարակված խոզերի միսը պետք է եփել մեկուսարանում կամ ուրիշ հատուկ շենքում:

Ժանտախտի հարուցիչը գտնվում է հիվանդ կենդանու բոլոր ներքին օրգաններում և հյուսվածքներում: Ժանտախտով հիվանդ խոզերի օրգանիզմից նա մեծ քանակությամբ դուրս է գալիս քթի և աչքերի արտաթորքի, մեզի և ամեղի քիչ՝ թրիքի հետ:

Խոզերի վարակումը տեղի է ունենում հիվանդ խոզերն սնողչների հետ միասին պահելիս:

Խոգերը ժանտախտով վարակվում են հիվանդ խոգերի միջոցով, թրիքով և ուրիշ արտաթորություններով կեղտոտված ջրի ու կերի միջոցով:

Վարակը ուրիշին կարող է փոխանցվել կեղտի, փոշու միջոցով, երբ դրանք ընկնում են աչքի մեջ, այլ և մաշկի քերծվածքների, ճանկոտվածքների և շնչառական ուղիների միջոցով:

Հիվանդության նշաններն իսկույն չեն երևում, այլ կենդանու օրգանիզմի մեջ ժանտախտի հարուցիչի թափանցելուց մի քանի օր հետո: Վարակման դեպքում այդ ժամանակամիջոցը տևում է 4—20 օր:

Նայած խոգերի օրգանիզմի դրությանը, այլև նրանց կերակրման ու պահվածքի պայմաններին, հիվանդության ընթացքը տարբեր է լինում:

Հիվանդության առաջին նշաններն են՝ բարձր ջերմաստիճան մինչև 41⁰ և ավելի, որոշ թուլություն: Հիվանդ կենդանիները համարյա ամբողջ ժամանակ պառկում են, թաղվելով ցամքաքի մեջ, կեր տալու ժամանակ հաճույքով չեն վեր կենում, անախորժակ են ուտում կամ հազիվ դիպչում են կերին: Շատ հաճախ նկատվում է արցունքահոսություն (լորձ թարախի հետ): Երբ հիվանդ կենդանուն ստիպում են ոտքի կանգնել, նկատվում է նրա հետույքի թուլություն, իսկ շարժվելիս՝ անկայուն քայլվածք, հետին ոտքերը իրար են դիպչում: Շուտով հիվանդի մարմնի՝ ականջի, մաշկի, մուտթի, կրծքի, փորի, ազդրերի ներքին մակերեսների վրա առաջ են դալիս մուգ-կարմիր բծեր: Այդ բծերը մատներով սեղմելիս ոչ դուրսատվում են, ոչ էլ անհետանում (ի տարբերություն կարմիր քամուց): Նկատվում է նույնպես փսխում, փորկապություն, որը հետո փոխվում է փորլուծության, երբեմն արնախառն: Որոշ կենդանիների մոտ նկատվում են նյարդային նոսպաներ, ջղաձգություններ և հետույքի կաթված:

Ժանդախտով հիվանդ հղի մերունները հաճախ վիժում են: Եթե հիվանդության վերոհիշյալ նշանները աստիճանաբար չեն թուլանում, այդ դեպքում 6—7 օր

հետո, երբեմն էլ ավելի շուտ, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք չառնելու դեպքում հիվանդությունը վերջանում է մահով:

Ժանտախտի սուր ձևի դեպքում խոզերի անկումը կարող է հասնել 80 տոկոսի: Առանձնապես մեծ է ծըծկեր դռվիների անկումը:

Երբեմն ժանտախտ հիվանդությունն ընդունում է երկարատև (խրոնիկ) բնույթ, առավելապես մատղաշների մեջ. հիվանդները տառապում են փորլուծով, որը փոխվում է փորկապության, կերը վատ են ուտում: Այդպիսի դռվիների մեջքը ծոված է լինում, գլուխը կախ ընկած, պոչը կախ տված և թրիքով կեղտոտված: Մաշկի վրա երևան են գալիս կարմիր բծեր, ապա և դարչնագույն թեփուկներ և կեղևներ (էկզեմա): Սովորաբար էկզեման երևան է գալիս փորի, ճակատի, մեջքի և ոտների վրա: Այդ տեղերում մաշկը հաստանում է, դառնում է մոխրագույն, կնճռոտ և ամբողջովին ծածկված կեղևներով: Այդպիսի խոզերը հաճախ սատկում են:

Սուր ձևի ժանտախտից սատկած խոզերի դիակները հերձելիս կարելի է հայտնաբերել կարմիր կետեր կոկորդում, թոքերում և երիկամների վրա: Դրանք շատ բնորոշ են համարվում ժանտախտի համար: Փայծաղի եղերքներին երբեմն երևում են սխևոի մեծության մուգ-կարմիր թմբիկներ: Կարմիր կետեր են նկատվում ստամոքսի, աղիքների և ստոծանու արտաքին թաղանթների վրա: Արյան կարմիր կետեր նկատվում են նաև մյուս ներքին օրգանների վրա:

Երբեմն ժանտախտին զուգակցում է ուրիշ որևէ հիվանդություն (պարատիֆ և այլն):

Ժանտախտի տաջն առնելու համար անհրաժեշտ է ձեռք առնել հետևյալ միջոցները.

1. Խոզեր գնել այն չրջաններից ու տնտեսություններից, որտեղ խոզերի ժանտախտ չկա:

2. Խոզերին երկաթուղով փոխադրել խնամքով մաքրած և ախտահանված վազոններում և բեռնելուց

առաջ նրանց սրտիկէլ հակաժանտախտային շիճուկով (պատսիվ) :

3) Տնտեսությունը նոր բերված խողերին 30 օր պահել առանձին՝ Փերմայի հիմնական նախիրից հեռու, անպայման անասնաբուժի հսկողութեան տակ :

4. Կեր, ցամքար, կենդանիներ, միս և այլն չզննել այն տնտեսություններում ու չըջաններում, որտեղ խողերը հիվանդ են ժանտախտով :

5. Խողաբուժական Փերմային մոտիկ դանվոզ որեէ տնտեսութեան մեջ ժանտախտ երևալու դեպքում, անմիջապէս դեպի Փերման բերող բոլոր ճանապարհներին պահակներ կարգել և արգելել կողմնակի մարդկանց ու փոխադրական միջոցների մուտքը խողաբուժական Փերմա : Դրա հետ միաժամանակ ուշադիր հրահողութուն սահմանել Փերմայի խողերի նկատմամբ : Անհրաժեշտութեան դեպքում անասնաբուժական պերսոնալը պետք է հակաժանտախտային սրտիկով կատարի բոլոր խողերին :

6. Աշխատանքի նոր ընդունվածներին չթողնել խողերին խնամելու՝ առանց նախապէս նրանց հազուստն ու կողիկները ախտահանելու :

7. Ճաշարանի մնացորդները տնտեսություն փոխադրել այնպէս, որ վարակը նյս ու այն կողմ չտարածվի և կերցնելուց առաջ դրանք խնամքով եփել :

8. Փերմայի աշխատողների սեփական խողերը պահել Փերմայի արոտից հեռու :

Վարակված վայրում ժանտախտի վերացման միջոցառումները .

1. Խողերի մեջ ժանտախտ, հիվանդութեան նշաններ երեւալու դեպքում, տնտեսութեան ղեկավարները և խողատերերը պարտաւոր են՝

ա) Հայտնել այդ մասին անասնաբուժին կամ բուժակին :

բ) Մինչև հիվանդությունը որոշելը դադարեցնել խողերի վաճառքը և տնտեսություն բերելն ու տանելը :

ինչպես նաև տնտեսությունից միս և ուրիշ մթերքներ, այլ և կաշվեղեն դուրս տանելը:

դ) Հիվանդ և բարձր ջերմաստիճան ունեցող խոզերին տեղափոխել մեկուսարանում կամ խոզանոցից հեռու, առանձին շենքում, նրանց խնամքի համար նշանակելով առանձին պերսոնալ, ինվենտար և փոխադրական միջոցներ:

զ) Մաքրել և ախտահանել այն խոզանոցը, որտեղ հայտնաբերված են ժանտախտի նշաններով հիվանդ խոզեր և այդտեղից չտեղափոխել խոզերին ուրիշ խոզանոց, որտեղ գտնվում են առողջ խոզեր և ընդհանրապես:

ե) Ստուգած խոզերի դիակները պահել առանձին շենքում մինչև անասնաբուժի գալը:

զ) Կատարել անասնաբուժական պերսոնալի՝ ժանտախտի վերաբերյալ առաջադրած պահանջները:

ԽՈԶԵՐԻ ԱՐՅՈՒՆԱՀՈՍ ՍԵՊՏԻՑԵՄԻԱ

Արյունահոս սեպտիցեմիան առաջանում է հատուկ միկրոբներից, որոնք կոչվում են երկրեևու բացիլներ: Այս բացիլները չափ լայն չափով տարածված են բնության մեջ և կարող են հիվանդություն առաջացնել ամեն տեսակ ընտանի անասունների մեջ: Նրանք սովորաբար գտնվում են հողի մեջ, դանդաղահոս կամ կանգնած ջրերում, ինչպես նաև բոլորովին առողջ անասունների մարմնի մեջ՝ նրանց մարսողական և շնչառական ուղիներում, և նորմալ պայմաններում ախտածին չեն, այսինքն հիվանդություն չեն առաջացնում: Որոշ, դեռևս լավ չուսումնասիրված արտաքին պայմանների ազդեցությամբ տակ այդ միկրոբները դառնում են վարակելու ընդունակ: Մյուս կողմից օրգանիզմի դիմադրողականությունը թուլացնող պայմանները՝ պաղելը, հոգնածությունը, երկաթուղով տեղափոխելը, սակավարյունությունը, կերի փոփոխությունը, փչացած կերը, քաղցը, այլ հիվանդու-

թյունները նպաստում են այս բացիլներին ուժեղացման և տվյալ անասունին վարակելուն։ Մարսողական և շնչառական օրգանների կենդանական պարապիտները իրատ հեշտացնում են վարակի մուտքը օրգանիզմի մեջ։ Ուժեղացած այդ միկրոբները հետագայում արդեն ընդունակ են դառնում վարակելու բոլորովին առողջ անասուններին։ Դրանով է բացատրվում այն, որ հիվանդությունը որոշ տեղերում առաջանում է ինքնաբերաբար՝ առանց ուրիշ վարակ մուտք գործելու։

Արյունահոս սեպտիցեմիայի միկրոբները համեմատաբար քիչ դիմացկուն են. արեվի ճառագայթները ներանց չառ արագ ոչնչացնում են. 58⁰ ջերմությունը ոչնչացնում է նրանց 20 րոպեում. նույնպես հեշտ ու արագ ոչնչացնում են ախտահանիչ նյութերը։

Արյունահոս սեպտիցեմիայով հիվանդանում են ավելի մեծահասակ խոզերը, շատ հաճախ խոզերի ուրիշ հիվանդությունների, մասնավորապես խոզերի ժանտախտի հետ համատեղ։

Սկզբնական շրջանում խոզաբուծական տնտեսություն մեջ արյունահոս սեպտիցեմիան կարող է առաջանալ ինքնուրույն կերպով՝ աննպատ հողային սլայմանների և ավելի հաճախ օրգանիզմը թուլացնող պայմանների ազդեցության տակ. սակայն հետագայում հիվանդ խոզը կարող է վարակել նաև մյուս միանգամայն առողջ խոզերին։ Հիվանդների արտաթորանքի, մանավանդ հազի միջոցով արտադրված լորձը պարունակում է մեծ քանակությամբ ախտածին միկրոբներ։ Հիվանդությունը խոզերից երբեմն կարող է անցնել նաև ուրիշ անասուններին, օրինակ ոչխարներին, հավերին։

Նշանները։ Օրգանիզմի մեջ միկրոբների մուտք գործելուց 24—48 ժամ հետո հիվանդության նշանները սկսում են երևան դալ։ Հիվանդության բռնկման սկզբնական շրջանում սովորաբար հիվանդությունը լինում է շատ սուր ձևով. ջերմաստիճանը լինում է 41⁰

և ամենի իտարձր, լորձաթաղանթները կապտում են, խողերը թուլանում են, կերից հրաժարվում են, թաղվում են ցամքարի մեջ, խոչ արոտավայրում պառկում են նախերեկի հետո: Ականջի տակ, վզի վրա և կողքերում կարմիր լայն բծեր են առաջանում, որոնք սեղմելով մասամբ ունհետանում են. ըկի հատվածն ուռչում է և շնչառությունը դժվարանում: Ողերն ընդունում են նստած շան դիրք: Ապա շնչառությունն ուղեկցվում է խոխոցով և խողերը կարող են խեղդամահ լինել: Բկի ուռուցքը լինում է պինդ, տաք և կաշին՝ թունդ կարմիր ու արագությամբ տարածվում է: Հիվանդը 12—24 ժամվա ընթացքում կարող է սատկել:

Հետագայում խողերը սովորաբար հիվանդանում են սուր ձևով՝ պլեմրայի և թոքերի սուր բորբոքման նշաններով, նկատվում է բարձր ջերմություն, հազ, շնչառության դժվարություն, կրծքի վանդակը լինում է խիստ ցավոտ. քթից լսրձ է հոսում. ապա հազը դադանում է ամենի հաճախակի և ուժեղ. շնչառությունն ամենի է դժվարանում. հիվանդը խիստ նիհարում է, հազվիվ կարողանում է ոտքի կանգնել. երբեմն աչքերը թարախակալում են. վերջում առաջանում է լուծ, երբեմն արյունախառն:

Հիվանդության այս ձևը տևում է սովորաբար մի քանի օր: Շատ քչերն են լավանում. հիվանդությունը մեծ մասամբ ստանում է խրոնիկ բնույթ. հիվանդության սուր արտահայտություններն աստիճանաբար թուլանում են, սակայն թոքերի հիվանդության նշանները երկար են մնում: Ողը ժամանակ առ ժամանակ հազում է, շնչառությունը դժվարանում է, կերը ախորժակով չի ուտում, երբեմն հողերն էլ են ուռչում, վերջում առաջանում է փորլուծ և 3—6 շաբաթ հետո կենդանին բոլորովին հյուժված վիճակում սատկում է:

Բուժումը և պրոֆիլակտիկան: Հիվանդ խողերին բուժելու համար հատուկ դեղորայք չկան: Միայն հիվանդության հենց սկզբում կարելի է սրսկել հատուկ

չիջուկ արյունահոս սեպտիցեմիայի դեմ, և կարիք եղած դեպքում կրկնել սրտիւմը:

Հիվանդության տարածման առաջն առնելու համար պետք է անմիջապես մեկուսացնել հիվանդ խոզերին, խոզանոցներն ու կերամասները խնամքով ախտահանել, սատկած խոզերի վարակված օրգանները, հիվանդների արտաթորանքը և աղբը ոչնչացնել, խոզերի կերակրման, խնամքի և պահպանման պայմանները լավացնել: Առողջ խոզերի վարակման առաջն առնելու համար պետք է նրանց սրտկել հատուկ շիճուկ՝ արյունահոս սեպտիցեմիայի դեմ:

ԽՈԶԵՐԻ ՊԱՐԱՏԻՖԸ

Խոզերի պարատիֆը վարակիչ հիվանդություն է: Պարատիֆով հիվանդանում են գոջիները մինչև 4 ամսական հասակը: Հասուն խոզերը պարատիֆով չեն հիվանդանում: Թեև պարատիֆ հիվանդությունը պատահում է կլոր տարին, սակայն մասսայական հիվանդության դեպքեր լինում են մեծ մասամբ զարնանն ու աշնանը և երբեմն գոջիների շատ խոշոր կորուստներ է առաջացնում:

Պարատիֆ հիվանդությունը տնտեսություններում հաճախ առաջանում է առանց վարակը դրսից ներմուծվելու, որովհետև պարատիֆի հարուցիչը գտնվում է առողջ խոզերի ու գոջիների աղիքներում, առանց ներանց որևէ վնաս տալու: Միայն այն դեպքում, երբ մի շարք աննպաստ պայմանների հետևանքով (չենքի նեղվածք, կեղտոտություն, խոնավություն, վատ լուսավորություն, վատ կեր, վիտամինների և հանքային նյութերի պակասություն, շարժումների պակասություն և այլն) գոջիների օրգանիզմը թուլանում է, պարատիֆի միկրոբները գլուխ են բարձրացնում և հիվանդություն առաջացնում: Պարատիֆի հարուցիչի հիվանդաժան հատկությունն այդ դեպքում այնքան ուժեղ չլինում, որ նա հետագայում արդեն վտանգավոր է:

դառնում ոչ միայն թուլացած, այլև բոլորովին առողջ, նորմալ դարգացող գոջինների համար:

Առողջ գոջինները վարակվում են վարակված կերով, խմելու ջրով, այլ և երբ հիվանդ գոջիններին պահում են առողջների հետ միասին:

Պարատիֆի միկրոբի կայունությունը բավական մեծ է. նա պահպանվում է՝ 1) խմելու ջրի մեջ և հողի վերին շերտում 4 ամիս, 2) գոջինների հողի մեջ թաղված գիակների մեջ՝ 160 օր, 3) դոմադրում՝ 36 օր:

Պարատիֆի միկրոբն արագ ոչնչանում է արևի ճառագայթներից, եփելուց. ախտահանիչ նյութերով՝ կարբոլաթթվի և կրեոլինի մեկ տոկոսանի լուծույթներով՝ ոչնչանում է 1 րոպեում, երկաթի արջասպի 2,5 տոկոսանի լուծույթով՝ 3 րոպեում, Փորմալինի 0,1 տոկոսանի լուծույթով՝ $1\frac{1}{2}$ ժամում, կրակաթի 1 տոկոսանի լուծույթով՝ 10 րոպեում, պղնձի արջասպի 1 տոկոսանի լուծույթով՝ 3 րոպեում:

Պարատիֆի ծածուկ շրջանը տևում է 3 օրից մինչև մեկ ամիս:

Պարատիֆն ընթանում է 2 ձևով՝ սուր և խրոնիկ: Սուր ձևի դեպքում (որ հազվադեպ է լինում) ջերմությունը բարձրանում է մինչև 41—41,5 աստիճան: Կենդանին իրեն ընկճված է զգում, կերից հրաժարվում է, երբեմն արնախառն լուծ է ունենում: Հիվանդության վերջում ախանջների, վզի վրա, կրծքի ներքին մասում, փորի վրա և շեքերում կարմիր — մանուշակազույն գունավորում է առաջանում:

Հիվանդ կենդանին սատկում է 1—3 օրից հետո:

Խրոնիկ ձևի դեպքում (որ ամբողջ հաճախ է լինում) հիվանդությունը տևում է 2-ից մինչև մի քանի շաբաթ: Հիվանդության գլխավոր նշանը փորլուծն է, որը երբեմն դադարում է և աղա նորից երևան գալիս:

Հիվանդ գոջինները դանդաղ են աճում, աստիճանաբար նեխարում են և 100-ից 70-ը սատկում են՝ երբ բոլորովին հյուծվում են:

Երբեմն պարատիֆ հիվանդությունը ճանաչելը դժվար է լինում, որովհետև այդ հիվանդությանը հաճախ ուղեկցում է խոզերի ժանտախոր: Ստատիվ գոջինների դիախնները հետազոտության համար ուղարկվում են լաբորատորիա կամ անասնաբույժ է հրավիրվում:

Խոզերի պարատիֆ հիվանդությունը կանխելու համար անհրաժեշտ է ձեռք տանել հետևյալ միջոցառումները.

1. Փորլուծ և բարձր ջերմություն ունեցող բոլոր գոջիններին անմիջապես պետք է առանձնացնել և պահել մեկուսարանում, նրանց խնամքը հանձնարարել առանձին աշխատողի, նիհար-թուլակաղմ, անհուսալի հիվանդ գոջիններին խոտանել:

2. Ծծից կտրած կամ ծծկեր առողջ գոջիններին մերսուրի հետ միասին խնամքով լվալ օճառով և սպաղիքային կամ լիզոլի անոսանի լուծույթով, որից հետո նրանց տեղափոխել մաքուր, բնդարձակ և նախապես ախտահանված կացոցներում՝ նույն խոզանոցում:

Տարվա ցուրտ ժամանակ կարելի է գոջիններին լվալ միայն այն պայմանով, որ լվանալուց հետո նրանք սրահվեն տաք խոզանոցներում և նրանց տակ առատ յամքար փռվի:

3. Այն կացոցները կամ ամբողջ խոզանոցը խոզերի խնամքի բոլոր առարկաների հետ միասին, որտեղ հայտնաբերված են ռարատիֆով հիվանդներ, պետք է խնամքով մաքրել ու ախտահանել կրակաթով:

Պարատիֆի տեսակետից անբարեհույս խոզանոցից գոմաղբը պետք է դուրս տանել և թափել կենդանիների համար անմատչելի մի տեղ, կույտերով դարսել, ինչպես խոզերի ժանտախորի դեպքում, և միայն ինքնատաքացումից հետո փոխադրել՝ դաշտ և լյնել հողի տակ:

5. Խնամքի բոլոր առարկաները՝ կերոտաչառերը, դուլիբը, բահերը, ավելները, եղանները և այլն, լուրաքանչյուր անգամ կերակրելուց և մաքրելուց հետո

լվալ և ախտահանել. այդ նպատակով խոզանոցի յուրաքանչյուր բաժանմունքում պետք է դնել մի վոքը տակաո՝ կրեոլինի 2 տոկոսանի լուծույթով:

6. Ամառը բոլոր առողջ գոջիններին տանել մարզուր աւելում կառուցված ճամբարները:

7. Անհրաժեշտ է բոլոր մատղաշներին կերակրել բաղմապան, սննդարար և վիտամիններով հարուստ կերերով (ամառը՝ կանաչ, ձմեռը՝ առվույտ, գազար և այլն), այլ և հանքային կերերով՝ աղ, ոսկորի ալյուր, կալիճ, ածուխ և այլն:

Ոռոգանոցը ախտահանելուց հետո աշխատողների տրամադւումը և կոչիկները լվալ և ախտահանել:

ԳՈՋԻՆՆԵՐԻ ՊԱՐԱՏԻՖԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Երբ պարզվում է, որ տնտեսության մեջ գոջինների պարատիֆ կա, նրանց խնամքով զննում են և չափում նրանց ջերմաստիճանը:

Արտաքին նշանների և ջերմաստիճանի հիման վրա գոջինները բաժանում են խմբերի և նայած հիվանդության աստիճանին ու բնույթին, նրանց սրսկրւմ են տարբեր քանակով չիճուկ՝ պարատիֆի դեմ: Այդ աշխատանքը կատարում է անասնաբուժական պերսոնալը:

ԳՈՋԻՆՆԵՐԻ ՇՆՉԱՌԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆՆԵՐԻ ԲՈՐԲՈՔՈՒՄ

(Էնգոտտիկ բրոնխոպնեվմոնիա)

Այս հիվանդությունն առաջանում է այն դեպքում, երբ գոջիններին պահում են խոնավ, մութ և վատ օդով խոխովոդ, սառն հատակ ունեցող խոզանոցներում, երբ նրանց վատ են կերակրում ու խնամում, երբ գոջինները չարժման մեջ քիչ են լինում կամ բոլորովին չեն լինում:

Այդ հիվանդությանն առանձնապես տրամադիր են

ծծից կտրած գոջինները, այլ և ծծկեր գոջինները, որոնք հաճախ ամբողջ սերնդով սատկում են: Այդ հիվանդությունը նկատվում է նաև ավելի հասակավոր մատղաշների մոտ: Հիվանդության առաջին նշաններն են՝ փուշտոց և թեթև հազ, երբեմն դրան նախորդում է փորլուծը և գոջինները կերն ակորժակով չեն ուտում: Դրանից հետո հազն ուժեղանում է, գոջինները թուլանում են, շնչառությունն արագանում է ու տաքությունը բարձրանում մինչև 40,5 աստիճան և ավելի: Մարտոգության խանդարման հետևանքով ակորժակն այլասերվում է. հիվանդները գոմաղբաջուր են խմում և ծղոտ ուտում: Հիվանդ գոջինների մոտ հաճախ նրկատվում են բծեր ակտնջի, գլխի և պոչի մաշկի վրա, մանր բշտիկների ձևով: Հետագայում այդ բշտիկները տրաքվում են և նրանց միջից դուրս է հոսում կաշող հեղուկ, որը ծածկում է մաշկը, մազերն իրար կպցնում, չորանալուց հետո դառնում է մուգ կեղև (թեփանման է կզեմա): Հիվանդությունը մեծ մասամբ 3-6 շաբաթից հետո վերջանում է մահով:

Որոշ գոջիններ լավանում են, սակայն նրանց հազը երկար ժամանակ մնում է և նրանք այնպիսի աճ չեն տալիս, ինչպես առողջ գոջինները:

Այս հիվանդության դեմ պայքարելու հիմնական միջոցառումներն են՝

1. Վարազներն ու մերուռները պետք է լինեն առողջ և ամուր, նրանք լավ պետք է նախապատրաստված լինեն զուգավորման և ծնի համար, որպեսզի նրանցից կենսունակ և ամուր գոջիններ ստացվեն:

2. Ծծմայր մերուռները և ծծից կտրած գոջինները պետք է տեղավորվեն ընդարձակ, լուսավոր, տաք հատակ և առատ ցամքար ունեցող ու լավ օդափոխվող խոզանոցներում:

3. Բոլոր նորածին մատղաշներին 5 օրական հասակից անհրաժեշտ է ապահովել հանքային կերերով (ածուխ, կավիճ, ոսկրալյուր) և բոված հատիկով, իսկ ավելի բարձր հասակի ծծկեր գոջիններին և ծծից կտրած

բաժներին, բացի այդ, նաև վիտամինային կերերով (առվյուտ, արմատապտուղներ և այլն) :

4. Սնհուսարի հիվանդ գոջիներին պետք է մոբթել, իսկ մնացած հիվանդներին առանձնացնել, նրանց համար ստեղծելով կերակրման ու խնամքի լավ պայմաններ :

ԽՈԶԵՐԻ ԴԻՋԵՆՏԵՐԻԱ

Խոզերի դիզենտերիան վարակիչ հիվանդություն է, որի ժամանակ լինում է փորլուծ, երբեմն արյունախառն : Դիզենտերիայով հիվանդանում են ամեն հասակի խոզերը, իսկ առանձնապես տրամադիր են դիզենտերիային մինչև 6—7 ամսական մատղաշները :

Խոզերը դիզենտերիայով կարող են հիվանդանալ տարվա բոլոր եղանակներին, ընդ որում ամառը, մանավանդ խոզերին ճամբարներում պահելիս և ճիշտ կերակրելիս դիզենտերիան զգալիորեն նվազում է և երբեմն բոլորովին անհետանում : Երբեմն այդ հիվանդությամբ վարակվում են ամեն հասակի խոզերը :

Դիզենտերիայի բռնկմանը նպաստում են պահվածքի, կերակրման ու խնամքի պայմանները, այն է՝ խոզանոցի նեղվածքությունը, կեղտոտությունը, խոնավությունը, խոզերին կուշտ կերակրելը, վատ մարսվող և անորակ կերեր կերցնելը, հանքային և վիտամինային կերերի պակասությունը, ոչ բավարար տեղությամբ զբոսանքները կամ զբոսանքի բոլորովին բացակայությունը, որոնց հետևանքով գոջիների բարձր անկումներ են լինում :

Խոզերը դիզենտերիայով վարակվում են թրիքով կեղտոտված կերերի և ջրի միջոցով : Կարող են վարակվել նաև առողջները հիվանդների հետ միասին պահելիս կամ երբ առողջ կենդանիներին սահում են այն շենքերում, որտեղ եղել են դիզենտերիայով հիվանդ խոզեր, որովհետև այդ հիվանդության վարակը կարող է պահպանվել բավական երկար ժամանակ :

Մի անգամ դիզենտերիայով հիվանդացած գոջինները նորից կարող են հիվանդանալ տարբեր ժամկետներում:

Դիզենտերիա հիվանդությունը տնտեսության մեջ կարող է մուտք գործել ուրիշ տնտեսությունից բերված խոզերի միջոցով:

Սոզերի դիզենտերիայի դեպքում փարակվելուց մինչև հիվանդանալը տևում է 4-ից մինչև 20 օր, իսկ որոշ դեպքերում՝ ավելի երկար:

Հիվանդության նշանները: Հիվանդության սկզբում ջերմությունը բարձրանում է մինչև 41° և ավելի, մի քանիսը, տոհմնապես ծծկեր գոջինները, փսխում են: Դրա հետ միաժամանակ, կամ դրանից անմիջապես հետո սկսվում է փորլուծ: Հետագայում ջերմությունը մնում է նորմալի սահմաններում, երբեմն բարձրանալով մինչև 40,2—40,7 աստիճան: Նայած հիվանդության տեխնոլոգյանն ու բնթացքին, յորձախառն արտաթորանքը լինում է տարբեր գույնի—մոխրագույն, սև, կրանաչավուն, սուրճի գույնի, գեղին և այլն: Երբեմն արտաթորանքի մեջ արյուն է նկատվում:

Հիվանդ կենդանիները կորցնում են նորմալ ճաշակը և սկսում են ուտել կեղտոտ ծղոտացած քարը, կղկղանք, գոմաղբահյութ: Երբեմն գոջինների աչքի թարթիչներն իրար են կպչում, կաշվի վրա (ավելի հաճախ ձմեռը և գաբնանը) ձարմիր բծեր են երևան գալիս, իսկ հետո դարչնագույն թեփուկներ ու կեղանքներ (էկզեմա):

Հիվանդության սուր ձևի դեպքում կենդանու ջերմությունը զգալիորեն բարձրանում է (մինչև 41 աստիճան և ավելի), նա կերից բոլորովին հրաժարվում է, ոտքի կանգնել չի կարողանում: Եթե ալդալիսի հիվանդ կենդանիներին չեն բուժում, նրանք 1—2 օրից հետո սատկում են:

Դիզենտերիան կարող է բնթանալ միաժամանակ ժանտախտի ու պարատիֆի հետ, այդ պատճառով չափազանց դժվար է որոշել գլխավոր հիվանդությունը:

Այդպիսի դեպքերում պետք է հրավիրել անասնաբու-
ժին, որովհետև ժամանակին և ճիշտ կերպով հիվան-
դության պատճառը պարզելուց է կախված նրա դեմ
մղվող պայքարի հաջողությունը:

Դիզենտերիան կանխելու համար անհրաժեշտ է
խոզերի կերակրումը և խնամքը լավացնել, շենքում և
բակում մաքրություն պահպանել ու ախտահանում
կատարել: Ծծկեր գոջինների զբոսանքի համար հա-
կացնել առանձին մաքուր տեղ, ուր չթողնելով հասուն
խոզերին ու մատղաշներին: Խոզերի կացոցներում պա-
րաստում են տաք տեղ՝ պառկելու համար, որպեսզի
նրանց փոքր տաք մնա:

Դիզենտերիայով հիվանդ խոզերին բուժում են
«օսարսոք» պրեպարատով, անասնաբուժի ղեկավարու-
թյամբ:

ԽՈԶԵՐԻ ԺԻՃՎԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ Ասկարիդոզ

Ասկարիդոզը ճիճվային հիվանդություն է, որն ա-
ռաջացնում են՝ ասկարիդ կոչվող ճիճուները:

Ասկարիդ ճիճուներով վարակվում են առավելա-
պես 3—9 ամսական մատղաշները, իսկ հասուն խոզերը՝
հազվադեպ:

Խոզերի մոտ ասկարիդները գտնվում են բարակ
աղիքներում, որտեղ էլ ասկարիդները ձու են դնում:
Օրվա ընթացքում յուրաքանչյուր էլ ասկարիդ կարող
է դնել 200 հազար ձու, որոնք թրիքի հետ դուրս են
դալիս, ընկնում են հողի, ջրի մեջ և այլն: Ասկարիդի
ձվերը վարակիչ են դառնում 15—25 օր հետո:

Խոզերը ասկարիդոզով վարակվում են, երբ ուտում
են ասկարիդի հասուն ձվերով վարակված կերեր: Կե-
րի հետ մեկտեղ կուլ տված հասուն ձվերից բարակ ա-
ղիքներում դուրս են դալիս թրթուռներ, որոնք թա-
փանցում են աղիքի պատերի մեջ և անցնում արյան
մեջ, ապա թոքերը, իսկ այգաեղից շնչափողի ու կո-
նյուրգի միջոցով անցնում են բերանը:

Բերանից կերի կամ թքի հետ թրթուրները նորից կուլ են գնում և ընկնում են բարակ աղիքները, որտեղ նրանք մեծանում են և նորից սկսում են ձու գնել:

Սողերի աղիքներում ասկարիդներն արտադրում են թունավոր նյութեր (տոկսիններ), որոնք առաջացնում են կենդանու խրոնիկ թունավորում: Դրա հետևանքով խանգարվում է կենդանու մարսողությունը, նրա ուժերը թուլանում են, նիհարում է, առաջանում է արյան պակասություն ու երբեմն էլ մահ:

Եթե ասկարիդների թրթուրները մեծ թվով թափանցում են թոքերը, կարող է առաջանալ թոքերի բորբոքում, իսկ եթե նրանք լեղատար անոթի միջով անցնում են լյարդի մեջ, առաջանում է լյարդի բորբոքում:

Կենդանու առողջ ժամանակ այդ հիվանդությունը կարելի է ճանաչել թրիքի մեջ միկրոսկոպով ձվեր հայտարեբերելու դեպքում:

Ասկարիդոզը կանխելու հիմնական միջոցառումները: Անհրաժեշտ է ամեն օր և խնամքով գոմաղբը հավաքել և կույտ կազմել՝ ինքնատաքացման համար: Հետևել, որ ջուրը, կերերը, կերատաշտերը չկեղտոտվեն խոզերի թրիքով: անտեսությունը նոր բերված խոզերին կարանտինում գտնված ժամանակ հետադռտել ասկարիդների նկատմամբ, իսկ եթե այդ հնարավոր չէ, բուժել սանտոնինով: Ամսական 1—2 անգամ խոզանոցի հատակը լվալ եռացրած ջրով: Արոտավայրում խոզերի վարակումը կանխելու համար ամեն 10—30 օրը փոփոխել արածելու տեղերը և օգտագործված արոտակոորում երկբորդ անգամ արածեցնել միայն 12 ամիս հետո:

Սողերի աղիքներից ասկարիդները հեռացնելու համար գործադրում են սանտոնին և կայոմել (սանտոնինի դոզան 0,05 գրամ 1 կգ. կենդանի քաշին, կայոմելի դոզան՝ 0,03 գրամ 1 կգ. կենդանի քաշին): Սանտոնին տրվում է կերի նվազագույն քանակի հետ:

Սանտոնին տալուց առաջ խոզերին քաղցած են պա-

հում ոչ պակաս, քան մեկ օր և դեղը տալուց հետո՝
3—4 ժամ:

Սանտոնին տալուց հետո դուրս եկած ասկարիդ-
ները հավաքում ու ռնչացնում են (եռացրած ջրով): Այն
կացոցներում, որտեղ դառնում էին ասկարի-
դոզով հիվանդ խոզերը, խնամքով մաքրում են աղբը,
նրանց հատակը և միջապատերը հատակից 0,5 մետր
բարձրությամբ թրջում են եռման ջրով և լավ լվա-
նում: Տաս օր խոզերին կացոցից դուրս չեն թողնում:
Երկու շաբաթ հետո խոզերի զբաղեցրած կացոցները
նույն ձևով մշակում են, իսկ խոզերի մաշկը լվանում
են տաք ջրով և օճառով՝ խոզանակի միջոցով:

ՖԻՆՆՈԶ

Խոզերի ֆիննոզը ճիճվային հիվանդություն է, որն
առաջացնում են ժապավենաձև ճիճվի—սոլիտերի սաղ-
մերը:

Սոլիտերը մի երկար (ժապավենի նման) ճիճու է.
նա բաղկացած է առանձին մասնիկներից և ապրում է
որպես պարազիտ մարդու աղիքներում: Սոլիտերի
մասնիկները պարունակում են ձվեր: Հասած մասնիկ-
ները անջատվում են և կղկղանքի հետ դուրս են գալիս:

Խոզը ֆիննոզով հիվանդանում է, երբ ուտում է
սոլիտերի ձվեր պարունակող մարդկային կղկղանք:
Այդ ձվերից խոզի աղիքներում դարգանում են սաղ-
մեր, որոնք աղիքի պատերով թափանցում են մկանների
(մսի) մեջ և այնտեղ առաջացնում բշտիկներ — ֆին-
ներ:

Եթե մարդն օգտագործում է ֆիննոզ խոզամիսը
ոչ լավ եփած կամ վատ տապակած վիճակում, այդ
դեպքում նրա աղիքներում այդ ֆիններից դարգանում
է հասուն ճիճու—սոլիտեր:

Ֆիննոզը ճանաչելը շատ դժվար է, որովհետև ֆին-
նոզով վարակված կենդանին մեծ մասամբ հիվանդու-
թյան խիստ նշաններ ցույց չի տալիս: Սովորաբար

այդ հիշանդությունը ճանաչում են կենդանուն մորթե-
լուց հետո (ծամեղու մկանների, սրտի, լեզվի կտրված-
քը) :

Խոզերի ֆիննոզի բուժման համար ոչ մի միջոց
չկա, ամբողջ պայքարը նրա դեմ վարակումը կանխելն
է :

Հիմնական կանխիչ միջոցները : Հետեւել, որ խոզա-
բուծական ֆերմայի տերիտորիան մարդկային կղեր-
պանքով չկեղատուի : Դրա համար խոզաբուծական
ֆերման խոզերի զբոսանքի և արտախտեղից առանձնա-
ցած վայրերում պետք է ունենա բավարար քանակու-
թյամբ և կարգին արտաքնոցներ մարդկանց համար :

Խոզերին առանց հսկողության չթողնել կոլխոզի
տերիտորիայում :

Խոզերի խնամքը չհանձնարարել սովիտերով հի-
վանդ մարդկանց :

Խոզերի միսը պետք է պարտադիր կերպով անաս-
նաբուծական ղնման ենթարկվի :

Թեթև կերպով ֆիննոզով վարակված միան ուտելու
համար պիտանի է միայն խնամքով երկու ժամ եփելուց
հետո :

Ֆիննոզով խիստ վարակված խոզամիսը խոտանում
են և ուղարկում ուտիլիզացիոն կետը :

ԽՈԶԵՐԻ ՄԱՇԿԱՅԻՆ ԵՎ ՊԱՐԱԶԻՏԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Քոս

Խոզերի քոսն առաջանում է քոսի տիզերի միջոցով :

Քոսի տիզերը բնակվում են գլխի մաշկի արտաքին
շերտերում (էպիդերմիս), առանձնապես աչքերի ու ա-
կանջների շուրջը, մեջքի, իրանի, կողքերի և ազդրերի
ներքին մակերեսների մաշկի վրա. երբեմն նրանք բնա-
կավում են ամբողջ մաշկի մակերեսի վրա :

Էգ տիզը թափանցելով մաշկի արտաքին շերտը,

այնտեղ ձու է դնում (օրական 2—3 հատ, երբեմն 4 հատ, իսկ ամբողջ կյանքում 20—40 ձու)։ Զվերից մոտափութապես 48 ժամ հետո դուրս են գալիս թրթուրներ։ Այդ թրթուրները, նպաստավոր պայմաններում, 2—3 չարաթում դառնում են հասուն տիգեր։

Կենդանու մարմնի վրա է գ տիգերն ապրում են 3—6 չարաթ, իսկ արունները՝ 5—6 չարաթ։ Կենդանու մարմնից դուրս (հատակին, պատերի վրա և այլն) տիգերն ապրում են 10—19 օր։

Պոգերը բոսով վարակվում են գլխավորապես հիվանդների հետ անմիջականորեն շփման մեջ լինելիս, մանավանդ երբ նրանք մի տեղում խոնաված են պահվում։

Քոսը կարող է տարածվել նաև խոզերի խնամքի իրերի և ցամքաքի միջոցով։

Քոսը կարող են իրենց հազուստի և ձեռների միջոցով տարածել խոզերին սպասարկողները։

Քոսով վարակվելու ավելի տեղատու է մատ անողի կամ հիվանդության հետևանքով թուլացած խոզերը։

Քոսի դեպքում կենդանու մաշկի վարակված տեղերը խիստ քոր են գալիս։ Քոսով վարակված խոզերի մաշկի վրա առաջանում են չոր թեփանման կեղևներ, ապա մաղը թափվում է, առաջանում են մոխրագույն սպիտակ կեղևներ. այդ կեղևները, կեղտոտվելու հետևանքով, մեծ մասամբ գորչ-սև գույն են ստանում։ Վարակված տեղում մաշկը աստիճանաբար հաստանում է, առաջացնելով հաստ ծալքեր, որոնց արանքում առաջանում են մակերեսային խոցեր և պինդ ուռուցքներ։ Հիվանդությունը դանդաղ է զարգանում և ծանր դեպքերում կենդանին հյուսվում է, նույնիսկ սատկում։

Հասուն խոզերի մոտ, բացի քորաքոսից, առաջանում է նաև ախանջի քոս, որի դեպքում վարակվում է արտաքին լսավողը։ Ախանջի խեցիների ներքին մակերեսի վրա այդպիսի դեպքերում առաջանում են հաստ, չերտավոր, խմորանման գեղնադույն կուտակումներ։

Նոգի քոսի տիգերն ապրում են նաև ուրիշ կենդանիների, նույնիսկ մարդու մաշկի վրա, առաջացնելով տեղային թեթև, շուտ անցնող քոս:

Քոսի ճանաչման ամենավտանգելի եղանակը կաշվի վարակված տեղերից վերցրած կեղևները միկրոսկոպով ուսումնասիրելն է՝ տիգեր հայտնաբերելու համար:

Քոսի դեմ պայքարելու միջոցները: 1. Քոսով հիվանդ խոզերին առանձնացնել առողջներից:

2. Շենքերը և խոզերի խնամքի բոլոր իրերը խրնամքով մաքրել ու փտահանել:

3. Հիվանդների հետ շփման մեջ եղած խոզերին լվալ կրեոլինի 2 տոկոսանի լուծույթով և ապա նրանց տեղավորել ախտահանված կացոցներում:

4. Քոսով վարակված խոզերին բուժել (մեկուսարանում) հակաքոսային օժանելիքներով:

ՈՋԼՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

Նոգերի ոջիլը մուգ դարչնագույն մի միջատ է: Էգերը ձու են ածում մաղերի վրա: Բարենպաստ պայմաններում (+30—32 աստիճան տաքությոն) 10—20, երբեմն 30 օրվա ընթացքում զարգանում են սաղմեր (թրթուրներ), որոնք 2 շաբաթ հետո դառնում են հասուն ձու ածելու ընդունակ ոջիլներ: Ջերմաստիճանը + 16-ից ցածր լինելու դեպքում ձվից թրթուր չի զարգանում: Չորույթյունը և խոնավույթյունը նրանց համար վնասակար են:

Ոջիլներն ու նրանց սաղմերը կարող են առանց սննդի ապրել 39 օր: Նոգի ոջիլը ուրիշ ընտանի կենդանիների վրա չի զարգանում: Ոջիլները կիլատակվում են ահանջների մեջ, թիակների վրա, ազդերի ներքին մակերեսի վրա, մաշկի ծալքերում, կողերին, գոջիների մարմնի բոլոր մասերում: Մարմնի վրա շարժվելով և արյունը ծծելով, ոջիլները խիստ գրգռում են մաշկը և քոր են առաջացնում: Կենդանիները մշտապես անհանգստանում են և քորվում են զանազան առարկաներին:

Ոջիւններով վարակված խողերը թուլանում են և հեշտությամբ ենթարկվում զանազան հիվանդությունների: Ոջլոտությունը սովորաբար սկսում է զարգանալ աչնանը և ձմեռվա ընթացքում մեծ ծավալ է ստանում:

Ոջիւններն առանձնապէս խիստ զարգանում են վատ սնված կենդանիների վրա:

Առողջ խողերը սովորաբար ոջիւններով վարակվում են հիվանդ խողերի հետ միասին պահելիս, այլև ոջիւններով վարակված շենքում և խնամքի իրերի միջոցով:

Ոջիւնների դեմ պետք է պայքար սկսել նրանց հայտնաբերումից անմիջապէս հետո և այն շարունակել ու հասցնել մինչև վերջը, այն հաշվով, որ խողերը ձմեռային պահվածքին անցնելու մոմենտին ոջիւններից միանգամայն ազատված լինեն: Թեկուզ և մի վարակված խող հայտաբերելիս, ամբողջ հոտը ենթարկվում է բուժման:

Ամառը տաք եղանակին, եթե ուժեղ քամիներ չրկան, խողերին լողացնում են ավազանների (վաննա) մեջ և լվանում հետևյալ ախտահանիչ նյութերով 1) կրեոլինի 1-2 տոկոսանի լուծույթով, 2) ծխախոտի 3 տոկոսանի լուծույթով, 3) նալթի 2 տոկոսանի լուծույթով, 4) օձառանալթի 10 տոկոսանի էմուլսիայով (5 մաս կանաչ օձառ, 10 մաս նալթ և 85 մաս ջուր): Խողերին լվանում են այն հաշվով, որ արևի մայր մըտնելու ժամանակ նրանք արդեն չորացած լինեն:

Ամառվա արևոտ օրերին կրեոլինի, նալթի և ուրիշ նյութերի լուծույթներով մշակելուց հետո խողերին մի քանի ժամով տեղավորում են չվաք տեղ, որպեսզի արևի ճառագայթները մաշկի վրա վնասակար ազդեցություն չգործեն:

Յուրա եղանակին խողերի մաշկին քսում են օձանելիք, հատկապէս այն տեղերում, որտեղ ոջիւններն ալելի չատ են կուտակվում: Քսելու համար գործադրում են հետևյալ օձանելիքներից մեկն ու մեկը. 1) նալթ ձեթի հետ (1 մաս նալթ, 2 մաս ձեթ), 2) ծծմբաւրնգիկային օձանելիք: Օձանելիքների փոխարեն կարելի է

գործադրել փոշի պերխորումի և նավթալինի խառնուրդից, որը չաղ են տալիս մաշկի ոջլոտ տեղերը:

Խոզերին մշակում են 2 անգամ, 13 օրվա ընդմիջումով, որովհետև ոջլիկների դեմ գործադրվող միջոցները պարադիտների ձվերի վրա չեն ազդում:

Ոջլիկների դեմ մշակված խոզերը խոզանոց տեղափոխվելուց առաջ, խոզանոցը խոզերի խնամքի հետ կապված իրերի հետ միասին, խնամքով մաքրում ու ախտահանում են, ապա սպիտակացնում են նոր հանդցրած կրի 20 տոկոսանի լուծույթով:

Ոջլոտության դեմ հիմնական պրոֆիլակտիկ միջոցները հանդիսանում են լավ խնամքը, խոզերին մաքուր պահելը և չինքը պարբերաբար ախտահանելը:

ՈՉ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ռախիտ

Ոչ ճիշտ պահվածքն ու կերակրումը (մուխ, խոնավ, վատ օդափոխվող շենքերը, տեղի նեղվածությունը, թարմ օդում զբոսանքի բացակայությունը, հանքային կերերի պակասը և այլն) սովորաբար հանգիստանում են գոջիկների մեծ թվով անկման հիմնական պատճառը, իսկ կենդանի մնացած գոջիկների աճը ըզգալիորեն է մնում և նրանք չափ հաճախ հիվանդանում են ռախիտով: Գոջիկները ռախիտով հիվանդանում են 3—8 ամսական հասակում: Հիվանդությունը երկար ժամանակ է տևում, ըստ որում գոջիկներն ունենում են նորմալ ջերմաստիճան:

Հիվանդության սկզբին գոջիկները ավելի չափ են պառկում, ցանկություն չունեն վեր կենալու և դժվարությամբ են շարժվում, յարգած քայլք են ունենում, տեղում կանգնած ժամանակ հաճախ ռաները բարձրացնում-իջեցնում են: Նրանք նորմալ ճաշակը կորցնում են—կրծում են կերատաշտերը, հատակը, միջապատերը, խմում են գոմաղբահյութ: Արտիճանաբար ռաների ցավերը չարժման ժամանակ ուժեղանում են, որի

Հետեւանքով Հիվանդները տեղից վերկենալիս ուժեղ նշվում են և սողում հասակի վրա՝ հենվելով առջևի ոտքերին և քաշ տալով կարծես կաթվածահար եղած հետույքը, կամ ընդհակառակը, հենվելով կիսածալած հետին ոտքերին, առաջ են շարժում առջևի ոտները։ Հիվանդության այդ ստադիայում գոջինների ոսկորները փափկանում են, որի հետեւանքով ոտները ծուլում են և թրի ձև են ստանում։

Ռախիտով հիվանդ գոջինների մկանները թույլ են զարգացած, ոտների հոդակապերը թուլացած են լինում։ Նրբեմն նկատվում է մեջքի ծուլածություն դեպի կողքերը, դեպի վեր կամ ներքև։ Կողերը փոս են ընկնում կամ չափից շատ դուրս են ընկնում, որի հետեւանքով փոխվում է կրծքի ձևը։ Կրծքի վանդակի անբավարար ճկունության հետեւանքով դժվարանում է շնչառությունը։ Շնչառությունն էլ ավելի է դժվարանում գլխի ոսկորների ուռչելու և ծուլելու հետեւանքով, որը տեղի է ունենում մեծ մասամբ հիվանդության ընթացքի վերջում։ Գոջինները ամենից հաճախ սատկում են հյուծվելուց, երբեմն էլ շնչահեղձ լինելուց։

Ռախիտի կանխումը։ Մսուրային չըջանում հղի մեքուռներին ծնից 15 օր առաջ կերի հետ միասին տալիս են ձկան յուղ, օրական երեք անգամ մեկական ճաշի գդալ։ Գոջինները ծնվելու հենց առաջին օրվանից ապահովվում են հանքային կերերով (կալիճ, ածուխ, կարմիր կավ, ոսկրալյուր)։ 20—30 օրական հասակից գոջիններին տալիս են թիթեռնածաղկավոր խոտի տերեւներ (երեքնուկ, առվույտ), ամառը ապահովում են արոտով, իսկ ձմեռը՝ արևոտ օրերին, զբոսանք թարմ օդում։

Ռախիտի բուժումը։ Ռախիտով հիվանդ գոջիններին տալիս են ձկան յուղ, որը պարունակում է հակառախիտային վիտամին (D)։ Ձկան յուղը տրվում է հիվանդ գոջիններին կերի հետ միասին, օրական 2—3 անգամ մեկական թեյի կամ ճաշի գդալ, նայած կենդա-

նու հասակին ու քաշին: Լուծի դեպքում ձկան յուղ
չպետք է տալ:

Բուժման հետ միաժամանակ ռախիտով հիվանդ
խոզերի համար ստեղծում են կերակրման, պահվածքի
ու խնամքի նորմալ պայմաններ:

ԹՈՒՆԱՎՈՐ ՆՅՈՒԹԵՐ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՂ ԿԵՐԵՐԻՑ ԱՌԱՋԱՑՈՂ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կասկածելի որակ ունեցող բոլոր կերերը նախքան
խոզերին կերցնելը, անհրաժեշտ է ստուգել. դրա հա-
մար յուրաքանչյուր կերից պետք է վերցնել միջին նը-
մուշ 1 կգ. չափ և ուղարկել լաբորատորիա՝ անալիզ
կատարելու:

Սոզերին կերցվող ամենատարածված կերերը, ո-
րոնք պարունակում են թունավոր նյութեր, հետևյալ-
ներն են.

Ծլած կարտոֆիլ: Չհասած կարտոֆիլի և առանձ-
նապես կարտոֆիլի ծլերի մեջ պարունակվում է մեծ
քանակությամբ թունավոր նյութ-սոլանին (մինչև 0,5
տոկոս): Սոզերին այդպիսի կարտոֆիլ կերցնելիս մար-
սողական օրգանների ծանր հիվանդություն կարող է
առաջանալ:

Ծլած կարտոֆիլը խոզերին կերցնելուց առաջ պետք
է ծիլերը կտրել-հեռացնել, իսկ կարտոֆիլը եփել և խո-
զերին կերցնել քիչ քանակությամբ: Ծլած կարտոֆիլի
եփելուց հետո մնացած ջուրը չպետք է տալ խոզերին,
որովհետև դրա մեջ մեծ քանակությամբ սոլանին կա:
Սոզերին չպետք է կերցնել նաև կարտոֆիլի թփեր:
Առողջ և հասուն կարտոֆիլը նույնպես պետք է կերց-
նել եփած վիճակում, բայց եփելուց առաջ լավ լվալ
ջրով, որ կեղտից մաքրվի: Եփած կարտոֆիլը շուտ է
թթվում, այդ պատճառով պետք է այն կերցնել գոյ
վիճակում և կերատաշտերը մաքուր պահել:

Բամբակի ֆուսայ: Բամբակի քուսպի մեջ պարու-
նակվում է թունավոր նյութ-գոսսիպոլ: Բամբակի

քուսպ չի կարելի կերցնել հղի, ծծմայր խոզերին և գո-
ջիններին: Բտվող խոզերի ռացիոնի մեջ կարելի է մտցը-
նել բամբակի քուսպ նրա սննդարժեքի 10 տոկոսից ոչ
ավելի կամ մոտավորապես օրական կես կիլո ամեն մի
գլխին, նախապես լաբորատորիայում որոշելով նրա
մեջ գոսսիպոլի տոկոսը:

Բամբակի քուսպի թունավոր հատկութունը կարե-
լի է վերացնել այն լավ եփելով կամ երկաթե արջաս-
պի 1 տոկոսանի լուծույթով մշակելով:

ՍՆԿԵՐՈՎ ՎԱՐԱԿՎԱԾ ԿԵՐԵՐ.

Եղջերասունկ: Սա եղջյուրի ձև ունեցող մի սունկ
է, որ հատիկի փոխարեն զարգանում է աչորայի հաս-
կերի մեջ, իսկ անձրևային եղանակին նաև ուրիշ հաց-
ազգի բույսերի վրա— վարսակի, գարու և այլն:

Եթե կենդանուն կերցվում է 0,2 տոկոս եղջերա-
սունկ պարունակող կեր, նա կարող է թունավորվել,
նույնիսկ սատկել:

Թունավորման նշանները—փսխում, ծակոցներ, փոր-
լուծ, երերուն քայլվածք, վերջավորությունների անըզ-
դայացում, աչքի բիրբերի լայնացում, քնկոտություն,
ջղաձգություններ:

Հղի մերուններին կերցնելիս, բացի հիշյալ նշան-
ներից, կարող է տեղի ունենալ վիժում, արգանդի և
ուղիղ աղիքի իջվածք:

Բուժումը: Կերը փոխել. փորը թուլացնող (գլա-
ուբերյան աղ) և մեզ առաջացնող միջոցներ (գլինոլ
պտուղների խաշու), ջրալի կերեր:

Մրիկ: Մրիկը լինում է բոլոր հացահատիկների
վրա: Լինում են մի քանի տեսակ մրիկներ. մի տեսակը
վարակում է բույսի բոլոր մասերը և առաջացնում սև
փոշանման անհոտ զանգված, մյուս տեսակը վարա-
կում է միայն հացազգիների հատիկները, որոնք սևա-
նում են և սելյոդկայի աղաջրի հոտ արձակում:

Կենդանիներին մրիկով վարակված կերեր կերցնե-

լիս նրանց շնչառությունն արաղանում է և առատ թուք է հոսում բերանից: Ապա առաջ է գալիս թուլություն, երերուն քայլվածք, վերջապես, կենդանիներն ընկնում են գետին ընդհանուր կաթվածի վիճակում, առանց շարժման նշաններ ցույց տալու: Ուրիշ դեպքերում մըրիկով վարակվելիս նկատվում են արտաթորելու և մի գելու հաճախակի փորձեր, ապա փորլուծ, թքահոսություն, կոպերի ուռուցք. կենդանին դժվար է շնչում:

Բորբոսասնկեր: Պատահում են շատ բազմազան կերերի վրա: Բորբոսնած կերերն ունենում են նեխահոտ, դառն համ և հաճախ նեխում են՝ առաջացնելով թունավոր նյութեր: Այդպիսի կերեր կենդանիներին կերցնելիս առաջանում է ստամոքսի և աղիքների բորբոքում: Բորբոսնած կերեր կերցնելիս կենդանիների մոտ կարող են առաջանալ նյարդային խանգարումներ, կաթված, երիկամների բորբոքում, վիժում և այլն:

Ժանգասնկեր: Սրանք լինում են գլխավորապես զանազան կերաբույսերի տերևների և ցողունների վրա ժանգակարմիր բծերի ձևով, որոնք ամառվա վերջում մուգ գույն են ստանում: Ժանգով վարակված կերեր կերցնելիս խոզերը կարող են թունավորվել: Թունավորման նշաններն են՝ արնախառն փորլուծ, կաշմիր մեղ, ամբողջ մարմնի վրա եղինջաբծեր, երբեմն կաթված և վիժում:

Յ Ա Ն Կ

Հեղինակի կողմից	3
Խոզաբուծության նշանակությունը	4
Խոզերի ցեղերը	6
Խոզերի բուծումը	8
ա) Տոհմական վարազի ընտրությունը	8
բ) (Նորոգման բեմոնտի) մատղաշների ընտրությունը	10
գ) Մերունների ու վարազների ընտրությունը զուգավորման համար	10
Ֆերմայի արտադրական պլանը	11
ա) Խոզերի գլխաքանակի աճի ու շարժման պլանը	12
բ) Զուգավորումների ու ծինների պլանը	13
գ) Խոզերի բտման, պետությունը միս հանձնելու ու վաճառքի պլանը	15
դ) Կերի ծախսման պլանը	16
Ե) Արտադրական առաջադրանքը և աշխօրերի հաշվումը	
Ֆերմայի առանձին աշխատողների համար	18
Խոզերի կերակրման կազմակերպումը	18
Խոզերի կերակրումը նորմայով	21
Կերերի նախապատրաստումը կերակրելուց առաջ	27
ա) Կոպիտ կերերի նախապատրաստումը	27
բ) Հյութալի կերերի նախապատրաստումը	28
գ) Հատիկային կերերի նախապատրաստումը	28
դ) Քուպերի նախապատրաստումը	28
Վարազների կերակրումն ու պահվածքը	29
Մերունների կերակրումը՝ նրանց զուգավորման համար	
նախապատրաստելու շրջանում	31
Հղի մերունների կերակրումը	32
Մերունների նախապատրաստումը ծննդաբերության համար և ծնի ընդունումը	34

Մոր տեակ թողնելիք գողինների թիվը և պտուկների բաշխումը նրանց միջև	37
Ծծմայր մերուռնների կերակրումն ու խնամքը	38
Ծծկեր գոճիների աճեցումը	41
Ծծից կտրած գողինների աճեցումը	43
Խոզերի ամառային պահվածքը	45
Արոտների կազմակերպումը	46
Արոտների օգտագործումը	46
Ճամբարների կառուցումը	47

Խոզերի բուծումը 48

Խոզերի բուծման տիպերը	50
Բեկոնային բուծում	51
Մսային բուծում	53
Կիսաճարպային կամ մսաճարպային բուծում	54
Ճարպային բուծում	54
Խոզերի կերակրման ընդհանուր կանոնները ամեն տեսակ բուծումների դեպքում	57

Արտադրական-գոթոթխնիկական հաշվառում 59

Խոզերի համարակալումը	64
Գողինների ականջի կտրվածքներով համարակալելը	66

Աշխատանքի կազմակերպումը և վարձատրումը 68

Մշտական խողաբուծական բրիգադաների կազմակերպումը	69
Աշխատանքի կարգը ֆերմայում	70
Գործավարձի կազմակերպումը	73
Աշխատանքի հաշվառումը	78
Ֆերմայի շինարարությունը	79

Խոզերի գլխավոր հիվանդությունները և նրանց դեմ պայքարելու միջոցները

Հիվանդությունները կանխելու հիմնական միջոցառումները	81
Ամենից ավելի շատ գործածական ախտահանիչ միջոցները	82

Պրոֆիլակտիկ միջոցառումներ խողերի հիվանդությունները կանխելու համար	83
Խողանոցները ձմեռվա պահվածքի համար նախապատրաս- տելը	85
Խողերի զննումը	86
Ինչպես պաշտպանել խողաբուժական ֆերման վարակիչ հիվանդություններից	86
Սանիտարական կանոններ կենդանիներին խնամողներին համար	87
Ինչպես ճանաչել հիվանդ խողերին	88
Ո՞րտեղ պահել վարակիչ հիվանդությամբ հիվանդ խողերին	89
Խողերի անկման պատճառը գտնելը	90
Դիակները հավաքելը	90

Խողերի վարակիչ հիվանդությունները

Խողերի ժանտախտը	91
Խողերի աբյուսանոս սեպտիցեմիա	95
Խողերի պարատիֆը	98
Գոշիների պարատիֆի դեմ պայքարելու միջոցները	101
Գոշիների շնչառական ուղիների բորբոքում	101
Խողերի դիզենտերիա	103
Խողերի ճիմվային հիվանդությունները	105
Ֆիննոզ	107
Խողերի մաշկային և պարազիտային հիվանդությունները	108
Քոս	108
Ոջլոտություն	110
Ոչ վարակիչ հիվանդություններ	112
Ռախիտ	112
Թունավոր նյութեր պարունակող կերերից առաջացող հի- վանդություններ	114
Սնկերով վարակված կերեր	115

Պատ. խմբագիր՝ Զ. Գ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Ի. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՎՅ 01544 Գառվեր 493, տիրաժ 1500, տպագր. 7,3 ժ., հեղ. Յ մ.:
Ստորագրված է տպագրության 25-Ի-1947 Մ.

ՀՍՍՌ ՄՍ-ին հից Գուրգր. և Հրատ. Վարչ. № 1 տպարան, Լենինի № 65,
Երևան, 1947 թ.

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0008020

7166 6 0.

256

A $\frac{\text{II}}{19094}$